ՔԱՂԱՔԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՎՆԱՍՆԵՐԸ

ՅԱԿՈԲ ՊԱՐՈՆԵԱՆ

1805

«ԿԻԼԻԿԻԱ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ ԹԻՒ 1

ՅԱԿՈԲ ՊԱՐՈՆԵԱՆ

ՔԱՂԱՔԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՎՆԱՍՆԵՐԸ

ՀԱԼԷՊ
1992

Երգիծանկարներ՝
ՎԱՐԴԳԷՍ ՊԱՐՍՈՒՄԵԱՆի

Ա.

Բռնաւոր մը կայ, որ, գեղեցիկ անուան տակ ծածկըւած, զմեզ գերութեան կը դատապարտէ նոյնիսկ այն առանձնաշնորհմանց մէջ, զորս մեր կամքը կը շնորհէ մեզի եւ որոնց չի հակառակիր օրէնքը: Այս բռնաւորը բնութեան ալ կը հակառակի եւ թոյլ չի տար անոր, որ ազատ համարձակ գործէ մարդ էակին վրայ: Այս բռնաւորը քաղաքավարութիւնն է: Այս բռնաւորին հակառակորդներն անկիրթ կ'անուանուին յանիրաւի:

Այս քաղաքավարութիւնը քաշուելու բան չէ մանաւանդ անոնց համար, որ կը սիրեն եւ տրամադրութիւն ունին բնութեան օրինաց հետեւիլ եւ այս ընթացքով երջանկութիւն գտնել: Հասկցնելու համար, թէ ո՛րչափ կը չարչարուին, կը հարստահարուին այս խեղճերը, արժան կը դատենք քանի մը օրինակներ մէջ բերել:

Բարեկամներէդ մէկուն անուան տօնախմբութեան ներկայ գտնուիլ կը փափաքիս: Ընթրելէ յետոյ կ'ելլես բարեկամիդ տունը կ'երթաս, ուր սիրալիր ընդունելութիւն մը կը գտնես: Մէկ ժամու չափ նստելէ ետք, աչքերդ կը սկսին գոցուիլ եւ կ'ուզես բազմոցի վրայ ընկողմանիլ: Քաղաքավարութիւնը կ'արգիլէ: Ախորժակով ընթրած ըլլալով՝ գօտիդ քիչ մը թուլցնելու կամ քակելու պէտք կը զգաս: Հրաւիրելոց առջեւ ասանկ պէտք մը զգալն հակառակ է քաղաքավարութեան: Քու-

նը երթալով կը ծանրանայ արտեւանանցդ վրայ: Բազմութեան մէջ եկող քունը անկիրթին մեծն է, վանել հարկ է այդ քունը: Բնութիւնը fնացի՛ր կ՛ըսէ, քաղաքավարութիւնը մի՛ fնանար կը պոռայ:

Փորձէ եւ քիչ մը քնացիր:

Տան տէրը գլխուդ վրան կը տնկուի:

— Ինծի նայեցէ՛ք,— կը պոռայ սպասաւորնեբուն,— քիչ մը ջուր բերէ՛ք Պապիկ աղային:

— Ջէ՛, չէ՛, չեմ ուզեր ջուր:

— Ինչո՞ւ կը քնանաք, Պապիկ աղա:

— Նստած տեղս քունս եկաւ, ներեցէք:

— Մեզմէ չախորժեցար:

— Քաւ լիցի:

— Ուրիշներուն տունը մինչեւ առտու կը նստիս, մեր տունը չուտ մը կը քնանաս:

— Շատ կերայ այս գիշեր, այդ պատճառաւ...

— Ո՛չ աս է, ո՛չ ան,— կ՛ըսէ տան տիկինը,— մեր տունն աղէկ զբօսնում չկայ, անոր համար...

— Կ՛աղաչեմ, մի՛ խօսիք այդպէս:

— Ուրիշ տուն մը գտնուէիք նէ հարկաւ ա՛լ աւելի պիտի զբօսնուիք եւ զուարճանայիք:

— Սիկարա մը բերէք Պապիկ աղային,— կը հրամայէ տան տէրը:

— Խնճոր մը ստկեցէք Պապիկ աղային,— կը հրամայէ տան տիկինը:

— Շնորհակալ եմ:

— Խահուէ մը եփեցէք:

— Թէյ մը բերէք:

— Ելիր սանկ քիչ մը պտըտէ, Պապի՛կ աղա, որ քունդ փախչի:

— Եկուր սքանչիլ մը խաղանք, որ չքնանաս,— կը պոռայ անդիէն ուրիշ մը:

— Շնորհակալ եմ, դուք քէյֆերնուդ նայեցէք:

— Ջ'ըլլար, սքանչիլ մը պիտի խաղամ քեզի հետ:

Պապիկ աղա չի կրնար դիմադրել: Կը սկսի սքանչիլ խաղալ: Հազիւ կը խաղայ երեք քառորդ եւ ահա քունը վերստին կու գայ:

— Մի՛ քնանար, Պապիկ աղա:

— Ջեմ քնանար կոր:

— Կը քնանաս կոր, Պապիկ աղա:

— Ջեմ քնանար կոր:

— Եթէ կ'ուզես՝ փոլքա մը պարէ՛, որ քունդ փախչի:

— Փոլքա չեմ գիտեր:

— Կը սորվիս:

— Թող տուէք զիս, Աստուածնիդ սիրէք նէ· անդիի սենեակը կ'երթամ կը քնանամ քիչ մը:

— Անկարելի բան է: Տօնախմբութեան մէջ կը քընացուի՞:

Բռնութեամբ պարի կը հանեն Պապիկ աղան, որ մտքէն իրարու ետեւէ կը չարէ այն խօսքերը, զորս բարկութիւնը արտասանել կու տայ մեզի, նմանօրինակ պարագայից մէջ:

Պարը կը վերջանայ: Պապիկ աղայինն քունը կը փախչի:

Մէկ երկու ժամէն հրաւիրեալները ոտք կ'ելլեն մեկնելու համար: Պապիկ աղան ալ կ'ելլէ եւ տուն կը դառնայ: Անկողին կը մտնէ, չի կրնար քնանալ· քունը անդառնալի կերպով փախած է: Կ'ելլէ անկողինէն, քիչ մը կը կարդայ, որ քունը գայ· չի գար: Ուրիշ քնաբեր

գիրք մը կ'առնէ. հնար չէ քնանալ նոյնիսկ եթէ... Օրւան կեանքը կարդայ: Այսպէս՝ Պապիկ աղան մինչեւ առտու կը տապլտկի անկողնոյն մէջ եւ կը սկսի այն ատեն քնանալ, երբ ամէն մարդ կ'արթննայ եւ գործի կ'երթայ:

Ահաւասիկ քաղաքավարութեան արդիւնքը:

— Թող չերթար, էֆէնտիմ, թող տունը նստէր,— պիտի առարկուի մեզ:

Մի՞թէ մարդս իր տան մէջ աւելի՞ ազատ է:

Փորձենք:

Իրիկունը տունդ կը դառնաս, հագուստներդ կը հանես եւ գիշերազգեստդ կը հագնիս եւ սենեակիդ մէկ անկիւնը կը քաշուիս կը նստիս: Ոչի մը ատեն կ'անցնի, կերակուրի սեղանը կը դրուի: Կինդ, հայրդ, մայրըդ, զաւակներդ, եղբայրներդ, քոյրերդ, թոռներդ կ'առնես եւ վար կ'իջնես ընթրելու: Սեղանէն կ'ելլես, խահուէդ կը խմես եւ սանկ կ'երկննաս բազմոցիդ վրայ:

— Զաթ, չաթ, չաթ...

— Վա՛աայ... հիւ՞ր է արդեօք...

— Զաթ, չաթ, չաթ...

— Ո՞վ մտիկ պիտի ընէ ասոնք... ըսէք, որ հոս չեմ...

— Չ'ըլլար, պատուհանէն տեսան:

— Զաթ, չաթ, չաթ...

— Վերը տարէք եւ ըսէք, որ Պապիկ աղան անհանգիստ է այսօր:

— Զաթ... չաթ...

Դուռը կը բացուի:

— Վեր հրամմեցէք, վեր հրամմեցէք:

Հիւրերը վեր կ'ելլնեն:

Պապիկ աղան ա՛լ վստահ է, թէ փորձանքն անցուց։

Կէս ժամ կ՚անցնի չ՚անցնիր, Պապիկ աղային դուռը կը բացուի եւ հիւրերէն մին ներս կը մտնէ։

— Պապի՛կ աղա։

— ...

— Ձայն չկայ, արդեօք կը քնանա՞յ կոր... Պապի՛կ աղա...

— ...

— Կը քնանայ կոր։

Պապիկ աղան արթուն է։

— Արթնցնենք։ Պապիկ աղա, Պապիկ աղա ըսելով հանդերձ կը հրէ կը հրմշտկէ Պապիկ աղան, որ արթննայ։

Պապիկ աղային ճարը կը հատնի, կ՚արթննայ։

— Դո՞ւք էք, մոսիո Փօլ։

— Ես եմ... անցած ըլլայ։

— Շնորհակալ եմ։

— Տիկինն ըսաւ, թէ անհանգիստ էք։

— Այո՛, չատ անհանգիստ եմ։

— Թէ գլխու ցաւ ունիք։

— Այո՛։

— Ես ալ ըսի, որ երթամ նայիմ անգամ մը Պապիկ աղան, վերջը չըսէ, թէ մեր տունն եկեր է ու չէ ուզեր քովս գալ։

— Շնորհակալ եմ։

— Ի՞նչպէս եղաւ, որ գլխու ցաւ ունեցաք։

— Իրաւ որ չեմ գիտեր։ Ա՛հ, չեմ կրնար գլուխս բռնել... կ՚աղաչեմ, վեր գացէք դուք, ինծի համար անհանգիստ մի՛ ըլլաք· քիչ մը քնանամ նէ կ՚անցնի։

— Ջէ՛, էֆէնտիմ, չէ՛, քնանալով չ՚անցնիր։ Էնք-

սէիդ քէօքը քիչ մը հարտալ պտըտցնենք. սա հարտալը բերէ՛ք:

— Ձեմ ուզեր, բարեկամ:

— Դուն չէիյտես. սա հարտալը բերէք...

Հարտալը կը բերեն. Մոսիօ Փօլ էնքսէին քէօքը կը դնէ հարտալը:

— Քիչ մ՛ալ լիմոն բերէք:

— Թող մնայ, ճանըմ:

— Քիչ մը լիմոն բերէք. հիւանդին խօսքը մտիկ չ՛ընդունիր:

Լիմոնը կը բերեն եւ ճակտին վրայ կը կապեն:

— Քիչ մը ռոմ բերէք:

— Ռոմը ի՞նչ պիտի ընես:

— Բերէք քիչ մը ռոմ, չուտ ըրէք:

— Թող մնայ, քուզում, պապամ, թող մնայ պէ, ուո՛ւֆ...

— Շուտ ըրէք, ռոմը բերէք:

Ռոմ կը բերուի: Մոսիօ Փօլ ռոմով կը չփէ Պապիկ աղային գլուխը:

— Անցա՞ւ քիչ մը ցաւը:

— Ո՛չ:

— Րախը բերէք, րախը... չո՛ւտ...

— Ձեմ ուզեր, մոսիօ Փօլ, ճիյէրս...

— Րախը... կրակին մէջ տաքցուցէք...

— Տաքցուցինք...

— Պապի՛կ աղա, չոգին քթիդ քաշէ:

— Քաշեցի:

— Թեթեւցա՞ւ քիչ մը ցաւը:

— Ո՛չ:

— Ջուր տաքցուցէք... ոտքերը մէջը դրէք...

— Չէ՛, ճանըմ...

— Ջուր պաղեցուցէք, գլուխը մէջը դրէք...

— Անցաւ, մոսիո Փօլ, անցաւ...

— Ջանցնի պիտի տէ ի՞նչ պիտի ընէ. ինծի մոսիո Փօլ կ՚ըսեն:

— կեցիր հագուիմ ու վեր երթանք:

— Աղէկ որ եկայ:

— Շնորհակալ եմ:

— Եթէ չգայի, մինչեւ առտու պիտի քաշէի՞ր այս ցաւը:

— Այո՛:

— Եւ պիտի ըսէիր, թէ մոսիո Փօլը քովս չեկաւ:

— Այո՛:

— Շուտ ըրէ, հագուէ ուրեմն:

— Հիմա:

Պապիկ աղա կը հագուի ու վեր կ՚ելլէ:

— Օօ՛, Պապիկ աղա, անցած ըլլայ:

— Անցած ըլլայ, Պապիկ աղա:

— Ի՞նչպէս էք, Պապիկ աղա:

— Շնորհակալ եմ:

— Այս գիշեր ձեզի անհանգիստ ըրինք:

— Ընդհակառակն, գլխուս ցաւն անցաւ:

— Խօսեցէք նայինք, Պապիկ աղա:

Պապիկ աղա հակառակ իր կամաց կը սկսի խօսիլ:

Հիւրերը կը նստին այնչափ, որչափ որ պէտք է Պապիկ աղային քունը բաւական հեռու հալածելու համար եւ կը մեկնին:

Պապիկ աղա, բաժնուած իր քունէն, մինչեւ առտու հիւրերն անիծելով կը տքնի:

Ի՞նչ ընէ այս մարդն:

Ի՞նչպէս կեանք վարէ քաղաքավարութեան այս զո-
հը:

Շարունակենք:

Պապիկ աղա ստիպողական գործ մը ունի եւ կը ստիպուի մէկ կողմէ գործին վազել եւ միւս կողմէ պա-
նիր-հաց ուտել փողոցին մէջ:

Քաղաքավարութիւնը կ'արգիլէ փողոցի մէջ անօ-
թենալը: Կ'ուզէ բարեկամի մը խանութը մտնել եւ հոն ճաշել իր պանիր-հացը:

Քաղաքավարութիւնը միշտ կը պոռայ, թէ բարե-
կամի մը խանութը ճաշարան չէ:

Պապիկ աղա խօսք տուած է մէկուն. ժամադիր եղած է մէկու մը հետ:

Թող անօթի երթայ ժամադրութեան տեղը, կ'ըսէ քաղաքավարութիւնը:

Պապիկ աղա կը հնազանդի: Նոյն օրն անօթի կ'ան-
ցընէ եւ իրիկուան տուն կը դառնայ թեթեւ տկարու-
թեամբ:

Այս ապաշխարանքին փոխարէն մարդկութիւնն ի՛նչ վարձատրութիւն կ'ընէ Պապիկ աղային, որ քաղաքա-
վարութեան դէմ չմեղանչելու համար օր մը ծոմ պահեց: Ոչինչ, ո՞վ իմացաւ Պապիկ աղային այս զոհողութիւնը. ո՛չ ոք: Բայց, Աստուած չընէ, եթէ փողոցն ուտելով քա-
լէր՝ ո՞րքան խօսքեր պիտի լսուէին...

— Իմացա՞ք Պապիկ աղային ըրածը:

— Վաճառականի մը կը վայլէ՞, եղբայր:

— Իր վարկը կոտրեց, մե՛ղք... փիացայի վրայ 20·000 ոսկւոյ վարկ ունէր:

— Ինչ մը համբերէր թող, փաթլամիչ պիտի չըլլա՛ր եա...

Բ.

Թորոս աղան առաւօտուն տունէն կ'ելլէ բեռնաւորուած այն յանձնարարութիւններով, զորս կինն ընդհանրապէս կ'ընէ էրկանը եւ որոնց գործադրութիւնը մի միայն դրամով կ'ըլլայ:

Թորոս աղա դրամ չունի եւ սակայն իր տիկնոջ յանձնարարութիւնները կատարելու փափաք ունի:

Դժուարութիւն չկայ Թորոս աղային կացութիւնը գուշակելու:

Շուկան չգացած զբօսարան կ'երթայ, ըստ իր սովորութեան առաւօտեան խահուէն խմելու համար: Զբօսարանին մէջ կան ուրիշներ ալ, որ կը խօսին այլեւայլ նիւթոց վրայ: Թորոս աղա իր սիկարը կը պլորէ եւ խահուէ մը կ'ապսպրէ:

— Ա՛հ, Թորոս աղա, — կը պոռայ զբօսարանին մէկ անկիւնը նստած մարդուն մէկը, — քովս եկուր, քովս եկուր նայինք:

Թորոս աղա մտմտալու բաներ ունի, գոնէ ժամ մը առանձին մնալու պէտք ունի, ուստի քիչ մը կը վարանի բարեկամին հրաւէրն ընդունելու:

— Թորոս աղային խահուէն հոս բերէք, — կը պոռայ Ստեփաննոս աղան (այս է անկիւնը նստողին անունը):

Թորոս աղա բարեկամին քովը կ'երթայ, հակառակ իր կամաց, բոլորովին մտազբաղ:

— Ի՞նչպէս էք, Թորո՛ս աղա, ի՞նչպէս ժամանակ

կ՚անցընէք նայինք։

— Սանկ նանկ։

— Գիտէ՞ք մեր վարած կեանքը ինչի կը նմանի. կեցէք ձեզի պզտիկ առակ մը պատմեմ։

Ստեփաննոս աղա կը սկսի երկար պատմուքիւն մը, զոր երբեմն երբեմն կ՚ընդմիջէ Թորոս աղային ուշադիր ունկնդրուքիւնը հրաւիրելու համար. մինչդեռ Թորոս աղան, մտածուքեանց մէջ թաղուած, կը խորհի թէ ո՛ւր դիմել հարկ է պզտիկ փոխառուքիւն մը ընելու եւ անով իր տղայոց կօշիկ, գլխարկ, Մայրենի լեզու գնելու եւ դպրոցին թոշակը վճարելու համար։

Պատմուքեան ընթացքին Թորոս աղա տասն անգամ ոտքի կ՚ելլէ մեկնելու համար։ Ստեփաննոս աղա օձիքէն կը բռնէ եւ թող չի տար, ըսելով թէ պատմուքիւնն հետաքրքրաշարժ է եւ եզրակացուքիւնը սքանչելի։

Վերջապէս երկու ժամ խօսելէն ետքը, Ստեփաննոս աղա կը հասնի եզրակացուքեան, այսինքն երեսփոխանաց ոմանց ատենաբանուքեան աւետեաց երկիրը, եւ կը կնքէ իր պատմուքիւնը՝ ըսելով. «Ահա մեր վարած կեանքը այս անասունին կեանքին կը նմանի», եւ պատմուքիւնը լմնցնելուն պէս,

— Ծօ տղա՛յ, սա տոմինոն բեր,— կ՚ըսէ։

— Ինծի հրաման տուէք, որ երթամ։

— Չէ՛, չէ՛, կ՚աղաչեմ, փարթի մը տոմինօ խաղանք. կէսուակէ՞ս առնենք քարերը թէ քաչենք. քաչելն աղէկ չէ։

— Գործ ունիմ, երթամ պիտի։

— Նստէ, պէ՛ մարդ. էնֆիէ մը քաչէ նայինք սըկսէց։

— Ժամանակ չունիմ նստելու, արդէն ուշ ալ մնացի։

— Ծօ՛ սա տոմինոն բեր ըսի, չիմացա՞ր· խո՞լ ես:

— Մնաք բարով:

— Թող չեմ տար, այսօր գործի պիտի չերթամ ես, դուն ալ մի երթար, ժամանակ կ՚անցընենք հոս:

— Ջէ ճանըմ, գործի օր է, չեմ կրնար նստիլ:

— Խօսքս կոտրե՞ս պիտի:

— Թորո՛ս աղա, դուն ալ երկար ըրիր ա՛, այսչափ նազ չեն ըներ, նստէ կ՚ըսեն կոր նէ կը նստին,— կ՚ըսեն հոն գտնուողներէն մէկ երկուքը:

— Գործ ունիմ, էֆէնտիմ, գործ:

— Բարեկամաց ալ խաթրը կը սեպեն քիչ մը, էֆէնտիմ:

Թորոս աղայի ճարը կը հատնի եւ կը ստիպուի հրպատակիլ հասարակաց կարծիքին:

Տոմինօն կը բերեն: Թորոս աղա կարելի եղածին չափ շուտ կը խաղայ, որ ժամ առաջ խալսի այս փորձանքէն: Ստեփաննոս աղա մէկ քար դնելուն մէյմէկ պատմուճիւն կ՚ընէ, մերթ անցած պատրիարքաց, երբեմն Սահմանադրութեան վրայ եւ միշտ ազգային լրագրութեան վրայ, այնպէս որ Թորոս աղա ժամերով կը սպասէ, որ կարգն իրեն գայ խաղալու:

Կրնամ երեւակայել, թէ ի՞նչ կը զգայ Թորոս աղան, ես որ այս տողերը գրած ժամանակս հազար անգամ աթոռիս վրայ կը ցատկեմ:

Թորոս աղա ինքզինքը կ՚ուտէ: Ստեփաննոս աղան կը զարմանայ Թորոս աղային աճապարելուն վրայ:

Ժամուկէս կը տեւէ տոմինօն: Ստեփաննոս աղա կը կորսնցնէ խաղը:

— Է՛, Թորո՛ս աղա, րախինները եկան, փարթի մըն ալ խաղանք:

— Ոտքդ պագնեմ, Ստեփաննոս աղա, կ՚աղաչեմ զօռ մի՛ ըներ, չոլուխ չոճուխի տէր եմ ես:

— Ատա՛մ, Աստուած ողորմած է. տիւչէչը իմ քովս է, ահա դրի:

— Խօսք չեմ կրնար կոր հասկցնել. ժամանակ չունիմ կ՚ըսեմ կոր, էֆէնտիմ:

— Շէչպէչդ դիր նայիմ:

— Տէր ողորմեա, Տէր Աստուած, մեղայ:

— Ժամանակ չունիմ կ՚ըսես կոր, ժամանակ կ՚անցընես կոր. մինչեւ հիմա լմնցուցած էինք խաղը... չէչպէչդ դիր:

— Ես պիտի երթամ... մնաք բարով:

— Գնա՛ պէ ատամ, գնա՛, առտուընէ ի վեր ես պիտի երթամ, ես պիտի երթամ, գնա՛, աղբար, գնա՛:

— Բարկանալու իրաւունք չունիք կարծեմ:

— Անանկ բաներ կ՚ըսես կոր քի մարդը կը ճաթեցընես կոր, էֆէնտիմ. մենք քեզի աստեղ զինճիլով կապած չենք ա՛. աս մերչէթը երկու փարթի կը խաղան, սովորութիւնն ասանկ է, չպիտի խաղայիր նէ հիչ թող չխաղայիր. ամէն բան օրէնք մը ունի, կանոն մը ունի, րախինները կը խմեն ու չեն փախչիր ա՛, աֆ կ՚ընես ամա, ըրածնիդ քիչ մը չի վայլեր:

— Պէ ճանըմ, փոխանորդ մը ձգեմ երթամ:

— Ասոր աս տեղը Պատրիարքարան չէ...

— Փարթի մըն ալ, Թորոս աղա,— կը կրկնեն քովը նստողները:

Թորոս աղա տեղի կու տայ հազար անգամ զղջալով զբօսարան մտած ըլլալուն վրայ:

Այս անգամ Թորոս աղան կը յաղթուի: Յաղթանակը տանողին իբր մրցանակ օղի մը կը հրամցնէ եւ կը

պատրաստուի երթալու։

— Էնֆիէ մը չե՞ս քաշեր, Թորոս աղա։

— Մեծաւ հաճութեամբ։

— Պոլիս պիտի իջնաք, այնպէս չէ՞։

— Այո՛։

— Ետի-Գուլէ պիտի երթա՞ք։

— Ո՛չ, չուկայ պիտի երթամ։

— Պիտի աղաչէի ձեզի, որ Եւրոպայէն եկած էնֆիէէն իննծի կէս օխա առնէիք, քանի փարա է նէ վերջը կու տամ։

— Աղէկ, բայց···

— Բայց գիտէ՞ք ուսկից պիտի առնէք, Ղալաթա Մոմխանէ մէկը կայ, հոն գացէք, Ստեփաննոս աղային համար է ըսէք, իմ էնֆիէէս թող տայ, նայէ՛ որ չխաբէս։

Թորոս աղան քսակը փող մ'անգամ չունի, ուրիշ ձեւով մը կ'ուզէ հասկցնել այդ հրամանին անգործադրելիութիւնը, ուստի·

— Ներեցէք,— կ'ըսէ,— այսօր չեմ կարող այդ կողմերն անցնիլ։

— Ատամ, քառասուն տարին անգամ մը բան մը խնդրեցի, ան ալ չես կատարեր· դուն բնաւորութիւնդ բոլորովին փոխած ես, պամպաշխա բան մը եղեր ես։

— Կը ցաւիմ, որ···

— Գոնէ Գում-Գաբու իջիր ու եկէնիս ըսէ, որ ան առնէ ու քեզի տայ, որ բերես, բայց ստակը դուն տուր, եկէնիս քով պելքի ստակ չի գտնուիր։

— Ժամը արդէն ութն եղաւ, Թորոս աղա,— կ'ըսէ ուրիշ մը,— առնողն առաւ, ծախողը ծախեց· ասկից ետքը երթաս ի՛նչ ընես· եկուր քեզի հետ փարթի մը

թաւլու խաղանք:

— Աս աւելի աղէկ կ'ըլլայ,— կը յարէ Ստեփաննոս աղա:

— Ո՛չ, ո՛չ, պէտք է որ երթամ,— կ'ըսէ Թորոս աղան եւ զբօսարանէն դուրս կը նետէ ինքզինքը երթալու համար... չուկա՞յ.— ո՛չ, առանձին տեղ մը գտնելու եւ քիչ մը հայհոյելու համար: «Մշակ»ի խմբագրատունը գոնէ մօտ ըլլար...

Գ.

Շաբաթ օր է, պիտի ածիլուի Գասպար աղան:

Սափրիչի մը խանութը կ'երթայ:

— Սանկ չուտ մը կ'ածիլե՞ս ինծի եւ մազերս ալ կը կտրե՞ս:

— Ինչո՞ւ չէ:

Գասպար աղա կը նստի աթոռին վրայ:

Սափրիչը, ատենական գործողութիւնները կատարելէ ետք, կը սապոնէ իր նոր յաճախորդը եւ կը դիմէ իր զէնքերուն:

— Քեզի սա կ'աղաչեմ, որ ածելիդ սուր ըլլայ, որովհետեւ իմ մօրուքս քիչ մը սերթ է, վերջը դուն ալ կը չարչարուիս, ես ալ:

— Հանգիստ եղէք,— կը պատասխանէ սափրիչը, սուր ածելի մը ընտրելու երեւոյթը առնելով:

— Գիտնալու էք, որ փերտահ ալ չեմ ուզեր. սանկ վրայէն թեթեւ մը անցնելու ձգելու է:

— Ձանըմ, հոգ մի՛ ընէք. սափրիչ կայ, սափրիչ ալ կայ,— կ'ըսէ սափրիչը եւ ածելիով սպառազինեալ կը

մօտենայ Գասպար աղային։

— Շատ աղէկ։

— Գլուխդ սանկ դիր նայիմ։

— Դրինք։

Գործողութիւնը կը սկսի, որուն անմիջապէս կը յաջորդէ արիւնհեղութիւնը։

— Կտրեցիր, եղբայրս, կամաց ըրէ քիչ մը։

— Պզտիկ չիպան մը կար հոն, ա՛ն արուներցաւ. չոլպա պէրպէրի թրաչ եղեր ես։

— Ասդին ալ կտրուեցաւ։

— Հոն ալ մազը ծուռ բուսեր էր. անանկ պէրպէր մը ունիս եղեր որ...

— Ինծի՞ս վրա՞ն հապա...

— Ինծդ կերկի բռնեցիր տէ անկից եղաւ։ Մի՛ վախնար դուն, ես զանոնք հիմա քիչ մը բամպակով կը թխմեմ։

— Վազ անցայ, պապամ, հոգիս ցաւեցաւ, երեսս կրակի պէս կ՚էրի կոր։

— Սանկ թեթեւ փերտահ մը ընեմ ու երեսդ անուշահոտ քացախով լուամ նէ կ՚անցնի, բան չի մնար։

— Ջեմ ուզեր փերտահ, չեմ ուզեր, լմնցուր։

— Առանց փերտահի չ՚ըլլար։

— Ձանըմ, գլուխն իմս չէ՞ մի։

— Գլուխը քուկդ է, բայց ամէն խանութ պատիւ մը ունի. ածիլուելու մազեր կան տակաւին երեսիդ վրայ ասդին անդին։ Ասանկ ձգելը մեզի անպատուութիւն է։ Դուն սանկ դիր գլուխդ եւ հանգիստ եղիր։

— Պէ ճանըմ, զօռով գիս տանջե՞լ կ՚ուզես, ի՞նչ ըսել է աս. ես քու խաղալի՞քդ եմ, պատիւդ պաշտպանելու համար իմ երե՞սս ընտրեցիր ասպարէզ, դահիճի պէս

գլուխս տնկուեր կեցեր ես:

— Բարկացած կ'երեւաք կոր, անոր համար չեմ ուզեր պատասխանել. միայն կ'աղաչեմ, որ քիչ մը համբերէք ու լմցնենք սա գործը:

Սափրիչը կը յաջողի նստեցնել Գասպար աղան, որ, գլուխը սափրիչին տրամադրութեան տակ դրած, անոր ածելիին քերթուածներուն վանկերը կը համրէ ակռաները սեղմելով: Բայց վերջապէս համբերութիւնը կը հատնի եւ յանկարծ աթոռէն կը ցատկէ՝ ըսելով.

— Հերի՛ք, պէ՛ մարդ, հերի՛ք, արեան մէջ ձգեցիր երեսս:

— Լմնցաւ,— կը պատասխանէ սափրիչը եւ պաղ ջուրով կը լուայ Գասպար աղային երեսը:

— Էօ՛ֆ, էօ՛ֆ...

— Տե՛ս, դաղրեցաւ արիւնը, չորս տեղէ միայն կը բխի կոր, ան ալ քիչ մը փուտրայով կ'անցընենք հիմա:

— Ըրէ՛, եղբայր, ինչ որ պիտի ընես եւ լմնցուր. պիթտիմ, պէ ատամ, պիթտիմ:

— Ձեմ ուրանար, որ մօրուքդ քիչ մը սերթ է:

— Առաջուց ըսինք ձեզի, էֆէնտիմ:

Սափրիչն իւր բոլոր ուժը կը սպառէ բրինձի փոշիով դադրեցնելու համար արիւնահեղութիւնը, բայց չի յաջողիր:

— Հարիւր տրամի մօտ արիւնս հանեցիր, պէ ատամ:

— Ծօ՛, սա չիչէն տուր:

Աչկերտը սրուակ մը կը բերէ. պարունակութիւնը ղժոխային քարէ պատրաստուած բաղադրութիւն մը ըլլալու էր, որովհետեւ ամէն անգամ որ փետուրի մը ծայրով կը քսէր այն ջուրէն Գասպար աղային երեսը, Գաս-

պար աղան ղժոխային ցաւեր կը զգար եւ վեր վեր կը ցատկէր։

— Ահա լմնցաւ, սիրտդ հանգիստ ըլլայ,— ըսաւ սափրիչը Գասպար աղային, սրուակը աչկերտին տալով։

— Շնորհակալ եմ, չնորհակալ եմ,— պատասխանեց Գասպար աղան։

— Հիմա մազերդ։

— Չէ, չէ, չեմ ուզեր, մազերս թող մնան ըսելը, հինգնոց մը նետելը եւ դուրս ելլելը մէկ ըրաւ Գասպար աղա։

— Այսչափ ալ աքսի մարդ բնաւ տեսած չունէի,— մրմռաց ինքն իրեն սափրիչը։

Իսկ Գասպար աղա ինքզինք փողոցին մէջ գտնելուն պէս հառաչեց ու ողբաց սապէս.

— Աս ի՛նչ թոհաֆ աչխարհ է, գլուխնուս պիլէ տէր չենք կրնար կոր ըլլալ...

Դ.

Մելքոն աղա, խոնջած ցերեկուան աչխատութիւններէն, կարողութիւն չունի հետիոտն երթալ տունը, Սամաթիա, ուստի կ՚որոշէ թրամուէյով երթալ եւ ինքզինք կը նետէ թրամուէյի կառքին մէջ, ուր մէկ մարդու համար տեղ մնացած էր միայն։ Հազիւ կը նստի Մելքոն աղա եւ ահա միջին հասակով գիրուկ անձ մը կը մտնէ կառքը եւ Մելքոն աղան տեսնելով՝

— Շատ ուրախ եմ,— կ՚ըսէ,— ձեզի հոս տեսնելուս համար։

— Ես ալ նոյնպէս,— կը պատասխանէ Մելքոն աղա:

— Ձեզի խօսելիք ունիմ, բայց նախ եւ առաջ կրնա՞ք արդեօք ինծի ալ ձեր քովն առնել, սանկ քիչ մը իլիչմիչ ըլլամ, սանկ պզտիկ տեղ մը բանաք նէ, բաւական է ինծի համար, ես կրնամ սղմիլ, արդէն պզտիկ մարդ մըն եմ:

Մելքոն աղա իր բարեկամին տեղ չինելու համար աջին կը դառնայ, անդին կը դառնայ, ալ ծունկը ձախին վրայ կը դնէ, պզտիկնալու կը ջանայ: Մելքոն աղային այս ճիգերուն միջոցին՝ բարեկամը·

— Ա՛հ, ինքզինքդ ինծի համար անհանգիստ մի՛ ըներ, ես կրնամ հոս սղմիլ,— կ՚ըսէ եւ որպէս թէ տեղ գտած է, Մելքոն աղայի ծունկին վրայ կը նստի:

— Անհանգիստ չըլլաք···

— Ամենեւին, ամենեւին, դուք ձեր հանգիստը նայեցէք· կարծեմ թէ ձեզ քիչ մը անհանգիստ ըրի:

— Ոչ:

— Ձմեռ է հիմա, սըխ նստինք նէ կը տաքնանք:

— Այո՛:

— Եթէ անհանգիստ եղաք, կ՚աղաչեմ ըսէք:

— Ո՛չ,— կը պատասխանէ Մելքոն աղա, որ հազիւ կրնայ չունչ առնել:

— Ինչ կայ, ինչ չկայ նայինք, Մելքոն աղա:

— Ոչինչ:

— Տունը ի՞նչպէս են, չոճուխները աղէ՞կ են:

— Խաթրդ կը հարցնեն:

— Ողջ ըլլան:

Մելքոն աղային ծունկերը կը սկսին թմրիլ· քրտինքը ճակտէն կը վազէ· ի՞նչ ընէ, քաղաքավարութիւնը կը պահանջէ, որ մեր բարեկամները չվշտացնենք ոչինչ բաներու համար:

— Վայ կիտի Մելքոն աղա վայ, ասանկ հէ՞... զիրար պիտի տեսնենք եղեր Թրամուէյի մէջ. աղբա՛ր, ռահաթ չնստի՞ս, սանկ ոտքերդ չերկնցնե՞ս...

Մելքոն աղա չի պատասխաներ, ոտքի կ՚ելլէ եւ իր տեղը բարեկամին կու տայ:

— Ի՞նչ, անհանգի՞ստ եղար:

— Ջէ, այսօր չատ նստեցայ տէ, ատոր համար ոտքի վրայ կայնիլ կ՚ուզեմ քիչ մը:

— Ատ ուրիշ. ես կարծեցի, որ անհանգիստ եղաք: Էյ, Մելքոն աղա, սա Թրախոման մեր ազգին տունը կը քանդէ կոր, ի՞նչ պիտի ըլլայ ասոր վերջը. քանի կը մտմտամ կոր նէ խելքս կը Թուցնեմ կոր:

— Իրաւունք ունիք:

— Բայց այս խնդիրը խիստ կարեւոր բան մըն է, անանկ երեսի վրայ ձգուելու խնդիրներէն չէ:

Եւ Մելքոն աղայի Թեւը կը քաշէ ուժով, որպէսզի անոր զգացնէ խնդրին կարեւորութիւնը:

— Այնպէս է,— կը պատասխանէ Մելքոն աղա:

— Եղբա՛յր, մեր ազգին մէջ այս բանին կարեւորութիւն տուող չկայ,— կը յարէ բարեկամը, ոտքերովը Մելքոն աղայի ոտքերուն զարնելով:

— Կը հասկնամ կոր, աղբա՛ր, կը հասկնամ կոր:

— Այնպէս որ Թրախոմա տալու կարողութիւն չունեցող խեղճ աղջիկները տունը մնալու կը ստիպուին կոր... աս ի՞նչ սարսափելի բան է, աղբար, չպատասխանե՞ս...

— Ի՞նչ պատասխանեմ...

— Մահու եւ կեանց խնդիր մըն է այս:

Բարեկամը ամէն խօսելուն կա՛մ ձեռքովը Մելքոն աղային կուրծքին կը զարնէ, կա՛մ ոտքովը անոր ոտքե-

րուն վրայ կը կոխէ, կա՛մ անդին կը հրէ եւ կամ ասդին կը քաշէ: Եւ խօսք հասկցնելու այս եղանակն հազուադէպ չէ մեր ազգին մէջ: Տեսակ մը պերճախօսութիւն, որ ունկնդիրները ծեծելու մէջ կը կայանայ:

— Իրաւունք ունիս, ճանըմ, բայց ես ի՞նչ ընեմ: Ըսածդ կը հասկնամ կոր:

— Կը հասկնաս կոր, բայց անտարբեր կը կենաս կոր, պապամ,— կ'ըսէ Գասպար աղան եւ Մելքոն աղային թեւն ուժով կը սեղմէ:

Կառքին մէջ գտնուողները կը խնդան այս տեսարանին վրայ, բայց մեր բարեկամը չի հասկնար եւ կը չարունակէ ծեծել Մելքոն աղան, որուն համբերութիւնը կը հատնի եւ կառքը Ջէննպէրլի–Թաչ հասնելուն պէս ինքզինքը կառքէն դուրս կը նետէ:

Ի՞նչ ընէր Մելքոն աղան, կրնա՞ր ըսել բարեկամին, որ ըրածը քաղաքավարութեան դէմ էր, անկրթութիւն էր: Ո՛չ: Քաղաքավարութիւնը բացարձակ կերպով կը դատապարտէ անկիրթին անկիրթ ըսելը, ուստի Մելքոն աղան անկիրթ երեւալէն լաւ համարեց ծեծ ուտելը:

Այս տողերը գրողն ալ օր մը այս տեսակ երկու պերճախօսներու մէջտեղը գտնուեցաւ դժբախտաբար եւ մազ մնաց, որ ոսկորները ջարդուբուրդ ըլլային, եթէ գթասիրտ մէկը վարպետութեամբ չազատէր զինք:

Բայց այս պերճախօսներէն աւելի սարսափելիները կան:

Պատմենք:

Ե.

Սեդրակ աղան կօշկակարի մը խանութը կը մտնէ։

— Բարեկա՛մ,— կ՚ըսէ կօշկակարին,— զոյգ մը կօշիկ կ՚ուզեմ ապսպրել։

— Շատ աղէկ։

— Կօշիկներուն քիթը նեղ ըլլալու չեն։

— Հիմակուան մոտայէն չէք ուզեր ըսել է։

— Միայն կ՚ուզեմ, որ ոտքս կօշիկին մէջ կարենայ չարժիլ։ Նեղ ոտքի աման չեմ ուզեր, որովհետեւ նասըր ունիմ։

— Գլխուս վրայ։ Ձեզի անանկ կօշիկ մը չինեմ, որ թէ՛ մոտայի համաձայն ըլլայ եւ թէ ձեր ոտքերը չսեղմէ։

— Եթէ կարենաս գոհ ընել զիս, միշտ քու խանութըդ կու գամ։

— Վստահ եղէք։

Կօշկակարը Սեդրակ աղային ոտքի չափը կ՚առնէ եւ կ՚իմացնէ, թէ քանի մը օրէն պատրաստ պիտի ըլլան կօշիկները։

Սեդրակ աղա քանի մը օրէն կ՚երթայ կօշկակարին։

— Պատրա՞ստ են կօշիկներս։

— Այո՛, պատրաստ են։

Կօշկակարին աչկերտը Սեդրակ աղային կը ներկայացնէ կօշիկները։

— Եղբայր,— կ՚ըսէ Սեդրակ աղան,— ասոնք պըզտիկ են։

— Ընդհակառակն, մեծ են։

— Ասոնց քիթերը նեղ են։

— Ջեմ կարծեր, չատ լայն քիթերն այսօր մաքպուլ չեն: Կ'աղաչեմ, անգամ մը ձեր ոտքը անցընէիք սա կօչիկները:

Սեդրակ աղա կը նստի: Կօշկակարին աչկերտը քառակուսի տախտակ մը կը դնէ Սեդրակ աղային ոտքերուն տակը: Սեդրակ աղան կը ձեռնարկէ նոր կօշիկները հագնելու: Կօշիկները կ'ապստամբին:

— Ոտքդ ուժով կոխէ՛,— կը պոռայ կօշկակարը:

— Ոտքի վրայ ել ու այնպէս կոխէ,— կ'ըսէ կօշկակարին քալֆան:

— Ուժով ոտքդ գետինը զարկ,— կը խրատէ կօշկակարին աչկերտը:

— Ծօ՛, սա փոշիէն ցանէ քիչ մը կօշիկներուն մէջ, որ Սեդրակ աղային ոտքերը դիւրութեամբ սահին ու մտնեն,— կը հրամայէ կօշկակարը պզտիկ աչկերտին:

Հրամանը կը կատարուի:

Կօշիկները հաստատամիտ են:

— Էօ՛ֆ, քրտնեցայ պէ ատամ,— կ'ըսէ Սեդրակ աղան երեսը թթուեցնելով, քեզի քառասուն անգամ ապըսպրեցինք, որ մեծ ըլլան, լայն ըլլան, երկար ըլլան:

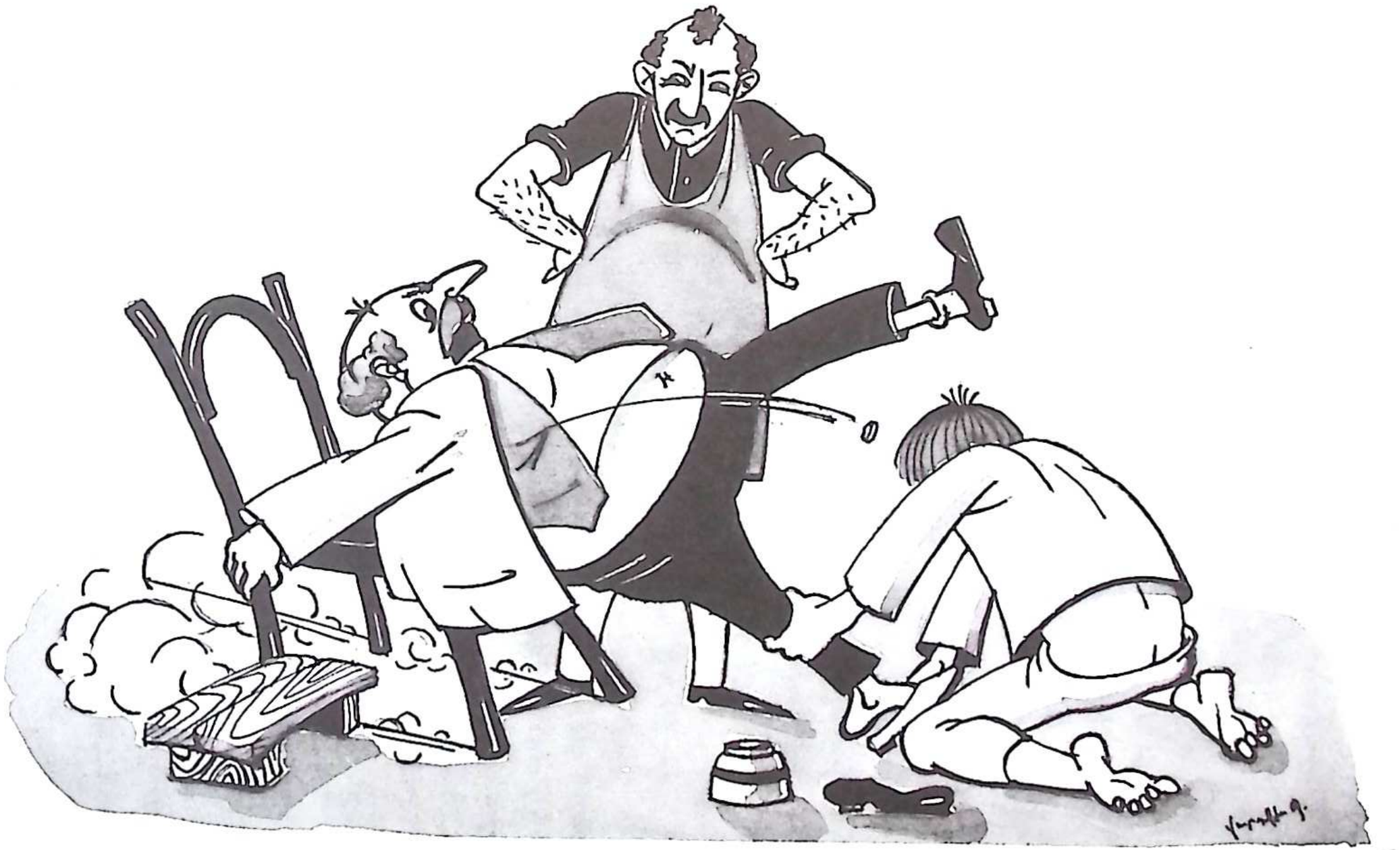
— Կ'երեւայ որ ոտքերդ ալ քրտնած են եւ անոր համար...

— Չէ քուզում, չէ ճանըմ... կօշիկները նեղ են:

— Անգամ մը հագնիս նէ կը բացուին: Լայն ոտքի ամաններըը աւելի կը վնասեն նասըրներուն:

— Ջեմ կրնար կոր հագնիլ:

Կօշկակարը, քալֆայով եւ աչկերտներով, Սեդրակ աղային օգնելու կ'երթայ: Երկու հոգի Սեդրակ աղային թեւը կը մտնեն, կօշկակարը Սեդրակ աղային մէկ ոտքը կը բռնէ եւ կ'աշխատի կօշիկին մէջ դնել: Ամբողջ կօշ-

կակարեան խումբը կը քաջալերէ Սեդրակ աղան։

— Հա՛, հա՛, կը մտնայ կոր...

— Ինչ մ՚ալ համբերութիւն...

— Ինչ մ՚ալ հաստատամտութիւն...

— Օ՛ն, քաջալերուէ՛։

— Վա՛յ, վա՛յ, վա՛յ...

— Ինչ մը դիմացիր, էֆէնտիմ։

— Անգամ մը մտնայ նէ...

— Հա՛, հա՛, քիչ մնաց։

— Ինչ մ՚ալ ճահտ ընես նէ, կը լմննայ կ՚երթայ։

— Յոգնեցար նէ քիչ մը յոգնութիւն առ տէ...

— Ջեմ ուզեր, պէ ատամ, թող տուէք հանեմ ոտքս. ճիյէրս սըզլամիչ կ՚ըլլայ կոր...

— Բան մը չէ, կ՚անցնի։

— Հարիւր անգամ ալ ապսպրեցի, որ ես մոտաչեմ ուզեր, ոտքերուս հանգստութիւնը կ՚ուզեմ...

— Կոխէ՛ ոտքդ։

— Ի՞նչպէս կոխեմ, ճանըմ, չէ՞ք հասկնար, որ ոտքերս կ՚էրին կոր, կարծես թէ կրակի մէջ կոխած եմ... թող տուէք, Աստուածնիդ սիրէք, սա ի՛նչ խօսք չհասկըցող մարդոց հանդիպեցանք։

— Ինչ մ՚ալ ղայրէթ ըրէ՛, էֆէնտիմ։

— Ղայրէթնիդ ալ գետնին տակը անցնի, կօշիկնիդ ալ... թող տուէք ոտքս, վազ անցայ։

— Բարկանալու իրաւունք չունիք, Սեդրակ աղա։

— Ջունիմ, աղբար, չունիմ, դուք իրաւունք ունիք բարկանալու. թող տուէք սա ոտքս քաչեմ։

Կօշկակարը ուժով բռնած է Սեդրակ աղային ոտքէն, որուն ինը տասներորդ մասը մտած է կօշիկին մէջ։

— Շատ բծախնդիր էք, Սեդրակ աղա։

Սեդրակ աղա կը զգայ, թէ գերի բռնուած է, ուստի անձնատուր կ'ըլլայ կօշկակարին, որ իր խումբովը կը յաջողի կօշիկները անցընել իր յաճախորդին ոտքերուն:

— Տեսա՞ր ինչպէս աղէկ եղաւ. ոտքի վրայ կայնէ քիչ մը, օ՛հ, մինչեւ տուն երթաս նէ ո՛չ ցաւ կը մնայ, ո՛չ բան... սանկ քալէ նայիմ:

— Ի՞նչպէս քալեմ, ճանըմ, նասըրներս կը ցաւին կոր, հանեցէք սըւոնք:

— Ջիչ մը խօսք մտիկ ըրէ, Սեդրակ աղա. մինչեւ տուն երթաս, ոտքերդ պիտի վարժուին եւ...

— Ջիչ մը լայնկեկ չինէիք նէ չէ՞ր ըլլար:

— Ջ'ըլլար, Սեդրակ աղաս, չ'ըլլար, ամէն խանութ պատիւ ունի, մենք մեր խանութին պատիւը չենք կրնար կոտրել անանկ մեծ, լայն ու տճեւ կօշիկներ կարելով. ամէն մարդ իր գործը գիտէ:

— Աղէկ, աղէկ, ի՞նչ պիտի տանք:

— Ոսկի մը ու մեճիտիէ մը:

— Առէ՛ք:

— Շնորհակալ եմ: Մեզ մի՛ մոռնաք, Սեդրակ աղա:

Սեդրակ աղան այդ կօշիկներով դուրս կ'ելլէ կօշկակարին խանութէն, նասըրներուն ցաւէն ամէն քայլափոխի հառաչելով, երբեմն ալ արտասուելով: Կը զգայ վերջապէս, թէ պիտի չկրնայ չարունակել ճամբան, զբօսարան մը կը մտնէ, բազմոցի մը վրայ կը նստի եւ կօշինները հանել կ'ուզէ: Ջի յաջողիր: Սրճարանին սպասաւորը կը կանչէ եւ կ'աղաչէ, որ կօշիկները քաշէ: Սպասաւորը բոլոր ուժը կը սպառէ, կարելի չէ կօշիկները հանել: Իմաց կը տրուի կօշկակարին, որ քալֆային ընկերակցութեամբ կը հասնի ու մեծ դժուարութեամբ կը յաջողի ազատել Սեդրակ աղան իր կօշիկներէն: Սեդ-

րակ աղա կը հագնի հին կօշիկները, զորս կօշկակարին խանութէն հետո առած էր, եւ կը հանգստանայ:

— Բնաւ նեղութեան չէք զար կոր, Սեդրակ աղա,— կ'ըսէ կօշկակարը,— ձեւաւոր եւ ճաշակաւոր բան մը հագնելու համար քիչ մը ակռան սեղմելու է մարդս: Ինչ որ է, տուէք սա կօշիկներն ինծի, վաղը ես զանոնք աղուոր խալիպի մը զարնեմ տէ ղրկեմ ձեզի:

— Շատ աղէկ,— կը պատասխանէ Սեդրակ աղան եւ խահուէ մը խմելուն պէս կը մեկնի:

Հետեւեալ օրը Սեդրակ աղան չուկայ կ'երթայ, ապայէ լափճին մը ու լաստիկ մը կը գնէ, կը հագնի ու գործին կ'երթայ:

Դիտողութիւնները կը սկսին:

— Սա Սեդրակ աղան չատ թոհաֆ մարդ է:

— Ապտալ է պարզապէս:

— Տիւանէ ըսէք սըւոր երթայ:

— Ես ալ տեսայ, ապայէ լափճին մը անցուցեր է ոտքը, վրան ալ լաստիկ հագեր է...

— Խայտառակութիւն է:

— Ի'նչ մեղքս պահեմ, հետը պտըտելու կ'ամչնամ կոր:

— Թող գիւղ երթայ նստի, էֆէնտիմ:

— Ատ ոտքերով ընկերութեան մէջ մտնել կարելի չէ:

Այս դիտողութիւնները Սեդրակ աղային ականջը կը հասնին: Սեդրակ աղան կը համոզուի, թէ քաղաքավարութիւնը չի հակառակիր նասըրի, բայց սարսափելի թշնամի է ապայէ լափճինի: Սեդրակ աղան կը ստիպուի հանել լափճինները եւ ընդունիլ մոտային համաձայն կօշիկներն ու անոր հարուածները:

Զ.

Մնունդի կամ Զատիկի առթիւ բարեկամաց եւ ազգականաց այցելութիւններ կ'ընդունիք:

Շատ անգամ կը պատահի, որ երեք կամ աւելի անձանց այցելութիւնները միաժամանակ ընդունիք:

Սովորութիւն ունինք ասոնց խահուէ, կամ անուշ, կամ օշարակ եւ կամ օղի հրամցնել:

Տան աղջիկը ափսէ ի ձեռին կը մտնէ սենեակ:

Որո՞ւ հրամցնէ նախ եւ առաջ:

Բնականաբար ամենէն տարիքոտին:

(Բնականաբար ամենէն հարուստին):

Աղջիկը իր քայլերը կ'ուղղէ դէպի ճերմակ մազերն, Աբիմելէք աղան:

Աբիմելէք աղան չ'ընդունիր նախապատուութիւնը եւ

— Առաջ Գաբրիէլ աղային տուր,— կ'ըսէ:

Աղջիկը կը ներկայանայ Գաբրիէլ աղային, որ կը ղրկէ զայն Համբարձում աղային:

Աղջիկը կը տնկուի Համբարձում աղային առջեւ, որ նշանացի Գաբրիէլ աղան ցոյց կու տայ անոր:

Աղջիկը կը սկսի ճամբորդութեան, Աբիմելէք աղայէն Գաբրիէլ աղային, Գաբրիէլ աղայէն Համբարձում աղային, Համբարձում աղայէն Աբրիմելէք աղային: Ճամբորդութիւնը կը կրկնուի քսան անգամ, խեղճ աղջկան թեւերուն վրայ կար եւ կարողութիւն չի մնար ափսէն տանելու. այցելուները այս ճամբորդութեան միջոցին յարգանքներ կը փոխանակեն իրարու հետ:

— Կ'աղաչեմ, առէք:

— Կը խնդրեմ, հրամմեցէք· Գաբրիէլ աղային տուր, աղջիկս:

— Ջեմ ընդունիր, Աբիմելէք աղային տար, աղջիկը:

— Ոտքերնիդ պագնեմ, մի՛ ընէք, աղջիկը յոգնեցուցիք: Համբարձում աղային հրամցուր, աղջիկս:

— Աստուածծ չընէ, ես ո՞վ եմ, որ ձեզմէ առաջ առնեմ: Գաբրիէլ աղային գնա, աղջիկս:

— Ջեմ առներ, չեմ առներ, պարապ տեղը մի՛ գար, աղջիկս:

— Աբիմելէք աղան առնելու է նախ եւ առաջ:

Մոռցանք ըսելու, թէ այցելուներուն մէջ չորրորդ մ'ալ կայ, որ դասատու է եւ ուսումնական խորհուրդէն վկայական ունի:

— Կարելի չէ, որ ընդունիմ· կը վայլէ՞ ինծի, որ ձեզմէ առաջ հրամցուիմ· Համբարձում աղան պէտք է որ...

— Իմին խօ՞սքս կ'ըլլայ, Տէր ողորմեա· ճուրճինայի՞ պիտի ելլենք, ամէն բան կարգով կանոնով ըլլալու է: Աբիմելէք աղային տուր, աղջիկս, Աբիմելէք աղան այսօր, Աստուածծ տայ, երեսուն հազար ոսկւոյ տէր է, ես անոր ծառան պիլէ չեմ կրնար ըլլալ...

— Ատ ի՞նչ պարապ խօսք է, Համբարձում աղա, դուն պատուաւոր մարդ մ'ես...

— Ատա՛մ, պատուաւորութիւնը ստակով կ'ըլլայ հիմա, անանկ չէ՞, պատուելի՛:

— Անանկ է, էֆէնտիմ:

— Գաբրիէլ աղային տուէք անանկ է նէ, ան ալ թաղական է:

— Յոգնեցուցիք աղջիկը, էֆէնտիմ...

— Իրաւ է:

— Մեղք է զաւակը:

— Վնաս չունի, վնաս չունի, չյոգնեցայ ես,— կը պատասխանէ աղջիկը չունչը կտրած:

— Անուշ պիտի չառնէ՞ք այսօր, հրամմեցէք,— կ'ըսէ տան տէրը:

Վերջապէս Աբիմելէք աղան կը հաւանի նախապատուութիւնն ընդունիլ եւ, երկար պատմութեամբ մը պարզելէ ետք այն պատճառները, որոնց համար կ'ուզէր ամենէն վերջը ուտել անուշը, կը բարեհաճի դգալ մ'անուշ առնել եւ աւուր պատշաճ բարեմաղթութիւններն ընելէ վերջ անուշն ուտել:

Կարգը Համբարձում աղային է:

— Շնորհաւոր նոր տարի, կիրակոս աղա:

— Շնորհակալ եմ,— կը պատասխանէ տան տէրը:

— Եւ բարի կաղանդ:

— Շնորհակալ եմ:

— Եւ Աստուածայայտնութիւն Տեառն մերոյ:

— Ողջ ըլլաք:

— Ուտիք է մեզ ութ օր եւ անձրեւաբեր հողմունք:

— Այո՛:

Համբարձում աղան ալ կը կատարէ իր պաշտօնը, թէեւ կը մոռնայ Գերմանիոյ կայսեր զահակալութեան տարեդարձը յիշելու:

Գաբրիէլ աղա դգալն անուշամանին երկնցնելով կը սկսի բարեմաղթութեանց:

— Շնորհաւոր նոր տարի եւ բարի կաղանդ եւ Աստուածայայտնութիւն:

— Շնորհակալ եմ:

— Աստուած չատ տարիներու հասցնէ խնդու-

թեամբ:

— Բարեկամօք հանդերձ:

— Աստուած քեզի չցուցնէ:

— Ամէն:

— Աստուած քեզ պերէքէթ տայ:

— Ամէն:

— Տէր Աստուած ձեր տունը չէն պահէ:

— Ողջ ըլլաք:

— Փեսաներ առնէք, հարսներ առնէք:

— Շնորհակալ եմ:

— Թագերը, պսակները պագնէք:

— Շնորհակալ եմ:

— Թոռներ ունենաք:

— Աստուծմով:

— Թոռներու թոռներ ունենաք:

— Աստուած լսէ:

— Թոռներուդ թոռներուն թոռները տեսնես:

— Շնորհակալ եմ:

— Հիւանդութիւն եւ ցաւ չտեսնէք:

— Ամէն:

— Խոր ծերութեան հասնիք:

— Դուք ալ: Անուշ ըլլայ, Գաբրիէլ աղա:

— Շնորհակալ եմ, կիրակոս աղա, հոդ բռնես ոսկի դառնայ:

— Հրամմեցէք, պատուելի:

Պատուելին պարզ թեմէննահ մը ընելով հազիւ դըպալին կը դպչի, ափսէն աղջկան ձեռքէն կ'իյնայ եւ պատուելիին վրան գլուխը կ'անուշնայ ու կը ջրանայ:

Հիւրերը իրար կ'անցնին:

— Վախցա՞ր, օրիորդ:

— Մի՛ վախնար, աղջիկս։

— Գինիի մէջ քիչ մը կրակ մարեցէք եւ տուէք, որ խմէ։

— Խեղճ աղջիկ։

— Մենք պատճառ եղանք։

— Թեւէն արիւն առէք։

— Թաքլաք մը նետել տուէք։

— Ժեռոտէլի բասթիյլներէն տուէք։

— Սինկէրի կարի մեքենայ մը չունի՞ք։

— Վախցա՞ք, օրիորդ։

— Ջէ, չէ, չվախցայ, բայց կը ցաւիմ որ...

— Ցաւելու բան չկայ, օրիորդ, ասանկ օրեր շատ կը պատահին ասանկ փորձանքներ։

— Գնա հանգստացիր, օրիորդ։

Աղջիկը դուրս կ'ելլէ· դիւրին է գուշակել, թէ ինչ կ'ըսէ մտքէն։

— Պատուելի, մահանայով տուշ ըրիր, հէ՞...

— Քիչ մը թրջեցաւ վրան։

— Ժեռոտէլի բասթիյլէն քսեցէք վրան։

— Կը չորնայ, կը չորնայ։ Մնաք բարով, պատուելի։

— Երթաք բարով, էֆէնտիմ։

— Մնաք բարով, պատուելի։

— Երթաք բարով, պէյս։

— Կեցէք բարով, պատուելի։

— Երթաք բարով, էֆէնտիս։

Ա՛հ, սա քաղաքավարութեան ձեռքէն մեր քաշածը... մանաւանդ դասատուներուն քաշածը։

Բայց աս ալ բան մը չէ· աւելի սարսափելիները կան։

Մտիկ ըրէք։

Ե·

Վաճառական մըն ես: Եւ ես չեմ մեղադրեր զքեզ վաճառական ըլլալուդ համար, որովհետեւ մեղաւորը դուն չես, այլ այն որ զքեզ վաճառականութեան առաջնորդեց: Ջեմ ալ նախատեր զքեզ, այլ, թող ներուի ինձ ասանչառօրէն խօսիլ, կը վարուիմ հետդ այնպէս, ինչպէս պիտի վարուէի քսակահատի մը հետ, այսինքն քեզի հետ գործ ունեցած ժամանակս կը զգուշանամ, որ չխաբուիմ, ո՛չ թէ խրատուելով Վովընարկի սա խօսքէն, թէ «վաճառականութիւնը խաբէութեան արհեստն է», այլ յենելով անձնական փորձառութեան վրայ, որ յանդըգնութիւն կու տայ ինձ բարձրաբարբառ խոստովանիլ այսօր, թէ հարիւր վաճառականներու մէջ երկու վաճառական ճանչցած եմ միայն, որ սուտ չեն խօսիր··· բայց եկուր տես, որ այս երկու վաճառականներն ալ բնաւ չեն խօսիր:

Վաճառական մըն ես ըսինք եւ ամչնալու պատճառ մը չունիս:— Առաւօտուն կանուխ վաճառատունդ կ'երթաս, որոգայթներդ կը լարես եւ ամէն բան կը նիւթես, որպէսզի չփախցնես որսը, որուն կը սպասես ժամէ ժամ: Մեծ վաճառական մըն ես,— աւելորդ է ըսելը, թէ մեծ խաբեբայ մըն ես,— ուստի վաճառատանդ մէկ անկիւնը քաշուած, աչքերդ կը սեւեռես վաճառատանդ դրան, ուսկից պիտի գայ որսը:

Քանի մը ժամեր կու գան, կը հոլովին, կը սահին, կ'անցնին, կ'երթան եւ ահա յաճախորդ մը կ'երեւայ դրան առջեւ: Անմիջապէս ոտքի կ'ելլես, կը վազես դի-

մաւորելու յաճախորդդ եւ բազմոցիդ վրայ բազմեցնելու: Նահուէ կը հրամցնես իրեն, կը չողոքորթես, կը չոյես զինքը, կը քծնիս իրեն, չափազանց յարգանքներով կը շրջապատես զինք եւ մէկ ժամ շարունակ սուտ կը խօսիս: Գրագիրդ ալ ուրիշ սուտերով հաստատութիւն կու տայ սուտերուդ:

Ցաճախորդդ քիչ մը պարարտ է, երեք չորս հազար ոսկւոյ գնում մը պիտի ընէ: Այլեւայլ ապրանաց օրինակներ կ'ուզէ, ցոյց կու տաս՝ գովեստներ կարդալով անոնց վրայ, միայն թէ դափնեայ պսակներ չեն բոլորեր ապրանացդ ճակտին շուրջ:

— Այս ապրանքը հրապարակի վրայ չի գտնուիր, մասնաւորապէս մեզի համար ապսպրած ենք:

— Շատ ընտիր ապրանք է,— կը յարէ գրագիրդ, որուն հետ փոխասաց կ'ըլլաս:

— Սքանչելի ապրանք մըն է, նմանը չկայ:

— Ո՛ւր էր թէ քանի մը հազար հակ ունենայինք այս ապրանքէն:

— Ապրանք մը, որուն գոյնը չի շրջիր:

— Ապրանք մը, որ հազար անգամ իսկ եթէ լուացուի, իր գաղափարը չի փոխեր:

— Սկզբունքի տէր ապրանք մը:

— Եւ հաստատ սկզբունքի տէր, որովհետեւ բնաւ չի պատռիր:

— Հարիւր տարի կրնայ գործածուիլ:

— Ի՞նչ կ'ըսէք, տէր իմ, հարիւր տարի... հարիւր յիսո՛ւն տարի, երկո՛ւ հարիւր տարի, երե՛ք հարիւր տարի...

Ծիծաղ·— Շիրիմ մը կանգնեցէք սա ապրանքին վրայ, ո՛վ հարուստներ...

— Շատ պատուական ապրանք է:

— Եւ ամէն մարդու ալ չենք ցուցներ աս ապրանքը:

— Զեզի մեր վաճառատան վարժեցնելու նպատակաւ է, որ հանեցինք այս ապրանքը:

— Ներեցէք մեզի՝ աղաչելու, որ չըսէք ուրիշին, թէ այս ապրանքը մեր վաճառատունէն առիք:

Ասոր նման հազար ու մէկ խօսքերով վերջապէս կը յաջողիք, դու եւ գրագիրդ, հաւնեցնել ապրանքները: Կարգը կու գայ սակարկութեան:

— Վերջնական գին մը պիտի զրուցեմ:

— Մեր էֆէնտիին սովորութիւնն է միշտ վերջնական գին մը զրուցել:

— Սակարկութենէ չեմ ախորժիր:

— Մեր էֆէնտին բնաւ չ'ախորժիր սակարկութենէ:

— Թերեւս աղէկ բան մը ըլլայ սակարկութիւնը, բայց նաթուրայիս հակառակ է:

— Մեր էֆէնտիին նաթուրային հակառակ է սակարկութիւնը:

— Շատ խօսք չեմ սիրեր:

— Մեր էֆէնտին չատ խօսիլ չի սիրեր:

— Ուստի մէկ խօսքով, այս ապրանաց համար պիտի վճարէք երեք հազար ութ հարիւր մէկ քառորդ ոսկի եւ երկու դահեկան:

— Սխալեցաք, էֆէնտի, սխալեցաք· չորս հազար ոսկիի մեզի ապրանք եղած են աստոնք:

— Ի՞նչ կ'ըսես:

— Սխալ հաշիւ ըրիք, էֆէնտիս, սխալ· կեցիք ցոյց տամ այդ ապրանաց հաշիւները, զորս Եւրոպայի մեր գործատունէն ընդունած ենք:

Գրագիրը չինծու հաշուեցոյցեր կը բերէ եւ կը նետէ

առջեւդ:

Դուն ալ որպէս թէ կը քննես եւ կը խոստովանիս սխալած ըլլալդ:

— Սխալ հաշիւ եմ ըրեր:

— Զորս հազար հարիւր մէկ քառորդ ոսկի պիտի ըսէիք:

— Ինչ որ է, անգամ մը բերնէս ելաւ, խօսքս ետ չեմ առներ ես:

Գրագիրը բարկանալ կը կեղծէ եւ իր գրասեղանին առջեւ կ'երթայ քթին տակէն մրմռալով.

— Երեք հարիւր ոսկի վնասել խօսքը ետ չառնելու համար:

— Այո՛, բերնէս ելաւ. կը վճարէք այդ գումարը եւ կ'առնէք ապրանքները:

— Մեզի պէս ապուչները ամէն օր կը խաբեն ասանկ. եթէ ես այս վաճառատան մէջ գրագիր չըլլայի, միշտ հոս պիտի գայի ապրանք գնելու,— կը մրմռայ գրագիրը:

— Էֆէնտի,— կը պատասխանէ յաճախորդը,— ես ալ վերջնական գին մը պիտի տամ. այս ապրանաց համար երեք հազար եօթը հարիւր քսան ոսկի պիտի վճարեմ:

Որսը բռնուեցաւ: Հինգ հարիւր ոսկի կը չահիս, կ'ուրախանաս յաղթանակիդ վրայ, բայց անմիջական հաւանութեամբ մը գայթակղութիւն պատճառելու հաւանականութիւնը մէկ կողմէ եւ քանի մը ոսկի աւելի փրցնելու անգթութիւնը միւս կողմէ կը հարկադրեն զքեզ զարմացական եղանակաւ մը պատասխանել յաճախորդիդ.

— Տո՞յ ես, աղբար, ապրանքը չճանչցար...

— Այդ ապրանքը ամէն մարդու հանելու չէ,— կը մրմռայ գրագիրը:

— Ներեցէք, մարդ խաբելու համար նստած չենք հոս:

— Քսան ոսկի եւս տամ,— կ'ըսէ յաճախորդը:

— Քսան ոսկիին խօ՞սքը կ'ըլլայ... կ'ուզէք նէ տարէք ապրանքները եւ փարա մը մի վճարէք. բայց խընդիրն ատոր վրայ չէ, ապրանքին արժէքը տալու է:

— Տասն ոսկի աւելի տամ:

Հասած է ժամը համաձայնութիւն գոյացնելու եւ ոսկիները առնելու. հետեւաբար, կը սկսիս կարճ, բայց ազդու ատենաբանութիւն մը, որով կ'ընդունիս ինչ ինչ զիջումներ ընել, եւ ահա ճիշդ այս միջոցին կարճ, բայց ազդու մարդ մը կը մտնէ վաճառատունդ:

— Քրիստոս յարեաւ ի մեռելոց:

— Օրհնեալ է յարութիւն Քրիստոսի:

— Ի՞նչպէս էք, աղէ՞կ էք:

— Փառք Աստուծոյ, ենովք աղա:

— Տիկի՞նը ինչպէս է:

— Աղէկ է:

— Օրիորդներն աղէ՞կ են:

— Աղէկ են:

— Ողջ ըլլան. տղադ ի՞նչպէս է:

— Շատ աղէկ է:

— Մա՞յրդ:

— Գէչ չէ:

— Մեծ մա՞յրդ:

— Հանգիստ է:

— Փեսան ի՞նչ կ'ընէ:

— Ի՛նչ ընէ:

— Ձեզի՞ է:

— Ձէ:

— Դուք փեսին տո՞ւնն էք:

— Ձէ:

— Ո՞ւր էք հապա:

— Մեր տունը:

— Շատ աղէկ, շատ աղէկ... խահուէ մը ապսպրել տայիր ինծի, որովհետեւ շատ յոգնած եմ:

— Շատ աղէկ:

— Ձե՞ս ըսեր, մեր պզտիկ չունը եաւրուվամիչ ըրաւ երէկ գիշեր:

— Կ'ընէ եա:

— Մէկ հատը ձեզի պիտի տանք:

— Շնորհակալ եմ:

— Բայց քիչ մը մեծնան տէ անանկ:

— Շատ լաւ:

Յաճախորդը մեկնելու չարժումներ կ'ընէ. նչանացի կը պատասխանես իրեն, որ քիչ մը համբերէ: Կը բարկանաս, բայց քաղաքավարութիւնը չի ներեր, որ ենովք աղան վռնտես:

— Ի՛նչ ալ աղուորիկ լակոտներ են:

— Այո՛:

— Սա պիտի հարցնէի ձեզի, թէ ի՛նչպէս մեծցնելու է սոնք: Մայրերնին տկար ու հիւանդոտ է, կաթ չունի... տունէն ըսին, որ պիպըրոն առնենք ու անով կաթ տանք:

— Այո՛:

— Կ'ըլլա՞յ մի:

— Ձիյտեմ:

— Ձեր թաղը սանկ չուն մը չկա՞յ, որ գայ մեզի

մնայ ու սա լակոտները պեսլէմիչ ընէ: Քուզում, կ'աղաչեմ, աշխատինք ու ազատենք սա խեղճերը... պիպլըռոնի խելքս չի պառկիր: Ասդին անդին հարցնէիք ու փնտռէիք ասանկ չուն մը...

— Շատ լաւ, կը նայինք:

— Հիմա նայինք:

— Հիմա գործ ունիմ, անկարելի է:

— Աս ալ գործ է, սեւապ է:

— Գլուխս քերելու ատեն չունիմ այսօր:

— Ե՞րբ կը նայինք:

— Ստիպողական գործեր ունիմ, երբ նայելիքս անգամ որոշելու ժամանակ չունիմ:

— Ժամանակ անցընելու չի գար, անանկ բան մըն է, որ...

— Գործ ունիմ, Ենովք աղա:

— Անանկ բան մըն է, որ ուշացնելու չի գար... մէկ հատը քեզի պիտի ըլլայ:

— Քառորդէ մը կուգամ,— կ'ըսէ յաճախորդը եւ վաճառատունէն դուրս կ'ելլէ:

— Էօ՛ֆ, էօ՛ֆ, էօ՛ֆ...,— կը հառաչէս ինքնիրենդ:

— Լակոտները անանկ ալ սատանայ են, որ տեսնելու բան է:

— Այո՛:

— Ուրեմն գարար տանք ու լմնցնենք:

— Այո՛:

— Պիպլըռոն չ'ըլլար:

— Ջ'ըլլար:

— Ստնտու չուն մը գտնելու է:

— Այո՛:

— Ուրիշ ճար չկայ։

— Չկայ։

— Կա՞յ մի եա։

— Չկայ։

— Չէ, թէ որ կայ նէ ըսէ։

— Չկայ, Ենովք աղա, չկայ, չկայ, չկայ։

— Բարկացա՞ք։

— Չբարկացայ, բայց...

— Բարկանալու իրաւունք չունիք, ես ձեր սպասաւորը չեմ, ձեզմէ չահ մըն ալ չեմ ակնկալեր. խահուէ մը խմեցի, կ'ուզէք նէ ասոր ալ փարան կուտամ, հոչ կելտին, սեֆա կելտին։

— Չէ..

— Գիտնալով որ չուներէն կ'ախորժիս, ուզեցի քեզի չուն մը հետիյէ ընել. դուն չնորհակալ ըլլալու տեղ՝ օտապաշըի թաւըր կը բռնես ինծի։

— Չէ, Ենովք աղա։

— Հէր քուչուն էթը ենմէզ, աս ալ սորվէ չես գիտեր նէ։

Ենովք աղա բարկութեամբ կը մեկնի։

Դուն ալ յաճախորդիդ զարճին կը սպասես։

Երեք ժամ ետքը յաճախորդդ կուգայ։

— Այսօր ստակ չունիմ, քանի մը օրէն պիտի գամ ապրանքները առնելու, մնաք բարով։

— Եկո՛ւր, ո՞ւր կ'երթաք... խօսք մը ունիմ. վայրկեան մը... ինծի նայէ, աղա՛... էֆէնտի... բարեկամ, չգա՞ս, եկուր տէ դարձեալ գնա, չենք ուտեր քեզ...

Խե՞նթ է, որ ետ դառնայ։

Կը զգաս դժբախտաբար, թէ յաճախորդդ ուրիշ վաճառականի մը հետ համաձայնած է աւելի գոհացուցիչ

պայմաններով: Քիչ մը գրագրիդ դէմ կը բարկանաս եւ յետոյ կը սկսիս հայհոյութիւններ փաթթել Ենովք աղային գլուխը:

Դառնանք այժմ ուրիշ տեսարանի մը:

Ը.

Կը ճանչնա՞ք Բարթողիմէոս աղան:

Զարմանալի մարդ մըն է:

Դիցուք թէ առաւօտ մը գործիդ գլուխը գտնուելու համար վազելով կ'երթաս խանութդ բանալու: Մարդ մը կ'ելլէ դէմդ, մէկ քիլոմեթրօ հեռաւորութենէ կը բարեւէ քեզ, թեւդ կը մտնէ եւ կ'ըսէ.

— Ես ալ քեզ տեսնել կ'ուզէի, սանկ քիչ մը երկննանք, խօսելիք ունիմ քեզի:

Այդ մարդն է ահա Բարթողիմէոս աղան (խօսքը մէջերնիս մնայ, Բարթողիմէոս աղան չիմանայ):

Բարթողիմէոս աղան այնքան քայլ կ'առնէ քեզի հետ, որքան պէտք է որպիսութիւնդ հարցնելու համար, եւ ահա խօսքի կը բռնուի ուրիշ բարեկամի մը հետ, որուն կը հանդիպի:

— Լսած կերպովդ ըրի, բայց չյաջողեցայ:

— Անպատճառ սխալ մը ըրած ըլլալու ես:

— Ո՛չ, ձուկը խորովեցի եւ աղով ու լեմոնով պատրաստուած համեմի մէջ դրի, անհամ բան մը եղաւ:

— Զարմանալի բան:

— Կ'աղաչեմ, որ օր մը գաս եւ քու ձեռքովդ պատրաստես. տիկինն ալ հետդ բեր, նստինք ու քիչ մը ժա-

մանակ անցընենք: Տիկինն ի՞նչպէս է, աղէ՞կ է:

— Շատ աղէկ է:

— Յատկապէս բարեւ կ'ընեմ:

— Գլխուս վրայ:

— Ե՞րբ պիտի խալսի:

— Ամիսէ մը, եթէ Աստուած կամենայ:

— Մանչ կը նմանի:

— Յայտնի չէ:

— Մանչ է առաջ Աստուած: Տիկնոջդ ըսէ, որ չնըստի, միշտ չարժի, քալէ ու քալէ:

— Շնորհակալ եմ, մնաք բարով:

Բարթողիմէոս աղան նորէն քեզի կը դառնայ եւ որպիսութիւնդ դարձեալ հարցնելէ ետք մսավաճառի մը խանութը կը մտնէ:

— Այս վերջին անգամուան միսդ ուտուելու բան չէր չիտակը:

— Ամենէն պատուական միսէն տուի:

— Սխալ է· տիկինն ըսաւ, որ այս անգամուան միսը գէշ ու անհամ էր: Կը խնդրեմ, որ ուրիշ անգամ քիչ մը ուշադրութիւն ընես, ես քուկին քսան տարուան յաճախորդ եմ եւ չի վայլեր, որ գէշ միսը ինծի տաս, որովհետեւ ես կանխիկ կը վճարեմ միշտ:

— Գալ անգամ աւելի ուշադրութիւն կ'ընեմ:

Բարթողիմէոս աղան վերստին քեզի կը դառնայ

— Ի՞նչ կայ, ի՞նչ չկայ նայինք, չխօսի՞ս...

Եւ ահա երկայն հասակով մարդ մը կ'ելլէ դէմը, որուն հետ կը սկսի խօսակցիլ:

— Տակաւին չմոռցայ,— կ'ըսէ,— այն գիշերուան զբօսանքը:

— Ես ալ չմոռցայ:

— Գարեջուրը պատուական էր։

— Այո՛։

— Ժանպոնն ալ համով էր։

— Ընտիր։

— Քսան բաժակ խմեցի այն գիշերը։

— Անուշ ըլլայ։

— Գալ շաբթու նորէն միանանք գիշեր մը Փիլիպին խանութը։

— Միանանք։ Մնաք բարով։

— Մեզէն առաջուց պատրաստենք սակայն։

— Կ՚ըլլայ։ Մնաք բարով։

— Բայց օտարական չգտնուի մէջերնիս։

— Շատ աղէկ։ Մնաք բարով։

— Մենք մեզի ըլլանք։

— Այո՛։ Մնաք բարով։

— Բազմութիւն ըլլայ նէ համը չ՚ելլար։

— Անանկ է։ Մնաք բարով։

— Տեսնուինք։

Բարթողիմէոս աղան խօսքը ձեզի կ՚ուզղէ վերստին։

— Ի՞նչ կ՚ընես կոր նայինք։

— Ոչինչ։

— Բնաւ չես երեւար, եղբայր· ասոր անոր կը հարցընեմ քեզի համար եւ...

Այս միջոցին տիկին մը կը տեսնէ յանկարծ։

— Ի՞նչպէս էք, տիկին, աղէ՞կ էք։

— Փառք Աստուծոյ, Բարթողիմէոս աղա, հրամանքնիդ ընտո՞ր էք։

— Սանկ նանկ։ Ընտո՞ր ըրիք գլխարկը։

— Ո՞ր գլխարկը։

— Անցեալ շաբթու գլխարկ մը կը սակարկէիր կոր,

հարիւր քսանի չտուա՞ւ:

— Ինտո՞ր ալ միտքդ կը մնայ, Բարթողիմէոս աղա. իննսունի առինք:

— Աղէկ գլխարկ էր սակայն. ձեզի չատ աղէկ վայլեց, տիկին, աղջիկ ղարձաք:

— Թոհաֆ ես, Բարթողիմէոս աղա, աղջիկուքի՞նս մնացեր է:

— Ես քեզ հազար աղջիկի հետ չեմ փոխեր:

— Տէր ողորմեա:

— Տուննէն ինտո՞ր են, աղէ՞կ են. տղաղ ի՞նչ կ'ընէ, կէնէ առաջուան պէս կերակուրը ուտելուն պէս կ'երթայ կը պառկի՞:

— Ի՞նչ ընէ, յոգնած յոգնած կուգայ:

— Բարեւ ըրէ:

— Շատ աղէկ:

— Տեսնուինք:

— Գլխուս վրայ: Մնաք բարով:

— Երթաք բարով:

Բարթողիմէոս աղան խօսքը ձեզի ուղղելով.

— Է՛յ, զրուցէ նայինք:

— Ի՞նչ զրուցեմ:

— Օօո՛, փառք Տիրոջ, որ տեսնուեցանք, ո՞ւր էք, աղբար, ո՞ւր էք,— կը հարցնէ Բարթողիմէոս աղան եօթանասուններոց մէկու մը:

— Հոս եմ:

— Համաձայնեցա՞ք հետը:

— Համաձայնելու վրայ ենք:

— Համաձայնեցէք, անուշ տեղը կապեցէք, հինգ վար, հինգ վեր լմնցուցէք գործը:

— Իմ միտքս ալ անանկ է:

Գործ ունիս, կ'ուզես բաժնուիլ, Բարթողիմէոս աղան բռնած է ձեռքէդ։

— Ինծի հրաման, Բարթողիմէոս աղա։

— Մէկտեղ կ'երթանք հիմա, սա խօսքս լմնցնեմ. ըսելիք ունիմ քեզի։ Տահա՞ ինտոր ես նայինք...

— Սանկ նանկ կ'երթանք կոր։

Քանի մը քայլ եւս կ'առնես Բարթողիմէոս աղային հետ եւ ահա սրճարանի մը մէջ նստած մարդու մը կ'ուղղուի։

— Բարեւ, տիրացո՛ւ։

— Ծառայ եմ։

— Շատ ուրախացայ, չատ ուրախացայ։

— Շնորհակալ եմ։

— Քեզմէ աղէ՞կը պիտի գտնայինք։

— Ողջ եղէք։

— Մեզի ալ քեզի պէս մէկը պէտք է։

— Երախտագէտ եմ։

— Ձեռնադրութիւնը ե՞րբ պիտի ըլլայ։

— Ամիսէ մը։

— Ամի՞սն ինչ է, գալ չաբթու ձեռնադրուէ, լմննայ երթայ։ Անունդ պիտի փոխե՞ս։

— Այո՛։

— Ի՞նչ պիտի ղնես։

— Ամբակում։

— Շատ յարմար անուն է. ծառայ եմ, տէր Ամբակում։ Մնաք բարով։

— Երթաք բարով։

Բարթողիմէոս աղան այսպէս օձիքէդ բռնելով քեզ կը տանի մինչեւ հոն, ուր պիտի երթար։ Իր երթալիք տեղը հասնելուն պէս.

— Ձես խօսիր կոր, աղբար,— կ'ըսէ քեզի:

— Ի՞նչ խօսիմ:

— Ուրիշ օր մը երկար բարակ տեսնուինք, սանկ խօսինք: Մնաք բարով, տեսնուինք սակայն:

— Երթաք բարով:

— Ըսելիք ունիմ քեզի:

— Շատ լաւ:

Կը բարկանաս, բայց քաղաքավարութիւնը կ'արգիլէ քեզի երեսին տալ իր անկրթութիւնը: Կ'երթաս խանութդ կը բանաս եւ գործերդ նոյն օրը ձախորդ կ'երթան: Կը յիշէ՞ք օր մը, ուր բարկացած ըլլաք եւ յայղութիւն ունեցած ըլլաք:

Ես չեմ յիշեր:

Այսուամենայնիւ Բարթողիմէոս աղան ալ կը մարսըւի, անանկ անմարսելի բաներ կան, որոնց պատմութիւնն իսկ սոսկում կը պատճառէ մարդուս:

Քիչ մը համբերեցէք:

Թ.

— Գամիկ աղա, այս իրիկուն կերակուրը մէկտեղ ուտենք:

— Շնորհակալ եմ, Մարկոս աղա, բայց չեմ կրնար գալ, որովհետեւ ուրիշ տուն մը հրաւիրուած եմ:

— Կ'աղաչեմ:

— Կը խնդրեմ:

— Խօսքս մի՛ կոտրեր:

— Մի՛ ըներ:

— Չէ մի՛ ըսեր:

— Մի՛ ստիպեր:

— Ի՞նչ կ՚ըլլայ, մէկտեղ ժամանակ կ՚անցընենք քիչ մը:

— Աղէկ, բայց...

— Բայցս ալ ի՞նչ է, երթանք:

— Որովհետեւ այսչափ կը ստիպես կոր, ես ալ չեմ մերժեր. երթանք:

— Կեցցե՛ս, Գամիկ աղա, չնորհակալ եմ:

— Ես ալ չնորհակալ եմ:

Այս խօսակցութիւնը տեղի կ՚ունենար Բերա, մեծ փողոց, գինետան մը առջեւ:

Մարկոս աղան, հրաւէրն ընդունիլ տալուն պէս, բարեկամին ձեռքէն բռնեց եւ գինետունը տարաւ:

— Մասթիքա՞ կը խմէք:

— Ո՛չ:

— Անանկ է նէ տիւզ կը գործածէք:

— Ո՛չ:

— Րո՞մ:

— Ո՛չ:

— Ըսել է, թէ քոնեաք կը խմէք:

— Ո՛չ:

— Ի՞նչ կը խմէք ուրեմն:

— Ոչինչ. չիյտէ՞ք, քանի մը տարի կայ, որ ես ըմպելի չեմ գործածեր:

— Ո՛չ:

— Ոտքդ պագնեմ:

— Ո՛չ:

— Իրա՞ւ կ՚ըսես:

— Ինչո՞ւ սուտ խօսիմ:

— Աստուածդ սիրես:

— Ջեմ խմեր:

— Կատա՞կ կ'ընես հետս:

— Ի՞նչ հարկ կայ կատակ ընելու:

— Հիմա մասթիքա չե՞ս խմեր դուն:

— Ո՛չ:

— Տի՞ւզ:

— Ո՛չ:

— Րո՞մ:

— Ո՛չ:

— Ֆոնեա՞ք:

— Ո՛չ:

— Ինչո՞ւ կ'ապրիս կոր ուրեմն,— կը պոռայ յաճախորդներէն մին գաւաթը լեցնելով:

— Կը խմէ, կը խմէ, կատակ կ'ընէ կոր,— կը պատասխանէ Մարկոս աղան:

— Ջեմ խմեր, Մարկոս աղա:

— Ամօթ է, աղբար, չխմել կ'ըլլա՞յ, լսուա՞ծ բան է, նստողները վրանի՞ս խնդացնենք պիտի:

— Սովորութիւն չունիմ, եղբայր, ինչո՞ւ կը ստիպէք:

— Կնի՞կ ես, ի՞նչ ես, պէ մարդ, օղին չի՞ խըմուիր,— կ'ըսէ մին:

— Բերնին համը ի՞նչ գիտէ անիկա,— կը յարէ ոմն:

— Պարզ մարդ մըն է,— կ'ըսէ երրորդ մը:

— Ճգնաւոր է,— կը պոռայ ուրիշ մը:

— Հա՛, հա՛, հա՛, օղի չի խմեր եղեր, վա՛յ ապուշ վա՛յ,— կը թոթովէ գինեմոլ մը խնդալով:

— Կը խնդրեմ, Գամիկ աղա, վերջացնենք սա խաղը,— կ'ըսէ Մարկոս աղան:

— Ի՞նչ ընեմ:

— Գաւաթ մը միայն խմէ: Մեզի չիշ մը մասթիքա բերէք:

— Գաւաթ մը կը խմեմ խաթերդ համար:

— Շնորհակալ եմ. ժամանակին յարմարելու է, չխմողին վրայ կը խնդան հոս. թող որ չխմելն ալ պաղ բան մըն է:

— Շատ աղէկ:

— Հրամեցէք:

— կենդանութիւն:

— Անուշ:

Գամիկ աղա կը ստիպուի քանի մը գաւաթ եւս խմել գայթակղութիւն չպատճառելու համար արբեցողաց մէջ:

Ժամը տասներկուքին կը մօտենայ: Գամիկ աղա անօթի է, ամէն երեկոյ վարժուած է ընթրել առ առաւելն ժամը կէսին:

— Ելլենք, Մարկոս աղա, եթէ կը հաճիք,— կ'ըսէ Գամիկ աղա:

— Դեռ կանուխ է:

— Տասներկուքին մօտեցաւ:

— Առածը չիյտե՞ս. միսաֆիր էվ սահիպինին զուզուսու տըր:

— Գիտեմ, բայց...

— Իմ կըտաս չլմնցաւ դեռ: Ճիշդ երկու չիշ պիտի ըլլայ:

— Շատ աղէկ:

Մարկոս աղան կը չարունակէ իր կըտան եւ Գամիկ աղա՝ իր անօթութիւնը:

— Ժամը մինչեւ քանի՞ն պիտի նստինք հոս, Մարկոս աղա:

— Ինչո՞ւ կ'աճապարես կոր, բարեկա՛մ. նստինք, խօսինք, տուն երթանք ի՞նչ ընենք հիմա. այս ատեն կերակուր կ'ուտուի՞, անասուննները կ'ուտեն հիմա... ի՞նչ, անօթի՞ ես դուն:

— Չէ, չէ, բնաւ չէ:

— Եթէ անօթի ես՝ երթանք:

— Չէ, այս ատեն կերակուր կ'ուտուի՞:

— Շիտակ զրուցէ, կ'աղաչեմ, ես կ'ուզեմ, որ էյլէնմիչ ըլլաս դուն, ֆերահլանմիչ ըլլաս, չէ նէ ի՞նչ հասկցայ... ես կ'ուզեմ, որ հիւրս քէյֆլէնմիչ ըլլայ: Երթանք՝ թէ որ անօթի ես:

— Չէ, չէ, բնաւ չէ:

— Կը խնդրեմ, եթէ անօթի ես՝ երթանք:

— Չէ, այս ատեն կերակուր կ'ուտուի՞:

— Կը կրկնեմ, շիտակ զրուցէ, կ'աղաչեմ. ես կ'ուզեմ, որ էյլէնմիչ ըլլաս դուն, ֆերահլանմիչ ըլլաս, չէ նէ ի՞նչ հասկցայ... ես կ'ուզեմ, որ հիւրս քէյֆլէնմիչ ըլլայ. երթանք՝ թէ որ անօթի ես:

— Անօթի չեմ:

— Խօսէ՛ ուրեմն, բան մը կը պատմէ, արճանի պէս ինչո՞ւ մունջ կեցեր ես: Կենդանութիւն:

— Անուշ անմահութիւն:

— Հատ մըն ալ քեզի տամ:

— Չէ, գլուխս կը դառնայ կոր:

— Խօսէ նայիմ: Կենդանութիւն:

— Անուշ:

— Գործ մը ունէիր նէ՝ ի՞նչ ըրիր:

— Ո՞ր գործը:

— Ո՛րն ըլլայ նէ ըլլայ, գործ մը ըլլայ տէ. մերամ-նիս ժամանակ անցընել չէ՞ մի:

— Անանկ է եա:

— Ջխօսի՞ս, աղբար· գիչերները ի՞նչպէս ժամանակ կ'անցընէք կոր, ցերեկներն ի՞նչ կ'ընէք կոր, առտուները ինչո՞վ կը զբաղիք կոր:

— (Մեկուսի) Անօթութենէ մարելիք կու գայ կոր վրաս:

— Ի՞նչպէս եղաւ նայինք այդ գործը:

— Մելքոնի՞ն գործը:

— Հա՛, Մելքոնին գործը: (Մեկուսի) պարէ գիտնա՞մ...

— Մելքոնը յանցաւոր էր այդ գործին մէջ: (Մեկուսի) ժամ մը առաջ երթայինք ու սեղան նստէինք:

— Իրա՞ւ կ'ըսես, վա՛յ անպիտան, վայ... Մելքոնէն չէի յուսար: (Մեկուսի) պարէ ճանչնա՞մ...

— Ջար տղայ է:

— Անպիտա՛ն... պատմէ նայինք:

— Երկար է պատմութիւնը: (Մեկուսի) գայլի պէս անօթի եմ:

— Թող երկար ըլլայ, ատամ: (Մեկուսի) սըւոր քիչ մը խօսիլ տամ, որ բացուի, կը նեղանայ կոր զաւալը մարդը:

— Հիմա չեմ կրնար պատմել: (Մեկուսի) անօթի փորանց:

— Կենդանութիւն անանկ է նէ:

— Անուշ: Ժամը մէկ է:

— Շատ աղէկ, կ'երթանք: Սա հաշիւս մաքրեմ:

Մարկոս աղա հաշիւը մաքրելով կը զբաղի: Գամիկ աղա ինքզինքը գինետունէն դուրս կը նետէ եւ փողոցին մէջ կը սպասէ Մարկոս աղային, որ վերջին զաւաթները կը խմէ մի ըստ միոջէ:

Գամիկ աղա քառորդի մը չափ կը սպասէ փողոցին մէջ եւ յետոյ գինետան սեմին վրայ կը կենայ ու կը կանչէ Մարկոս աղան։

— Մարկո՛ս աղա, ուշ մնացինք։

— Կու գամ կոր։

Գամիկ աղա քառորդ մըն ալ կը սպասէ. համբերութիւնը հատնելու վրայ է, կ՚ուզէ մեկնիլ, բայց քաղաքավարութիւնը չի թողուր։ Ուստի՝ նորէն կը կանչէ.

— Մարկոս աղա, Մարկոս աղա, երթա՛նք։

— Հիմա։

Գինովներուն հիման առ նուազն քառորդ ժամ է։

— Մարկո՛ս աղա, երկայն ըրիր։

— Եկայ։

Գինովներուն եկայն պիտի գամ է։

— Մարկո՛ս աղա։

— Կ՚աղաչեմ, քիչ մը... ներս եկուր, մէկտեղ ելլենք։

— Ջեմ գար։

— Եկուր։

— Ո՛չ։

— Կը բարկանամ։

— Բայց պիտի երթանք։

— Այո՛։

— Ահա եկայ։

— Կարծեմ քիչ մը սպասցուցի քեզ։

— Վնաս չունի։

— Քեզ տեսայ, չիյտես ո՛րչափ գոհ եղայ, այս իրիկուն քէյֆս քեզի պարտական եմ. ոտքի վրայ հատ մը կը տնկե՞ս։

— Չէ, երթանք։

— Շատ աղէկ, երթանք: Կենդանութիւն:

— Անուշ: Երթանք:

— Այո՛, երթանք:

Երկու բարեկամները ճամբայ կ'ելլեն եւ քանի մը փողոց դառնալէ ետք տուն կը հասնին:

— Վա՛յ Գամիկ աղա, հրամեցէք,— ըսելով հիւրը վեր կը հրամցնէ Մարկոս աղային տիկինը, որ խնդումերես եւ քիչ մըն ալ — սիրտը չվիրաւորուի — չատախօս է:

— Գամիկ աղան հիւր բերի, տիկին:

— Շատ աղէկ ըրիր... վա՛յ Գամիկ աղա, վայ:

— Բարի եկաք,— կ'ըսեն Մարկոս աղային աղջիկները Գամիկ աղային ու ձեռքը կը թօթուեն:

Գամիկ աղա աչքերով սեղան կը փնտռէ:

— Վա՛յ Գամիկ աղա, վայ. է՛, տահա՞ ինտոր ես նայինք:

— Փառք Աստուծոյ, տիկի՛ն. դո՞ւք ինտոր էք:

— Ձեզի տեսանք աւելի աղէկ եղանք... Վա՛յ Գամիկ աղա, վայ. դուն ալ հոս պիտի գա՞ս եղեր:

— Սա րախըրին թեփսին չտկեցէք,— կը հրամայէ Մարկոս աղան:

— Վա՛յ Գամիկ աղա, վայ. բնաւ մտքէս չէր անցներ, որ Գամիկ աղան մեզի հիւր պիտի գայ այս գիշեր: Ո՞ր հովը փչեց ասանկ, վա՛յ Գամիկ աղա, վայ: Է՛յ, ինտո՞ր էք նայինք, ի՞նչ կ'ընէք կոր, չիտակը հաւատալս չի գար կոր, որ դուք հոս էք. վա՛յ Գամիկ աղա, վայ... է՛, խօսէ նայինք: Մեզ չտեսնելէն ի վեր ի՞նչպէս ժամանակ կ'անցընէք կոր. աֆերիմ Մարկոս աղա, շատ աղէկ ըրեր ես, որ Գամիկ աղան բերեր ես. վա՛յ Գամիկ աղա, վայ: Գամիկ աղային օղի մը տուէք... շատ բան,

չատ բան. վա՛յ Գամիկ աղա, վայ, մեզի տեսնալ պիտի գաս եղեր այս գիշեր, որո՞ւ մտքէն կ՚անցնէր, աֆերիմ Գամիկ աղաս... օղի մը տուէք, աղջիկնե՛ր:

— Օղի չեմ խմեր:

— Հատ մը խմէ,— կ՚ըսէ Մարկոս աղան:

— Ջէ, Մարկոս աղա:

— Վա՛յ Գամիկ աղա, վայ... տահա՞ ինտոր էք նայինք, չոլուխ-չոճո՞ւխը ինչպէս են...

— Աղէկ են:

— Աղէկ ըլլան. վա՛յ Գամիկ աղա, վայ:

— Գամի՛կ աղա,— կ՚ըսէ Մարկոս աղան,— դուն մեր թէքլիֆսիզ հիւրն ես, մեզի մի՛ նայիր, եթէ անօթի ես՝ ըսէ, ուտենք, մեզի համար հոգ չէ:

— Քա ճանըմ, կեցիր հելէ քիչ մը երեսը տեսնանք, ան ալ հանգստանայ քիչ մը ու վերջը կ՚ուտենք: Աստուծոյ տուածէն հարկաւ բան մը պիտի գտնենք ուտելու, անօթի չպիտի մնանք եա. ամա ի՞նչ ընենք, Գամիկ աղան կերակուրներուս չպիտի հաւնի եղեր. միսաֆիր ումտուղունու եմէզ, պուլտուղունու եէր, հա՛, հա՛, հա՛, աննանկ չէ՞ մի. ամա Գամի՛կ աղա, չիտակը զրուցէ, դուն չիտակը խօսող մարդ ես, հա՛, հա՛... վա՛յ Գամիկ աղա, վայ: Է՛, Գամիկ աղան եապանճի չէ քի վախնամ, որ երթայ ուրիչ տուներ մեր կերակուրը աւրէ. Գամիկ աղան թէքլիֆսիզ է, այսօր չպիտի ճանչնանք զիրար եա, ոտքդ պագնեմ, Գամի՛կ աղա, իրաւունք չունի՞մ մի ամա... ասանկ հէ՞, Գամիկ աղա, այս գիշեր հոս պիտի գաս եղեր. բարի եկար, հազար բարի, ամէն օր հրամէ, մեր դուռը բաց է: Է՛, տահա՞ ինտոր էք նայինք, ի՛նչ կայ, ի՛նչ չկայ նայինք, ղրացիներնիդ ի՞նչպէս են, Եպրոս հանըմը ի՞նչպէս է, Մաքրուհի հա-

նըմը նչանուեցա՞ւ մի... Թորոս աղան գործ մը գտա՞ւ մի... հաւերը մորթեցի՞ր մի, ո՞ր մէկը հարցնեմ չիյտեմ քի, քեզի տեսայ նէ կարծես քի գանձ մը գտայ, վա՛յ Գամիկ աղա, վայ, այս գիշեր պիտի գաս եղեր· ինչո՞ւ օղի չես խմեր կոր, Գամիկ աղա... մի՛ խմեր, ես զօռ չեմ ըներ, ինտոր կ'ուզես նէ անանկ ըրէ, Քէֆդ նայէ, սանկ հանգիստ նստէ, կ'աղաչեմ, կռնակդ բարձին տուր... կ'ուզես նէ հանուէ, էնթարի մը բերեն, բապուճ բերեն... Ասանկ հա՞, վա՛յ Գամիկ աղա, վայ· է՛հ, ապրիս, ողջ մնաս:

— Կնիկ, թող չես տար, որ քիչ մըն ալ ես խօսիմ:

— Տէր ողորմեա, բերանդ ո՞վ բռնած է... վա՛յ Գամիկ աղա, վայ· չատոնց է տեսած չունիմ տէ ուրախութենէս ինչ ընելիքս չեմ գիտեր կոր: Անօթի ես նէ սեղան նստինք:

— Գէշ չըլլար:

Գամիկ աղա երկար չունչ մը կ'առնէ:

— Աղջիկնե՛ր, պրզոլան կրակին վրայ դրէք, ձուկն ալ տապկեցէք...

— Օ՛հ, օ՛հ, օ՛հ,— ըսաւ ինքն իրեն Գամիկ աղան,— ասկից վերջը կերակուր պիտի եփուի ու պիտի ուտենք:

— Վա՛յ Գամիկ աղա, վայ, մինչեւ որ կերակուրը պատրաստուի, կրնաք քանի մը գաւաթ օղի խմել, ախորժակնիդ կը բացուի:

— Շնորհակալ եմ, Մարկոս աղան թող խմէ:

— Պրզոլան հիմա կ'ըլլայ: Հիչ չպիտի մոռնամ այս գիշերուանը· վայ Գամիկ աղա, վայ:

Սեղանի զանգակը կը զարնէ:

Կը ցատկէ Գամիկ աղան եւ ճաշի սենեակը կ'իջնէ: Զմոռնանք հոս յիշել, թէ հարբուխը Գամիկ աղայէն

ակռաներուն երեք քառորդը յափշտակած է:

— Պրզոլային սա կտորը առէք, Գամի՛կ աղա,— կ՚ըսէ Մարկոս աղան:

Գամիկ աղա կ՚առնէ միսը եւ, սպառազինուելով դանակով ու պատառաքաղով, իր բոլոր ուժովը կ՚աշխատի յօշոտել զայն: Դանակը չի կտրեր. ակռաները, որ արդէն կորուսած են իրենց մեծամասնութիւնը, կարողութիւն չունին կտրելու. Գամիկ աղայի անօթութեան վրայ բարկութիւնն ալ կը բարդուի, եւ սակայն քաղաքավարութիւնը կը պահանջէ, որ միսի խոշոր կտորները առանց կոտորակելու կլլէ եւ ցամաք հացով փորը կշտացնելու աշխատի:

— Գամիկ աղաս, պրզոլայէն չէ՞ք ախորժիր,— կը հարցնէ տիկինը:

— Շատ կ՚ախորժիմ, կ՚ուտեմ կոր, կերայ, չնորհակալ եմ, պիտի ուտեմ, հոգ մի ընէք:

— Գինի հրամեցէք:

— Կը խմեմ, չնորհակալ եմ:

Գինին քացխած է, բայց քաղաքավարութիւնը թոյլ չի տար, որ հիւր մը տան տիրոջը յայտնէ ասանկ ճըշմարտութիւններ. Գամիկ աղա չ՚ուզեր խմել, տիկինը կը ստիպէ:

— Իմ խաթերս համար սա բաժակը պիտի խմես:

Գամիկ աղա կը ստիպուի խմել:

— Բաժակ կ՚առաջարկեմ Գամիկ աղայիս կենդանութեանը:

Գամիկ աղա կը ստիպուի խմել երկրորդ բաժակն ալ:

Մարդս ո՛չ միայն իր թերութիւնները, այլեւ՝ իր սեղանին թերութիւններն ալ չի տեսներ եղեր:

Գամիկ աղա անօթի փորանց քացախ կը խմէ, մինչեւ որ վերջապէս ձուկը կը բերուի սեղան: Դանակները, պատառաքաղներն ու պնակները կը փոխուին: Գամիկ աղա պատառաքաղով ու դանակով ձուկ կերած չէ կեանքին մէջ, մատները կը գործածէ անոնց տեղ: Բայց այսօր քաղաքավարութիւնը պարտք կը դնէ վրան տան տիրոջը սովորութեան հետեւիլ: Ե՞րբ պիտի սորվի եւ ե՞րբ պիտի ուտէ:

— Ջէք ուտեր կոր, Գամիկ աղա,— կ'ըսէ Մարկոս աղան,— կարծեմ չախորժեցաք մեր կերակուրներէն:

— Քաւ լիցի: Կ'ուտեմ կոր:

— Ձուկը գէշ չէ եղեր:

— Աղէկ է:

— Վայ Գամիկ աղա, վայ: Միայն թէ փուշը քիչ մը շատ է, ստրկելը դժուար է:

— Ինծի համար բան մը չէ:

— Մի՛ քաշուիք, կ'աղաչեմ:

— Հոգ մի՛ ընէք:

— Իմ կենդանութեանս բաժակ մը չէ՞ք խմեր:

— Ի՞նչպէս չխմէ, քառասուն տարին անգամ մը մեզի կերակուրի եկաւ տէ... վայ Գամիկ աղա, վայ, իրաւ որ շատ գոհ եղայ ձեր գալէն:

Գամիկ աղա երրորդ անգամ կը կլէ քացախը:

Երրորդ կերակուրը կը բերուի, սերկեւիլով միս: Գամիկ աղա բնաւ չ'ախորժիր այդ կերակուրէն, բայց ուտել ձեւացնելով պանիր հացով կը կշտանայ:

Կերակուրէն ետք խահուէ կը բերուի, եւ Մարկոս աղա կը սկսի, օգնութեամբ տիկնոջը, չորս ժամ շատախօսութեամբ գլուխն ուռեցնել իր հիւրին, որ կը սկսի մրափել նստած տեղը:

Պառկելու համար սենեակ մը ցոյց կը տրուի Գամիկ աղային: Հազիւ կը մտնէ անկողին, մլուկները վրան կը յարձակին եւ կը ստիպեն զինք ելլել ճրագ վառել եւ տեսնել, թէ մլուկները ոչ միայն անկողնոյն մէջ բանակատեղի հաստատած են, այլեւ պատերուն վրայ եւս կ'ելլեն ու կ'իջնեն:

Գամիկ աղա մինչեւ առտու կը տքնի: Ի՞նչպէս: Ամենուս յայտնի է, մարդ չկայ, որ կեանքին մէջ գոնէ անգամ մը մլուկներու բանակին մէջ չիյնայ:

Հետեւեալ առաւօտ Մարկոս աղան եւ տիկինը կը հարցնեն Գամիկ աղային.

— Ի՞նչպէս անցուցիք գիշերը:

— Շատ հանգիստ:

— Մլուկ կա՞ր:

— Ձկար:

— Ի՛նչ քաշեցի ես մինչեւ որ մլուկները սատկեցուցի նէ,— կը պատասխանէ տիկինը:

— Մնաք բարով, ձեզի նեղութիւն տուի:

— Ատ ի՞նչ խօսք է, այս գիշեր ալ հրամեցէք, դարձեալ հրամեցէք, Գամիկ աղա:

— Գլխուս վրայ:

— Տունը բարեւ ըրէք:

— Լաւ: Մնաք բարով:

— Երթաք բարով:

— Վայ Գամիկ աղա, վայ,— ըսաւ տիկինը վերջին անգամ եւ դուռը գոցելով ներս մտաւ էրկանը հետ:

Գալով Գամիկ աղային՝ հսկայաքայլ կ'երթար մրմռալով.

«Գիտեմ ես, մարդու տուն մնալն ասանկ է, մարդս իր տունին մէջ միայն կրնայ հանգիստ ըլլալ. զօռով օղի

խմէ, մինչեւ ժամը երեք անօթի փորանց քացախ խմէ, բերնիդ յարմար կերակուր մի՛ գտներ, ցամաք հացով կշտացիր, պարապ խօսքեր մտիկ ըրէ, այնուհետեւ մինչեւ առտու քնատ մնացիր· ինչո՞ւ համար· քաղաքավարութեան համար: Այս քաղաքավարութեան տակէն պարզապէս էշութիւն կ'ելլէ կոր: Իրենց ըսելու էի· ես տասներկուքին կերակուրս կ'ուտեմ, օղի չեմ խմեր, չատախօսութենէ կը ձանձրանամ, քացախ խմելու սովորութիւն չունիմ, ձեր դանակները չեն կտրեր կոր, միսաֆիրի համար անանկ փչոտ ձուկ չեն առներ, սերկեւիլով միսը ուտուելու կերակուր չէ, ձեր սենեակը լեփ լեցուն մլուկ է, չէ՞ք ամչնար դուք, մինչեւ առտու չկրցի քնանալ, մեղք չէ՞ ինծի: Շիտակը ձեզի չվայլեցուցի, որ հիւր մը ասանկ տանջէք, աւանակի տեղ դրիք զիս··· կամ մարդու տեղ չդրիք զիս· ձեր ըրածը անկրթութիւն է, այո՛, այո՛, եւ մեծ անկրթութիւն է··· կամ այսպէս վարուելու չէիք հետս··· կամ բացէ ի բաց զրուցելու էի, թէ ձեր ըրածը պարզապէս էշութիւն է···»:

Վա՛յ Գամիկ աղա, վայ···

Ժ·

— Մելիտոս աղա, ամօթ եղաւ, գիշեր մը չկրցինք էֆէնտիին երթալ: Այս գիշեր երթանք, քանի մը ժամ կը նստինք կը դառնանք:

— Գիշեր մը կ'երթանք, կնիկ:

Հետեւեալ երեկոյին Մելիտոս աղան տուն կը դառնայ եւ ձէթի հազարնոց չիշը, զոր Պոլիս լեցուցած էր, կնոջը կու տայ:

— Մելիտոս աղա, ամօթ եղաւ, այս գիշեր երթա-

յինք էֆէնտիին։

— Կնիկ, յոգնած եմ, այնքան մտմտուք ունիմ, որ զբօսնելու, ժամանակ անցընելու ախորժակ չունիմ։

Երրորդ երեկոյին Մելիտոս աղան տուն կը դառնայ։

— Մելիտոս աղա, ա՛լ մեծ ամօթ եղաւ, այս գիշեր անպատճառ երթալու ենք էֆէնտիին. կտոր մը կը նըստինք, կ՚ելլենք կու գանք։

— Այս գիշեր թող մնայ։

Չորրորդ երեկոյին.

— Մելիտոս աղա, այս գիշեր ալ չերթանք նէ ա՛լ բարեւը կտրելու է անոնց հետ։

— Կ՚երթանք գիշեր մը, կնիկ, կ՚երթանք. յոգնած եկայ, թող տուր, որ չունչ մը առնեմ։

— Կ՚ուզես գնա, կ՚ուզես մի երթար, մէյ մըն ալ բերանս չեմ բանար։

Եւ եղեւ երեկոյ հինգերորդ։

— Մելիտոս աղա։

— Ի՞նչ կայ, ի՞նչ կայ, ի՞նչ կայ։

— Ա՛լ այս գիշեր պիտի երթանք, այնպէս չէ՞։

— Երթանք, երթանք որ խալսիմ ձեռքէդ։ Երթանք, ամէն գիշեր երթանք, լմնցայ, է՛օֆ...

— Կերակուրնիս ուտենք։

— Երթանք։

— Ելլենք։

— Երթանք ըսինք ա՛։

— Երթանք։

— Քանի՞ անգամ կ՚ըսեն։

— Քիչ մը նստինք։

— Նստինք։

— Ելենք գանք։

— Ելենք գանք· ուրի՞շ···

— Կերակուրնիս ուտենք, չտկուինք չտկտուինք դուն ալ չապիկդ փոխէ, էֆէնտիին տունը մեծ մարդե կու գան, խաղք չըլլանք։

— Կերակուրնիս ուտենք, չտկուինք չտկտուինք ես ալ չապիկս փոխեմ, էֆէնտիին տունը մեծ մարդի կու գան, խաղք չըլլանք··· լմնցա՞ւ։

— Գէ՞շ կը խօսիմ կոր։

— Գէշ չես խօսիր կոր։

— Քեզի համար կ'ըսեմ կոր։

— Ինծի համար կ'ըսես կոր, լմնցուր։

— Սա բարկանալու բան մը չեմ տեսներ կոր ես այս գիշեր երթանք ըսի· այս գիշեր երթանք ըսելը յան ցանք է նէ՝ մեղայ։

— Բարկանալու բան չկայ, իրաւունք ունիս· լմըն ցընենք ա՛լ, այս գիշեր պիտի երթանք։

— Կը նայիմ, որ պարապ տեղը կը բարկանաս։

— Կը բարկանամ։ Ամէն իրիկուն է աս, երթանք այս գիշեր երթանք, երթանք այս գիշեր, այս գիշե, չերթանք նէ չըլլար··· գլուխս ուռեցաւ, հատա՛ լմըն· ցայ··· քանի օրուան կեանքս մնաց··· երթաա՛ասնք·· կը լմնցնեն ա՛լ։

Կինը կը պատրաստէ սեղանը, կը բերէ կերակուր-ները։ Կ'ուտեն, կ'ելլեն սեղանէն, այցելութեան հա-գուստները կը հագնին եւ ճամբայ կ'ելլեն։

— Էֆէնտիին, որուն տունը կ'երթայինք Մելիտոս ա-ղան ու կինը, Մելիտոս աղային կնոջ ազգականն է։ Ընդհանրապէս կանայք, որ հարուստ ազգական եւ աղ-քատ ամուսին ունին, իրենց հարուստ ազգականին վը-

րայօք կը խօսին իրենց ամուսնոյն, չաբաթը առնուազն չորս անգամ երկու ժամ: Եւ ի՛նչ խօսքեր: Ահաւասիկ.

«Էֆէնտիին գործը ի՛նչ աղուոր է, սրահն անանկ զարդարած է, որ դրախտ կը նմանի: Ինչո՞ւ քուկին բանթալոնիդ ձեւն աղուոր չէ, էֆէնտիին բանթալոնները միշտ ձեւաւոր են: Էֆէնտին յիսուն չէքի փայտ է առեր առջի օրը: Էֆէնտիին ոսկի չղթան ո՛րչափ հաստ եւ երկայն է: Էֆէնտին խոհարարը փոխեր է, զաղղիացի խոհարարուհի մը պիտի առնէ եղեր: Էֆէնտին ամէն օր կառքով կ'երթայ գործին գլուխը: Էֆէնտին... մեր Էֆէնտին չաբաթը երեք անգամ կ'ածիլուի, տուն մըն ալ պիտի գնէ եղեր: Էֆէնտիին սեղանին վրայ ամէն իրիկուն ձուկ պիտի ըլլայ, էֆէնտին առանց ձուկի չ'ըլլար: Էֆէնտիին կինը անանկ չրջազգեստ մը հագած էր, որ կը վառէր կոր կարծես: Էֆէնտիին ձին անձնական տրկարուքիւն ունի եղեր քիչ մը (բանաւոր պատճառ մը, որով ազգային երեսփոխան մը կրնայ բացակայ գրտնըւիլ ժողովէն)»:

Այս կանայք կը պնդեն նաեւ, որ գոնէ ամիսը մէկ անգամ իրենց ամուսինները տանին իրենց հարուստ ազգականին տունը: Կ'երեւի թէ կանայք փառաւորուիլ, իրենց ամուսիններուն վրայ ազնուականութեան կամ կրթուքեան առաւելուքիւն մը ունենալ կը կարծեն իրենց հարուստ ազգականին տունը տանելով իրենց ամուսինները եւ ըսելով լռելեայն.

— Տե՛ս, ես հարուստ ազգական ունիմ, դուն ի՞նչ ունիս, գիս յանդիմանելու մա՞րդ ես, լաթերդ լուալու, կերակուր եփելու, տախտակ չփելու կնի՞կ եմ ես. ճանչցիր արժէքս եւ ըստ այնմ վարուէ հետս: Եւ եթէ նորէն գիս տանջես, գիտցած եղիր, որ ամէն բան կը պատմեմ

էֆէնտիին եւ պատժել կու տամ քեզ:

Կ'երեւի դարձեալ, թէ Մելիտոս աղան ալ լռութեամբ արտասանուելիք այս խօսքերը լռութեամբ չլսելու համար էր, որ չէր ուզեր երթալ էֆէնտիին տունը, բայց խօսքը, ինչպէս կ'ըսեն, կարճ կապելու համար հաւանած էր երթալ եւ ճամբայ ելած էր:

Հետեւինք ուրեմն իրենց:

— Գիտցած ըլլաս, որ չատ չեմ նստիր, — ըսաւ Մելիտոս աղան կնոջը, երբ մօտեցան էֆէնտիին տանը:

Բախեցին եւ բացուեցաւ:

— Հրամեցէք, տիկին, — ըսաւ յարգանօք տան ըսպասաւորը եւ տիկնոջ թեւը մտնելով սանդուխէն վեր հանեց:

Մելիտոս աղան սանդուխին առաջին աստիճանին վրայ նստաւ եւ հանեց իր ոտնամանները, որ քանի մը կարկտան ունէին: Յետոյ վեր ելաւ, զգածուած սպասաւորին կողմէ իրեն եղած պաղ ընդունելութենէն, եւ մտաւ ընդունելութեան սենեակը:

Էֆէնտին քանի մը բարեկամաց հետ թուղթ կը խաղար: Մելիտոս աղային տիկինը էֆէնտիին տիկնոջը քով նստած էր: Վահրամն ալ, էֆէնտիին տղան, հազիւ երկու տարեկան, սենեակին մէջ կը պտըտէր վանկեր չինելով:

Երբ Մելիտոս աղան ներս մտաւ, էֆէնտիին կինը գլուխը կէս սանթիմեթրօ ծռեց, որպէս թէ հիւրին բարեւն առնելու համար. էֆէնտին չտեսնել կեղծեց Մելիտոս աղան:

Մելիտոս աղան քիչ մըն ալ զգածուեցաւ եւ մրմռաց քթին տակէն. «երթանք, երթանք, ահա եկանք»:

Էֆէնտիին բարեկամները, քաջալերուած անշուշտ

յն պաղուքենէն, զոր էֆէնտին ցոյց տուաւ Մելիտոս ղային, սկսան իրենց մէջ խօսիլ·

— Ի՞նչ անկիրթ մարդ է:

— Ո՞վ է այդ վայրենին:

— Կօչիկները վարը ձգեր է:

— Անասուն կը նմանի:

Մելիտոս աղան կ'իմանայ այս խօսակցուքիւնը, այց քաղաքավարուքիւնը կը պահանջէ, որ կլլէ այդ անը խօսքերը, որովհետեւ ցած ձայնով կ'արտասանին անոնք· ըստ քաղաքավարուքեան ոչ ոք իրաւունք ունի բողոքելու իրեն ուղղուած այն հայհոյուքեանց էմ, որոնք առաջին ձայնով չեն երգուիր:

Թղթախաղը կը չարունակուի· էֆէնտին մերթ ընդերթ հետեւեալ հարցումները կ'ուղղէ Մելիտոս աղային իկնոջ·

«Ի՞նչպէս էք նայինք:

«Աս ո՞ւր է, չէք երեւար կոր:

«Հանգի՞ստ ես»:

Մելիտոս աղան, որ բազմոցին վարի կողմը նստած ր եւ ամէն պատրաստուքիւն տեսած էր կանխաւ էֆէնտիին կողմէ գալիք հարցման քաղաքավարուքեամբ եւ ւկնածուքեամբ պատասխանելու համար, ակն ունէր էֆէնտիին բարեւին գալստեան:

Մելիտոս աղային կինը երբեմն ակնարկուքիւն կ'ըէր էրկանը, ակնարկուքիւն, որ կը թարգմանուէր ւյսպէս·

— Ինչո՞ւ միս մինակ նստեր ես, քովերնիս չգա՞ս:

Եւ Մելիտոս աղան այս ակնարկուքեան կը պատասխաներ այնպիսի նշաններով, որ կը նշանակէին·— ետնին տակը անցնիս, որ բռնուքեամբ հոս բերիր զիս:

Եւ ահա Վահրամ բառեր թոթովելով Մելիտոս աղային կը մօտենայ, Մելիտոս աղային գիրկը ելլել կ'ուզէ: Մելիտոս աղան կը գրկէ Վահրամը եւ կը սկսի տանտանա, տանտան, տանտանտանի:

Հայրական սէ՛ր... ի՞նչպէս հայրերու կամքը կը ջախջախես:

Էֆէնտին Մելիտոս աղային գրկացը մէջ Վահրամին խաղալը տեսնելով·

— Օօ՛օ,— ըսաւ,— Մելիտոս աղա՞ն ալ հոս է եղեր, ե՞րբ եկաւ, չիմացայ գալը· ինչո՞ւ մէկ ծակը քաշուեր նստեր ես, չմօտենա՞ս:

— Ես ալ հոս եմ, տիկնոջս հետ եկայ, գալս չիմացաք, հոս հանգիստ եմ,— կը պատասխանէր Մելիտոս աղան:

— Իրաւ, ինչո՞ւ մինակ նստեր էք, մեր քովը եկէք նստեցէք,— կ'ըսեն էֆէնտիին բարեկամները, որ քիչ մը առաջ անկիրթ եւ վայրենի պատուանուններով պատուաճ էին Մելիտոս աղան:

Վահրամ Մելիտոս աղային պեխերը կը քաշէ, մատը անոր աչքին մէջ կը խոթէ եւ կ'ուզէ, որ տանտանա ընէ զինքը:

Մելիտոս աղա կը յոգնի, բայց չի կրնար գետինը ձգել, որովհետեւ թող չեն տար:

Ի՞նչպէս:

— Շատ բան, չատ բան, Վահրամը ո՛րքան կը սիրէ կոր Մելիտոս աղան· չնայի՞ս, անկէ բաժնուիլ չ'ուզեր կոր,— կ'ըսէ Վահրամին մայրը:

— Բոլոր տղաքը կը սիրեն Մելիտոս աղան,— կը պատասխանէ Մելիտոս աղային կինը:

— Ձանձրութիւն տուաւ քեզի, գետինը ձգէ, Մելի-

տո՛ս աղա,— կ՚աւելցնէ Վահրամին մայրը:

— Ձանձրութիւն չի տար ինծի,— կը պատասխանէ Մելիտոս աղան, որ թեւերը վերցնելու կարողութիւն չունի:

— Տէր ողորմեա, ինչո՞ւ ձանձրութիւն տայ, տղու մը ձանձրութիւնն ի՞նչ պիտի ըլլայ. արդէն Մելիտոս աղան խեղճ կ՚ըլլայ տղոց համար:

— Ես խեղճ կ՚ըլլամ տղոց համար,— կը կրկնէ Մելիտոս աղան հեւալով:

Վահրամ ցատկել ցատկռտել կ՚ուզէ:

Մելիտոս աղան կը գոհացնէ Վահրամին կամքը:

— Ցոգնեցար, Մելիտո՛ս աղա, վար ձգէ,— կ՚ըսէ նորէն Վահրամին մայրը:

— Չյոգնեցայ, հոգ մի՛ ընէք, տիկին,— կը պատասխանէ Մելիտոս աղան չնչասպառ եւ մեկուսի կ՚անիծէ ժամը, ուր էֆէնտիին տունը ոտք կոխեց:

Խահուէ կը բերեն:

Մելիտոս աղա առիթէն օգուտ քաղելով Վահրամը քովը կը նստեցնէ:

Վահրամ կը սկսի լալ բարձրաձայն: Մելիտոս աղան կը ստիպուի նորէն գրկել Վահրամը եւ խահուէն այնպէս խմել:

Վահրամ հանգիստ չի կենար, կը չարժի եւ խահուէն կը թափի Մելիտոս աղային չապիկին վրայ:

— Վա՛հրամ, Վա՛հրամ,— կ՚ըսէ մայրը,— ատ ի՞նչ ըրիր:

— Վնաս չունի, վնաս չունի,— կը պատասխանէ Մելիտոս աղան ներքուստ ակռաները կրճտելով:

Միջադէպը կը փակուի:

Վահրամ կ՚ուզէ Մելիտոս աղային կռնակը ելլել:

կը հնազանդի Մելիտոս աղան։

Վահրամ կը կամի, որ Մելիտոս աղան ոտքի ելլէ։

Կը յօժարի Մելիտոս աղան։

Վահրամ կը փափաքի, որ Մելիտոս աղան քալէ։

Մելիտոս աղան կը յամառի։

Վահրամ կը սկսի պոռալ։

— Սըւոր ձայնը կտրեցէք,— կը պոռայ էֆէնտին։

Եւ Մելիտոս աղան կը սկսի քալել։

— Շատ բան, շատ բան, չթողուց մարդը, որ քիչ մը նստի,— կը մրմռայ էֆէնտին։

— Արդէն Մելիտոս աղան ալ կ'ախորժի կոր տղոցմէն, էֆէնտի՛,— կ'ըսէ Վահրամին մայրը։

— Կ'ախորժի կոր, բայց յոգնեցաւ։

— Այսչափ ալ խեղճենա՛լ տղոց համար. զարմանալի բան,— կ'ըսէ ինքն իրեն էֆէնտիին տիկինը։— Վահրամը քեզի տանք, ա՛ռ գնա։

— Կ'ըլլայ,— կը պատասխանէ Մելիտոս աղան ճանապարհորդելով սենեակին մէջ։

— Յոգնեցար նէ ձգէ, Մելիտո՛ս աղա։

— Ո՛չ։ (Մեկուսի) աներեսներ, չէ՞ք հասկնար կոր, որ յոգնած եմ։

— Աղէկ, ես ըլլայի նէ թերեւս կը փրթէին... Մելիտոս աղան ուժով է եղեր, չիտակը կը զարմանամ կոր։

Մելիտոս աղան, որուն, ինչպէս ըսինք, ուսերուն վրայ բազմած էր Վահրամ, որոտման ձայներ կը լսէ։ Կարեւորութիւն չի տար, որովհետեւ քաղաքավարութեան հակառակ է ամէն բան լսելը։ Քիչ ետք ծոծրակին վրայ տաք տաք անձրեւ գալը կը զգայ։ Բարկութենէն կը կատղի, դուրս կը տանի բեռը եւ սպասուհիին կը յանձնէ։

Վահրամ աչխարհը տակնուվրայ կ'ընէ, կը պոռայ, կը կանչէ, կու լայ: Սպասուհին իր պարտքը կը կատարէ հարկ եղած լաթային փոփոխութիւնները մուծանելով Վահրամին լաթերուն մէջ: Վահրամ բարկացած է սակայն, fրh կ'ըսէ Մելիտոս աղային եւ կ'ապտակէ զայն պզտիկ թաթիկներովը: Մելիտոս աղան թող չի տար. սպասաւորները կը հրաւիրեն Մելիտոս աղան քանի մը ապտակ առնուլ, որպէս զի աղան լռէ, եթէ ոչ, կ'ըսեն, էֆէնտին տղուն ձայնը առնելուն պէս կը սրդոդի:

Վահրամ կ'ապտակէ Մելիտոս աղան եւ կ'ուզէ, որ խոհարարն ալ քանի մը ապտակ տայ Մելիտոս աղային: Եւ խոհարարը կը ստիպուի թեթեւ կերպով ապտակել Մելիտոս աղան: Բայց վերջապէս խոհարարի ապտակը, որքան ալ թեթեւ ըլլայ, կ'երեւի թէ ծանր եկած էր Մելիտոս աղային, որ քանի մը ապտակ առնելէ ետք ըսաւ:

— Ատ ի՞նչ է, կը ցաւցնես կոր:

— Տղա՞յ ես, ապտա՞կ կ'ըսեն ասոր: Տղան լռեցնելու համար սանկ երեսդ կը քերեմ կոր: Թող տուր, Աստուածդ սիրես, քանի մը անգամ ալ զարնեմ, որ լռէ սա չարաճճին:

— Տիկինին իմաց տուէք, ես կ'երթամ կոր:

— Դեռ կանուխ է, այս ատեն կ'երթուի՞:

Մելիտոս աղային համբերութիւնը կը հատնի, վեր կ'ելլէ, դուռը կը բանայ, սենեակը կը մտնէ ու «ներեցէք, ձեր հրամանով երթանք, որովհետեւ վաղը առտու կանուխ պիտի ելլեմ» կ'ըսէ:

— Մելիտոս աղա, կանուխ է դեռ,— կը պատասխանէ էֆէնտիին կինը:

— Ո՛չ, ժամանակ է:

— Դուք գացէք, տիկինը թող նստի քիչ մըն ալ:

— Կ'աղաչեմ:

— Տիկինը թող չեմ տար, այս գիշեր թող հոս մնայ:

— Դուն գնա, ես վերջը կու գամ,— կ'ըսէ կինը:

— Շատ աղէկ,— կը պատասխանէ Մելիտոս աղան չեչտով մը, որուն հաւատարիմ թարգմանութիւնն է. «Առնելիքդ ըլլայ»:

Եւ Մելիտոս աղան տուն կը դառնայ եւ կը սպասէ տիկնոջը գալստեան, որ վրէժը լուծէ:

Երեք ժամ ետք տուն կու գայ կինը եւ վեր ելլելով.

— Մելիտո՛ս աղա, զարմանալի մարդ ես, տեղ մը չես կրնար նստիլ, ինչո՞ւ աճապարեցիր:

— Ինչու աճապարեցի՞:

— Քիչ մըն ալ նստէիր, մէկտեղ կու գայինք:

— Հոգիս բերանս բերին...

— Գէ՞չ եղաւ, ժամանակ անցուցինք քիչ մը:

— Անցուցինք, տղան խաղցուցինք, խահուէն վրաս թափեցին, իշու պէս ուսերուս վրայ առի Վահրամիկ պէյը եւ պտըտցուցի, վրաս մնտռեց, վերջն ալ ապտակ կերանք... ա՛ս էր ժամանակ անցընել ըսածդ. ի՞նչ անկիրթ մարդ են եղեր ասոնք, ատա՞նկ տղայ կը մեծցնեն: Եթէ ես անքաղաքավար մէկն ըլլայի, քանի մը խօսք կ'ընէի իրենց, անպիտաններ... էչուքիւնը իմս էր ա՛... ինչ որ է, եղաւ. տուներնիդ հիւր եկած եմ, չըսէ՞ք սպասաւորներուն, որ տղան վար տանին...

— Դուն ալ երկար կ'ընես, Մելիտոս աղա:

— Երկա՞ր մի կ'ընեմ. տուներնին հիւր գացած եմ, նստեցնեն գիս, ի՞նչպէս ես, աղէ՞կ ես, Մելիտոս աղա ըսեն, ես ալ՝ փառք Աստուծոյ աղէկ եմ, դո՞ւք ինտոր էք ըսեմ, չնորհակալ ենք ըսեն, սանկ նստէ ըսեն, հոս հանգիստ եմ ըսեմ, սիկարա հրամցնեն, չեմ ուզեր ը-

սեմ, նստինք չէնք չնորհք խօսինք· ասոնց ո՞րը եղաւ··· գացի չգացի տղան ձեռքս տուին եւ չորս ժամ չարունակ տղան խաղցուցի··· աւանակ մը գտան ա՛, հոգերնի՞ն է··· ի՞նչ ըսեմ ես իմ բնաւորութեանս, որ երեսս չի բռներ, չեմ խօսիր ու ետքը ինքզինքս կ՚ուտեմ: Ազնըւականութիւն չունին, չունի՛ն···

— Մի՛ ըսեր ատանկ խօսքեր, էֆէնտիին ականջը կ՚երթայ:

— Թող երթայ:

— Կը բարկանայ:

— Թող բարկանայ:

— Ինչո՛ւ բարկանայ··· չտեսա՞ր գորգը, մեծ հայելիները···

— Ինչո՛ւս պէտք· գորգ ունեցողը, մեծ հայելիներ ունեցողը անկի՞րթ ըլլալու է անպատճառ:

— Ըսել կ՚ուզեմ, որ ատանկ մեծ մարդոց հետ իյնալը աղէկ չէ: Արդէն եղածն ի՞նչ է որ··· տղան քիչ մը խաղցուցիր, ի՞նչ վնաս ունի, մէկ բանը կ՚առնես կ՚անցնիս դուն ալ, ումուր կ՚ընես:

Մելիտոս աղան չի պատասխաներ, բայց մինչեւ առաւօտ չի կրնար քնանալ բարկութեանը պատճառով:

ԺԱ·

Մերկեր աղան ճչղտպահ մարդ մըն է: Տասնեւմէկին տուն կը դառնայ, կը հանուի, գիշերազգեստը կը հագնի եւ կէսին սեղան կը նստի: Սեղանէն կ՚ելլէ, խահուէն կը խմէ, զաւակները կը սիրէ, կը համբուրէ, տիկնոջը հետ սքանչիլ մը կը խաղայ եւ կ՚երթայ քնանալու: կե-

նացը մէջ գինետուն մտած չէ բնաւ: Ընկերականութեան հետ հաշտ չէ. ո՛չ հիւր կ՛ընդունի, ո՛չ ալ հիւր կ՛ըլլայ: Արի տես սակայն, որ մարդս իր անձին իշխանը չէ:

Մերկեր աղան, օր մը, երեկոյեան ժամը տասնեւմէկուկէսին տանը դրան առջեւ աթոռ մը կը դնէ եւ կը նստի զաւակը գրկած: Նոյն միջոցին մարդ մը, որուն հետ սերտ բարեկամութիւն չունէր, կ՛անցնի եւ բարեւելէ ետք Մերկեր աղան՝ կ՛ըսէ անոր:

— Սա քուկին ասանկ դրան առջեւ նստիլդ բան մը ձգեց միտքս:

Եւ Մերկեր աղային դիմացը կանգնած կը սկսի պատմութեան:

— Ժամանակաւ,— կ՛ըսէ,— համետագործ Բարաղամ աղա մը կար: Համետագործ կ՛ըսեմ նէ՝ խօսքը խորթաթանը տեղը, չուքը ծանր, տեսքոտ, խելացի մարդ մըն էր: Լուսերու մէջ պառկի: Հիմակուան համետագործներուն պէս չէր. տունը երթայիր նէ քառսուն տեսակ կերակուր կը հանէր, տեսակ տեսակ անուշեղէններ, աղած ձուկեր, ընտիր օղի, գինի, մանաւանդ գինին բնաւ չեմ մոռնար,— լուսերու մէջ պառկի,— սպասաւորներ, աղախիններ, այնպէս որ կը կարծէիր թէ ամիրայի մը տունը կը մտնէիր: Համետագործ, բայց հիմակուան դերձակներէն աւելի վարպետ եւ երջանիկ: Ատանկ համետագործ չկայ հիմա, դիմացը ելլայիր նէ՝ քաշուելով կ՛ելլայիր. բարի մարդ էր սակայն, ձեռքէն եկածը բարիքը կ՛ընէր: Բարեպաշտ մարդ ալ էր, լուսերու մէջ պառկի, ուսկի՞ց ալ միտքս իննկաւ, քսան տարուան բան է պատմելիքս:

— Պատմածիդ նայելով բարի մարդ է եղեր Բարաղամ աղան:

— Բարին ալ խօ՞սք է,— կ'աւելցնէ Ղուկաս աղան (այս է պատմիչին անունը):

— Այսինքն չէնքով չնորհքով մարդ է եղեր,— կը յարէ Մերկեր աղան:

— Շէնքով չնորհքովին խօ՞սքը կ'ըլլայ:

— Այսինքն ծանր մարդ:

— Ի՞նչ ծանր, ի՞նչ ծանր... ի՞նչպէս հասկցնեմ քեզի, ծանր, բայց հիմակուան թեթեւներուն պէս ծանր չէ:

— Այսինքն ազդեցիկ մարդ:

— Ողջ ըլլալու էր ու քեզի ցուցնելու էի, որ մարդ տեսնայիր: Մարդ էր, մա՛րդ,— կը յարէ Ղուկաս աղան քթին ծակերուն քթախոտ թխմելով երկու մատներով:

Մերկեր աղան կը գուշակէ, թէ պատմիչին պատասխանելը պատմութեան աւելի երկարելուն պիտի նպաստէ, ուստի միտքը կը դնէ բառ մը անգամ չարտասանել:

— Այս Բա... ափշու... բա... փսու, փսու... ղա ղա փսու, սու... ղամ աղան, փսո՛ւ... այս Բարաղամ աղան,— կը շարունակէ Ղուկաս աղան գունաւոր թաշկինակով մը քիթը սրբելով եւ հնչեցնելով զայն այնպիսի ահագնագոչ ձայնով մը, որուն նմանը վերջին դատաստանին ահագին օրը լսել կ'երեւակայէր Մերկեր աղան:

— Բարաղամ աղան... էփսուսո՛ւ...

Մերկեր աղան թէեւ չ'ախորժիր իր բարեկամէն ո՛չ ալ անոր երկարապատում ճառէն եւ քիթէն, կը զգայ սակայն, թէ քաղաքավարութեան համաձայն չէ, որ ինք աթոռի վրայ նստած ըլլայ եւ հիւրը ոտքի վրայ կայնի. ուստի կէս բերան կ'ըսէ Ղուկաս աղային.

— Ներս չէ՞ք հրամեր քիչ մը:

Ղուկաս աղան անմիջապէս տունը կը մտնէ ըսելով·

— Կ՚ըլլա՞յ մի եա, ժամանակն ուշ չէ՞ մի··· ի՞նչ կ՚ըսես, տղաքս չե՞ն սպասեր··· ձեզի ալ կոտրել չեմ ուզեր· սանկ քիչ մը նստիմ, առաջուց ըսեմ սակայն որ շատ չեմ նստիր, չէ՛:

Մերկեր աղան հիւրին հետ վեր կ՚ելլէ: Ղուկաս աղան կը նստի բազմոցին վրայ, մէկ գրպանէն ծխախոտի տուփը կը հանէ, միւս գրպանէն քթախոտի տուփը կը հանէ բարձին վրայ կը դնէ, ուրիշ գրպանէ մը թաշկինակը կը հանէ քովը կը դնէ, քովի գրպանէն համրիչը կը հանէ աջ կողմը կը դնէ, ետեւի գրպանէն ճերմակ եւ ծալուած տոպրակ մը կը հանէ ձախ կողմը կը տեղաւորէ, առջեւի գրպանէն զմելիին կը հանէ թաշկինակին վրայ կը նետէ, ներսի գրպանէն պզտիկ ծխափող մը կը հանէ եւ բարակ թելի մը ծայրը քիչ մը բամպակ դնելով ծխափողին մէջէն կ՚անցընէ եւ զայն մաքրելու սկսելով հանդերձ ձեռք կ՚առնէ խօսքին թելն ալ:

— Այս Բարաղամ աղան, ինչպէս ըսի, աղէկ մարդ մըն էր, թէեւ քիչ մը խիստ էր: Մարդս ալ քիչ մը խիստ ըլլալու է, թուլ բերան մարդիկը պարապ մարդիկ են, անանկ չէ՞ մի···: Մերկե՛ր աղա, մարդ հրամցնողը քիչ մը օղի կը հանէ, ո՞ւր է նայինք օղին, տիկինին ալ երեսը չտեսանք, տիկինը ո՞ւր է:

— Կերակուրի պատրաստութիւն կը տեսնէ, որովհետեւ ես ժամը կէսին կ՚ուտեմ:

— Շատ աղէկ կ՚ընէք, շատ աղէկ կ՚ընէք, ես ալ անանկ կ՚ընեմ: Կեցցե՛ս, սիրած մարդս ես: Ես ինչո՞ւ կը սիրեմ քեզ:

— (Մեկուսի) Ո՛ւր էր թէ սիրած մարդդ չըլլայի ու կորսուէիր երթայիր:

— Որովհետեւ գիտեմ, որ դուն ալ զիս կը սիրես. սէրը երկու կողմէն ըլլալու է, կ'ըսեն նախնիք: Ա՛խ, այս նախնեաց խօսքերուն մէջ շատ աղուոր խօսքեր կան, մարգրիտի պէս խօսքեր կան, բայց մենք չենք ճանչնար...: Հրաման ըրէք օղի բերեն, Մերկեր աղա, աս ի՞նչ է, տրտում տխուր կ'երեւաս կոր, ինծի անանկ կ'երեւայ կոր չէ նէ: Ինչո՞ւ տխուր ես, մարդս աչխատելու է, որ միշտ ուրախ ըլլայ, մինչեւ անգամ ակամայ ուրախ, բռնի ուրախ: Ցաւ մը ունիս նէ ըսէ ինծի, բացուէ, ի՞նչ վնաս ունի, բարեկամ ենք...

Այս միջոցին տանտիկինը կը մտնէ սենեակ եւ էրկանը ղէմքէն առած հրահանգաց համաձայն, կատարեալ պաղութեամբ կը բարեւէ Ղուկաս աղան:

— Ներեցէք, տիկին, մինչեւ այսօր հոս չգալուս համար, չատոնց կը փափաքէի տեսնել ձեզ, բայց ժամանակները... ժամանակները... կը հասկնաք ա՛, չէ նէ մենք Մերկեր աղային հետ եղբօր պէս ենք, գրեթէ ամէն օր մէկտեղ ենք, այս իրիկուն ալ չէի գար, բայց չկրցի դիմանալ Մերկեր աղայի թախանձանաց, օձիքս թող չտուաւ, անպատճառ ներս պիտի գաս ըսաւ. Մերկեր աղային խօսքը կը կոտրե՞մ ես:

Եւ պատուհանը բացաւ ու փողոց նետեց թելը, որով ծխափողը մաքրած էր:

Տիկինը վար իջաւ: Քանի մը վայրկեան ետք օղի բերին:

— Մէյ մէկ հատ ճնկենք,— ըսաւ Ղուկաս աղան եւ գաւաթը մինչեւ բերանը լեցնելով մէկ ումպով պարպեց:

Մերկեր աղան չէզոքութիւն պահեց: Ղուկաս աղան գաւաթ մըն ալ տնկեց:

— Այս Բարաղամ աղան...

— Սեղանը պատրաստ է,— պոռացին վարէն:

Ղուկաս աղան գաւաթ մըն ալ խմեց:

— Կը ներէք, Ղուկաս աղա, տղաքը, գիտէք ա՛ լարժուած են կանուխ ուտելու, անօթի չեն կրնար սպասել:

— Ինչո՞ւ սպասեն, էֆէնտիմ, ինչո՞ւ... հրամեցէք, իջնենք, միայն թէ մէկը գտնէինք ու մեր տունը յրկէինք, որ չսպասեն ինծի:

— (Մեկուսի) Եկուր տէ մի ճաթիր:

— Զքեզ չկոտրելու համար է, որ հրաւէրդ ընդունեցի, չէ նէ ես ուրիշին տունը կերակուր կերած մարդ եմ: Մէյ մէկ հատ ալ խմենք... գինի ունի՞ս, հարկաւ ունենալու ես... Փաչա՞ Լիմանի է:

— Բան մը կ՛ընենք: (Մեկուսի) Համբերելու է. ուրիշ ճար չկայ:

— Ինչո՞ւ այս գիշեր սանկ տխրութեան պէս բան մը կայ վրադ:

— Ոչինչ:

— Մէյ մէկ հատ ալ խմենք:

— Ես չեմ խմեր:

— Ես կը խմեմ քեզի համար:

— Կերակուրը պատրաստ է,— կը կրկնեն վարէն:

Ղուկաս աղան օղին հետն առած վար կ՛իջնայ, սեղանը կը բազմի եւ, իբրեւ տան տէր, սեղան կը հրամցընէ Մերկեր աղան, անոր կինն ու զաւակները: Սեղանին վրայ ինչ ինչ կարգադրութիւններ կ՛ընէ, դուն քիչ մը ասդին եկուր կ՛ըսէ մէկուն, դուն ալ քիչ մը անդին գնա կ՛ըսէ միւսին, քիչ մը առաջ եկուր կ՛ըսէ մէկալին, ջուրին սրուակը իմ առջեւս դրէք, ճրագը անդին տարէք, որ արգելք չըլլայ ձեզի, աղցանը քիչ մը անդին

քչեցէք, կերակուրը քիչ մըն ալ ասդին բերէք, գինին իմ քովս տուէք, հրամեցէք նայինք,— կ՚ըսէ եւ միսի լայնածաւալ կտոր մը կ՚առնէ առջեւը:

Ջրկիր մը կը ղրկուի Ղուկաս աղային տունը իմաց տալու համար, թէ Մերկեր աղային տունը կ՚ընթրէ Ղուկաս աղան:

Դիւրին է երեւակայել ինչ որ կը զգար Մերկեր աղան այս արարողութեանց միջոցին. մերթ կը մտածէր հիւրին թեւէն բռնել ու փողոց նետել զայն, բայց քաղաքավարութիւնը կը հակառակէր այս օրինակ «երթաս բարով»ին:

— Ինչո՞ւ գինի չենք խմեր կոր,— կը հարցնէ Ղուկաս աղան քանի մը կտոր միս կլլելէ ետք եւ ջուրի բաժակ մը գինի լեցնելով կը խմէ, յետոյ իր սեղանակիցներուն կը մատուսակէ:

— Շնորհակալ ենք,— կը պատասխանեն տան տէրն ու կինը՝ առնելով հիւրէն մատուսակեալ բաժակները:

Ղուկաս աղան սեղանի վրայ խօսելու սովորութիւն չունի. կ՚ուտէ եւ կ՚ուտէ, կը խմէ ու կը խմէ, մերթ ընդ մերթ երկար օհ մը կ՚արձակէ սրտին խորէն եւ նորէն կը սկսի ուտել ու խմել: Միայն երբեմն երբեմն Մերկեր աղային դառնալով կ՚ըսէ.

— Բարաղամ աղան ալ ի՛նչպէս միտքս իննկաւ այս գիշեր:

Մերկեր աղան բարկութեանը պատճառով հազիւ երկու երեք պատառ բերանը կը դնէ, կինն ալ, ամուսնին բարկութիւնը տեսնելով, կը կորսնցնէ ուտելու ախորժակը եւ կը սկսի Երուանդը՝ պզտիկ տղան յանդիմանել: Խե՛ղճ տղայք, երբեմն կը պատժուին ուրիշներու յանցանաց համար:

— Կ'աղաչեմ, տղան մի՛ չախեր, տիկին, բան մը ըրած չունի տղան, գառնուկի պէս նատեր է,— կ'ըսէ Ղուկաս աղան։

— Ի՞նչպէս գառնուկի պէս նստեր է, հանգիստ չի կենար։

— Իրաւունք ունիս, բայց վերջապէս տղայ է,— կը պատասխանէ Ղուկաս աղան գինիի չիչին յատակը ցոյց տալով իր բաժակին։

Մերկեր աղան կը կատղի։

— Ուրիշ գինի չունի՞ք, Մերկեր աղա։

— Ո՛չ։

— Աղէկ որ չունիք, բաւական խմեցինք այս գիշեր. զարմանալի բնաւորութիւն մը ունիմ, բարեկամի տունը ըլլամ նէ առանց քաշուելու կ'ուտեմ, չեմ քաշուիր։

— Երուա՛նդ, թեւդ քաշէ,— կ'ըսէ Մերկեր աղան։

Տղան կը սկսի լալ։

— Երուա՛նդ, լռէ՛, հիմա ոտքերուս տակ կ'առնեմ ու...

— Աս ալ այս գիշե՞ր ելաւ, Մերկեր աղա, տղան ի՞նչ ըսած ունի... վա՛յ մեղքիս, ես չախեցի եա՛, հերիք է։

— Պապանձէ՛, Երուանդ։

— Տէր ողորմեա, Տէր ողորմեա, երկու կտոր միս կերայ, կռնակս գնաց։

— Սա խնձորէն կ'ուտէ՞ք, տիկին,— կ'ըսէ Ղուկաս աղան խնձոր մը տալով տիկնոջ։

— Երուա՛նդ, լռէ՛,— կը կրկնէ Մերկեր աղա քիչ մըն ալ բարձրացնելով ձայնը։

Երուանդ ալ բարձր ձայնով կը սկսի լալ։

Մերկեր աղան երկու թեթեւ ապտակ կը զարնէ

տղուն: Տղան հեկեկանօք կու լայ: Մայրը կը գրկէ տղան եւ սեղանէն կ'ելլէ բարկութեամբ:

Ղուկաս աղան, որ այս միջոցին իւրաքանչիւր խըն-ճորը կիսագունդի բաժնելով կ'ուտէր, տան տիկնոջ բարկութեամբ սեղանէն ելլելուն վրայ Մերկեր աղային կը դառնայ ու կ'ըսէ.

— Կարծես տիկինը բարկացաւ քիչ մը. իրաւունք ալ ունի, տղայ է կու լայ, լալով կը մեծնան անոնք, մեր տղաքն ալ չատ կու լան:

— Ես չեմ ուզեր, որ լան:

— Ի՞նչ օգուտ:

— Ես կը կատղիմ, ա՛ս է բնաւորութիւնս, ամօթ չէ եա՛:

— Ինչո՞ւ ամօթ ըլլայ, իմ ըսելիքս ալ սա է, որ ինչո՛ւ պարապ տեղը տիկինն ալ վշտանայ:

— Վնաս չունի:

— Վեր երթանք ու հաշտեցնեմ ձեզ:

— Ձկռուեցանք, որ հաշտուինք:

— Քալէ դուն, քալէ:

— Ձգէ, եղբայր, կատակի ժամանակ չէ:

— Քալէ դուն, քալէ... պարապ բան է ձեր ըրածը, տիկնոջդ սիրտը առ, մեղք է: Ձեզ չհաշտեցուցած սըկէ հունա չեմ կրնար երթալ ես:

Ղուկաս աղա բազուկները տարածելով «փառք քեզ, Աստուած» մը կ'արտասանէ մեծաձայն եւ ընկերակցութեամբ Մերկեր աղային կը մտնէ սենեակը, ուր տան տիկինը երուանդը գրկաց մէջ քնացնելու կ'աշխատէր:

— Տիկին,— կ'ըսէ Ղուկաս աղան բազմոցին վրայ նստելով,— այս գիշեր քիչ մը անհանգիստ եղաք: Վնաս չունի: Մերկեր աղան ալ քիչ մը նեղսիրտ է: Ի՞նչ ընենք,

տուն չկայ, որ խօսք չըլլայ, սանկ քովէ քով նստեցէք նայիմ:

Որպէս զի խնդիրը չմեծնայ, այր եւ կին քովէ քով կը նստին:

— Ո՛հ, տեսա՞ք մի հիմա... ի՛նչ մեղքս պահեմ, գինի մը ըլլար նէ կը խմէի:

— Կը ցաւիմ, որ չունինք,— կը պատասխանէ Մերկեր աղան:

— Կատակ ըրի ես. արդէն չեմ կրնար աւելի խմել որ... Սա Բարաղամ աղային պատմութիւնը չկրցինք լմնցնել, կեցիր սա սիկարս պլորեմ անգամ մը:

— Տէր Աստուած, դուն համբերութիւն տուր ինծի, որ կարենամ դիմանալ սա մարդուն անհոգութեան,— կ'ըսէ ինքն իրեն տան տէրը:

— Խահուէնիս ալ խմենք:

— Ի՞նչ անհոգ մարդ է, Աստուա՛ծ իմ,— կ'ըսէ տիկինը իւրովի:

— Քթախոտ մըն ալ քաշեմ նախ:

Քթախոտը կը քաշէ եւ այնպիսի հնչմամբ կը փըռընգտայ, որ Երուանդ կը ցնցուի մօրը գրկին մէջ եւ կը սկսի լալ:

— Ի՞նչ եղաւ այս գիշեր այս տղուն,— կը պոռայ հայրը ոտքը գետին զարնելով:

— Ինչո՞ւ կը պոռաս, Մերկե՛ր աղա,— կը պատասխանէ կինը աղերսալի ձայնով մը,— ի՞նչ յանցանք ունի տղան:

Փռնգտալուն կը յաջորդէ հազը:

— Աստուածմէ գտնաս, մարդ,— կ'ըսէ ինքն իրեն Երուանդին մայրը,— պզտիկս ալ պիտի արթնցնէ, կորսըւիմ երթամ սրկից:

Եւ իրօք՝ պզտիկն ալ, որ օրօրոցին մէջ կը քնանար կը սկսի լալ:

— Ինչո՞ւ չես լռեցներ սըւոնք, տիկին:

— Մի՛ բարկանար, Մերկեր աղա,— կ'ըսէ Ղուկա աղան,— ես օտարական չեմ, տղայ են անոնք, թող լան ես անհանգիստ չեմ ըլլար, կ'աղաչեմ, ինծի համար հո. մի ըներ, չէ նէ կ'ելլեմ կ'երթամ հա... խըեանէթ, ե քեզի եղբօր տեղ ղրած եմ, ինչո՞ւ ատանկ կ'ընես: Թո տուր, որ սա Բարաղամ աղային պատմուքիւնը պատմե. քեզի:

Այս միջոցին դուռը կը զարնուի: Մերկեր աղայի տղան կը բանայ դուռը եւ վեր կու գայ վազելով.

— Ո՞վ է, Գաբիկ:

— Երկու մարդ եկեր են, Ղուկաս աղան կ'ուզեն Մերկեր աղան եւ կինը կ'ուրախանան այս լուրի վրայ եւ Ղուկաս աղային «երթաք բարով» ըսելու նա խապատրաստական ձեւեր եւ չարժումներ ցոյց կո տան, մինչդեռ Ղուկաս աղան դէպի պատուհան կ'եր կրննայ եւ գլուխը դուրս հանելով կը հարցնէ.

— Ո՞վ է ան:

— Բար'իրիկուն, Ղուկաս աղա,— կը պատասխան վարէն հաստ ձայն մը:

— Դո՞ւք էք, Կիրակո՛ս աղա:

— Բար'իրիկուն, Ղուկաս աղա,— կը պոռայ վարէ ուրիչ մը:

— Օ՛օ, դո՞ւք ալ եկեր էք, Զաքար աղա... իրա՛ւ այս գիչերուան համար խօսք տուած էի ձեզի, բայ Մերկեր աղան թող չտուաւ, որ գայի... վեր հրամեցէք վեր հրամեցէք սանկ քիչ մը նայինք, Մերկեր աղա օտար չէ, սեպէ թէ աս ալ իմ տունս է:

Մերկեր աղան երկար ախ մը քաշեց. կինն ալ՝ տըղան, զոր արդէն ղրկած էր, քովի սենեակը տարաւ, իսկ Գաբիկ իր պզտիկ եղբայրը գրկեց եւ մօրը հետեւեցաւ:

— Երկուքն ալ պապա մարդեր են,— ըսաւ Ղուկաս աղան, երբ Մերկեր աղային հետ մինակ մնացին:— Կիրակոս աղան զուարճախօս ալ է, թէեւ բերանը մաքուր չէ: Ջաքար աղան ըսես նէ՝ կամացուկ կամացուկ կը խնդայ. բրեֆայի ընկերներս են:

Երկու նորեկները ներս մտան եւ բարեւեցին Մերկեր ու Ղուկաս աղաները:

— Ի՞նչպէս էք նայինք, ի՞նչ կայ, ի՞նչ չկայ:

— Սանկ,— պատասխանեց Ջաքար աղան:

— Նանկ,— յարեց Կիրակոս աղան կտրուկ կերպով մը:

— Վայրկեան մը ներեցէք ինձ,— ըսաւ Ղուկաս աղան նորեկներուն եւ Մերկեր աղային դառնալով աւելցուց.— կարճ կապենք այսօր, ուրիշ օր մը երկար բարակ կը պատմեմ քեզի Բարաղամ աղան...

— Վա՛յ, հո՞ս ալ Բարաղամ աղա,— պոռաց Կիրակոս աղան:

— Աղբա՛ր, քառասուն անգամ ես ալ մտիկ ըրած եմ,— յարեց Ջաքար աղան:

— Մերկեր աղան չի յտէ: Այս Բարաղամ աղան ճիշդ քեզի պէս իրիկուն մը դրան առջեւ աթոռի վրայ նստած էր: Մէյ մ՚ալ կը տեսնէ, որ սիրած բարեկամներէն մին կ՚անցնի, ոտք կ՚ելլէ, խնդումով քիչ մը կը խօսակցի հետը, ոտքի վրայ անշարժ, եւ յետոյ բարեկամին «երթաք բարով» կ՚ըսէ ու նստիլ ուզելով կռնակի վրայ իյնալ մը կ՚իյնայ, որ ոտքերը կը տնկուին, ֆէսը մէկ կողմ կ՚երթայ, հողաթափները օդին մէջ գլտորելով գետինը

կ'իյնան: Է՛հ, որո՞ւ քով հոգի մնաց որ, խնդալէն կը ջարդուէինք, Աստուած լուսաւորէ հոգին. ես երկու կողերս բռնած, կռնակս պատին տուած, խնդալէն մարելիք եկաւ վրաս. դիմացի տուներէն կնիկները ըսես նէ, Աստուած լուսաւորէ հոգին, անանկ քահքահով կը խընդային, որ փողոցը կը թնդացնէին: Ողորմած հոգին, Տէր Աստուած ի դասս սրբոց դասեսցէ, գլուխը վեր առաւ սանկ եւ չորս կողմը նայելով ինքն ալ սկսաւ խընդալ, ամէն գործի մէջ խէր մը կայ ըսելով: Սպասուհին, սեղանը պատրաստած ատեն, աթոռին մէկը պակսեր է եւ դրան առջեւ տեսնելով զայն՝ առեր տարեր է: Լուսահոգին, Տէր Աստուած ի դասն հրեշտակաց ընկալցի, կարծեր է որ... հա՛, հա՛, հա՛... կարծեր է որ... հա՛, հա՛, հա՛... քանի կը յիշեմ՝ չեմ կրնար խնդալս բռնել, կարծեր է, որ աթոռը տեղը դրած է: Ասանկ մարդ մըն էր Բարաղամ աղան, Աստուած ողորմի հոգուն:

Մերկեր աղան հարկադրուեցաւ խնդալու պէս ընել:

— Է՛յ, ընկերներ, ձեր միտքը կը հասկնամ,— ըսաւ պատմիչը նորեկներուն դառնալով,— ըսել կ'ուզէք, որ պզտիկ բրեֆա մը դարձնենք:

Մերկեր աղան կայծակնահար եղաւ:

— Եկէք նայինք,— յարեց Ղուկաս աղան, նստելով սեղանին առջեւ, որ սենեակին մէջտեղը դրուած էր:

Կիրակոս եւ Զաքար աղաները ընդունեցին հրաւէրը:

Զաքար աղան գրպանէն հանեց խաղի թուղթերը:

— Մօտեցէք, Մերկեր աղան, քովերնիս եկէք, որ չնեղուիք մինակ,— ըսաւ Զաքար աղան:

— Հոգ չէ,— պատասխանեց Մերկեր աղան ծիծաղով մը, որ կծու էր եւ բարկութիւն կը յայտնէր:

Երեք բարեկամները սկսան խաղալ եւ Մերկեր աղան՝ մրափել, որովհետեւ կանուխ պառկելու վարժուած էր:

— Ատ ի՞նչ պիտի ըլլայ, Մերկե՛ր աղա, կը քնանա՞ք կոր, արթնցէք,— կ՚ըսէ Ղուկաս աղան:

— Չէ, չեմ քնանար կոր, սանկ···,— կը պատասխանէ Մերկեր աղան արթննալով եւ նորէն գոցելու ըստիպուելով արտեւանունքը, որուն վրայ ծանրացած էր քունը:

Խաղը կը չարունակուի:

Կը չարունակուի նաեւ քունը, որ Մերկեր աղայինն գլուխը կ՚երերցնէ, մերթ մէկէն ի մէկ դէպի կուրծքը իջեցնելով գլուխը եւ մերթ բարձրացնելով: Կը տանջուի Մերկեր աղան, կամք կ՚ընէ չքնանալու: Քունը կը յաղթէ կամքին, եւ Մերկեր աղա վերստին կը փակէ աչքերը:

— Աս չեղաւ, Մերկեր աղա,— կ՚երկրորդէ Ղուկաս աղան միզէր մը խաղալով: Գնա՛, եղբայր, տեղդ պառկէ, մենք քեզ անհանգիստ ընելու չեկանք հոս· գնա հանգստացիր, մենք օտար չենք հոս· եթէ տեղդ չպառկիս, հիմա՛ կ՚ելլենք կ՚երթանք հա՛, գիտցած ըլլաս: Գիչերները նստելու սովորութիւն չունիս, ամօթ բան մը չէ ասիկա··· գնա՛, տեղդ պառկէ···

— Վնաս չունի,— կ՚ըսէ Մերկեր աղան աչքերը բանալ փորձելով եւ չյաջողելով:

— ինչպէ՞ս վնաս չունի··· ես չեմ ուզեր, որ անհանգիստ ըլլաս: Քեզի բան մըն ալ ըսեմ, ես գացած տեղս թէ որ քիչ մը սանկ պաղ ընդունելութիւն գտնամ նէ կ՚առնեմ կը քալեմ, ես անանկ բաները սիրտս կը դրնեմ, հասկցա՞ր· անոր համար կ՚ըսեմ, որ կա՛մ գնա պառկէ եւ կամ քիչ մը ջուր խմէ, որ քունդ փախչի:

Պատասխան չ'ընդունիր Ղուկաս աղան, վասն զի քնացած էր, Մերկեր աղային գլուխը մէկ մը ասդին, մէկ մը անդին երերալէ յետոյ բարձին վրայ հանգչած էր:

Ժամը մինչեւ իննուկէս կը խաղան երեք ընկերները: Յետոյ քիչ մըն ալ կը խօսին եւ կ'արթնցնեն Մերկեր աղան, որ մնաք բարով ըսեն իրեն:

— Ներեցէք, Մերկեր աղա,— կ'ըսէ նախ Ղուկաս աղան,— այս գիշեր ձեզ անհանգիստ ըրինք քիչ մը:

— Որչափ որ նեղութիւն տուինք նէ՝ ներեցէք,— կ'երկրորդէ Զաքար աղան:

— Մեզի համար քնատ մնացիք,— կ'երրորդէ Կիրակոս աղան:

— Անհանգիստ չեղայ,— կը պատասխանէ Մերկեր աղան:

— Մէյ մը խահուէ խմենք պիտի ըսէի, բայց ժամանակն ուշ է,— կ'ըսէ Ղուկաս աղան:

— Այո՛, այո՛, ուշ է, երթանք,— կը պատասխանեն ընկերները:

— Երթանք,— կը կրկնէ Ղուկաս աղան եւ ընկերներուն դառնալով,— խօսք կու տա՞ք վաղը գիշեր հոս գալու, որ ձեզի fատայիֆ մը չինեմ:

Մերկեր աղան կայծակնահար կ'ըլլայ երկրորդ անգամ:

— Մերկեր աղան ալ կամաց կամաց կը վարժեցնենք գիշերները նստելու: Այո՛, այո՛, վաղը խորհինք ու բան մը ընենք գիշերը: Բայց, Մերկե՛ր աղա, մենք լապտեր չունինք... կարծեմ կ'անձրեւէ կոր, հովանոց ալ չունինք... լաստիկներս ալ չհագայ... տեսա՞ր մի հիմա ըրածս:

— Մերկեր աղայէն առ աս գիշեր ու վաղը տուր,— կ'ըսեն ընկերները:

— Ուրիշ ճար չկայ:

Մերկեր աղան կը մատակարարէ Ղուկաս աղային, ինչ որ պէտք էր անձրեւէն պահպանուելու համար: Ղուկաս աղան չնորհակալութիւն կը յայտնէ եւ կ'իմացնէ միաժամանակ, թէ Մերկեր աղային սիրոյն համար յանձնառու պիտի ըլլայ հետեւեալ գիշերը կանուխ Մերկեր աղային տունն երթալ եւ ֆատայիֆ մը եփել:

Վերջապէս կը մեկնին հիւրերը, եւ Մերկեր աղան աւուր պատշաճ հայհոյութիւններն ընելով դուռը կը կղպէ, ճրագները կը մարէ եւ պառկելու սենեակը կը մտնէ ինքնիրեն խօսելով բարձրաձայն. «Աս ալ գլուխս եկած չէր, աս ալ տեսանք, այսչափ անկրթութիւն, այսչափ աներեսութիւն ո՛չ տեսած ունէի, ո՛չ լսած. տասներկու ժամ անհանգիստ եղիր, որպէսզի աղաները զբաղարճանան: Ոտքս կոտրէր ու դուռը չնստէի. վաղն իրիկուն ալ գայ պիտի ու ֆատայիֆ պիտի եփէ եղեր, դուռը բանամ նէ՝ ներս կու գայ: անհոգ, անհոգ, անհոգ մարդ...»:

— Ի՞նչ կը մրմռաս, ճանըմ,— կ'ըսէ կինը անկողնին մէջ մէկ կողմէն միւսը դառնալով եւ գլուխը վերմակին տակ խոթելով:

— Ի՞նչ մի կը մրմռամ, դուն հանգիստ քնացար ա՛, մէյ մըն ալ ինծի հարցուր քաշածս:

— Մի՛ պոռար, տղաքը պիտի արթնցնես:

— Ջպոռա՞մ մի... ինչո՞ւ չեկար քիչ մը նստելու, որ ես ալ քնանայի կտոր մը:

— Ինչո՞ւս պէտք:

— Ինչո՞ւդ մի պէտք:

— Քեզի ըսէ։

— Ինծի՞ մի ըսեմ։

— Քունս պիտի փախցնես, Տէր ողորմեա, լմնցուր ա՛լ, մէկ բանը չեն երկնցներ։

— Ջե՞ն մի երկնցներ։

— Քունս կը փախցնես կոր,— կ՚ըսէ կինը միւս կողմը դառնալով։

— Քունդ կը փախցնե՞մ կոր մի...

Մերկեր աղան, ինքնիրեն չարունակելով երկար մենախօսութիւնը, անկողին կը մտնէ։ Չի կրնար քնանալ։ Մինչեւ առաւօտ անկողնին մէջ մէկ մը ասդին, մէկ մը անդին դառնալով կ՚անիծէ ու կ՚անիծէ Ղուկաս աղան։ Եւ միշտ կը կրկնէ. «Վաղը գիշեր ալ fատայիֆ պիտի եփէ եղեր»։ Սա աներեսը, սա անպիտանը, մազ մնաց որ պիտի ճաթեցնէր զիս. ես ալ յանցանք ունիմ ա՛։ Բռնէ ականջէն փողոցը նետէ, լմննայ երթայ, համբերելու բան չէ որ... իմ տունս քազինո՞ է... թող կորսըւին ուրիշ տեղ խաղան իրենց բրեֆան։ Թէ որ իմանամ, մէկու մը կաթուած իջեր է, պիտի ըսեմ, որ աս աներեսը անոր տունը գացեր է Բարաղամ աղայէն սկսելով... վա՛յ աներես վայ... Բարաղամ աղայով անանկ մը քիթէս բռնեց որ... իրաւ լմցնենք ա՛լ, մոռնանք գոնէ սա խայտառակին ըրածը, քանի կը խօսիմ կոր նէ վրաս դող կու գայ կոր։

Եւ Մերկեր աղան կը սկսի արագ քայլերով դառնալ սենեակին մէջ։

ԺԲ.

Խոնարհութիւն կայ, խոնարհութիւն ալ կայ:

Կան մարդիկ, որ բարձրանալու եւ ուրիշները խոնարհեցնելու համար խոնարհութիւնը գործիք ըրած են իրենց:

Կան մարդիկ, որ խոնարհութեան կը դիմեն հարիւրին քսան զեղչելու համար իրենց պարտքէն:

Ցաճախ պատահած եմ այնպիսի մարդոց, որ խոնարհութեան ապաւինած են իրենց մէկ բարեկամը կողոպտելու համար: Կը գտնուին նաեւ մարդիկ, որ խոնարհութեան մէջ գտած են մարդ խաբելու ամենէն դիւրին միջոցը:

Սակաւք են, որ խոնարհ կ'ըլլան խոնարհ ըլլալու համար:

Սպասելով, որ մեր Բարոյական *ախտաբանութիւնը, որուն կը վայելէ ճառել այս նիւթին վրայ, ընդարձակօրէն կը խօսի այն անձանց վրայ, որոնք խոնարհութիւնը խանութ ըրած են իրենց, անցնինք այսօր ներկայացնելու անձ մը, որ կը խոնարհի բարձրանալու նպատակաւ միայն:*

Սրբոցն Թադէոսի եւ Բարթողիմէոսի տօնախմբութենէն քանի մը օր ետքը, Յակոբոս աղա իր Բարթողիմէոս անուն մէկ բարեկամին այցելութիւն կ'ընէ, չնորհաւորութեան պարտքը կատարելու համար:

Ընդունելութեան սենեակը, ուր առաջնորդուած էր Յակոբոս աղան, պզտիկ էր: Արդէն այժմու ընդունե-

լութեան բոլոր սենեակները պզտիկ են, վասն զի քիչ ծախքով կը կահաւորուին: Այս սենեակը ունէր պատշգամ մը, որ հազիւ կրնար առնել երկու մարդ, անկեան երկու բազմոցներ, ուր երկու մարդ միայն կրնային նստիլ, եւ վեց աթոռ: Բազմոցները բեռնաւորուած էին, երբ ներս մտաւ Յակոբոս աղան: Տան տէրը հրաւիրեց Յակոբոս աղան պատշգամը նստիլ եւ Յակոբոս աղան ընդունեց հրաւէրը եւ գնաց բազմիլ պատշգամը: Աւելցընենք ըսել, թէ Յակոբոս աղան անանկ մարդ մըն է, որ ուր քաշես կ'երթայ, կեղծ մերժումներէն, արուեստակալ յարգանքներէն չ'ախորժիր, մէկ խօսքով՝ պարզ մարդ մըն է, այսինքն այն մարդերէն է, զորս կը պաշտեմ ես: Աւուր պատշաճ քանի մը խօսքեր փոխանակուելէ ետք հիւրերուն եւ տան տիկնոջ մէջտեղ, սենեակին դուռը բացուեցաւ:

— Հրամեցէք, էֆէնտի,— ըսաւ տան տիկինը ոտքի ելլելով եւ իրար անցնելով:

Էֆէնտին խոնարհութեամբ բարեւեց հիւրերը եւ դրանը մօտ դրուած, այսինքն երրորդ եւ վերջին աթոռին վրայ նստաւ:

— Տէր ողորմեա, ի՞նչ կ'ընէք, էֆէնտի, սանկ վեր հրամեցէք,— յարեց տան տիկինը:

— Ջէ, չէ, հոս հանգիստ եմ:

— Ջ'ըլլար, վեր հրամեցէք:

— Կը խնդրեմ, տիկին, վնաս չունի, հոս աւելի հանգիստ եմ:

Բազմոցի հիւրերը եւ Յակոբոս աղան իրենց քովն առնել կ'ուզեն էֆէնտին, որ կը մերժէ:

— Իրաւ որ աս չեղաւ, չվայլեց··· խաթերս համար սա պատշգամը անցիր:

— Հրամեցէք,— կ'ըսէ Յակոբոս աղան ոտքի ելլելով։

— Ջեմ ուզեր, նստեցէք։

Յակոբոս աղան կը նստի։

— Ըրածդ չի վայլեր, էֆէնտի, աթոռին վրայ անհանգիստ ես, սա պատչգամը հանգիստ է. տես ի՛նչ աղէկ է։

Յակոբոս աղան կը կանգնի նորէն։

— Ջեմ ուզեր։

Յակոբոս աղան դարձեալ կը նստի։

— Ջէք ուզեր, բայց նստեցէք տեսէք ի՛նչ աղուոր է. ծովն ալ կ'երեւի։

Յակոբոս աղան նորէն ոտքի կ'ելլէ։

— Ինչո՞ւ կը ստիպէք, տիկին։

Յակոբոս աղան նորէն կը նստի։

— Ես պատչգամը նստիմ նէ բնաւ չեմ նեղանար. նաւեր, չոգենաւեր կու գան կ'անցնին, ձկնորսները ձուկ կ'որսան, շատ աղէկ է. ոտքդ պագնեմ, քուզում էֆէնտի, քիչ մը նստէ։

Յակոբոս աղան վերստին կը կանգնի։

— Կը խնդրեմ, տիկին։

— Կ'աղաչեմ։

— Մի՛ թախանձէք։

— Խաթերս համար։

— Հարկ չկայ։

— Ոտքդ պագնեմ։

— Տէր ողորմեա։

— Արեւդ սիրեմ։

(Տակաւին Յակոբոս աղան ոտքի վրայ է)։

— Ջէ ըսինք ա՛։

— Չէ մի՛ ըսեր, տես ի՛նչ աղուոր է:
— Գիտեմ:
— Շոգենաւերը:
— Տեսած եմ:
— Դիմացի լեռները:
— Այո՛:
— Տուները, ծառերը:
— Այո՛, գիտեմ:
— Ձկնորսները... հայտէ՛, էֆէնտի:
— Տիկին:
— Շատ աղէկ, վերջը կը նստիս:
Ցակոբոս աղան կը նստի:

Էֆէնտին եթէ հաւանէր պատչգամը նստիլ, Ցակոբոս աղային քով, խնդիրը պիտի փակուէր եւ, հետեւաբար, պիտի զրկուէր այն հաճոյքէն, զոր տան տիկնոջ թախանձանքները կը պատճառէին իրեն: Էֆէնտիին փափաքն էր բարձրանալ չարունակ, ցորչափ պիտի մըննար այն սենեակին մէջ, եւ այս միջոցը յարմար դատած էր հասնելու համար իր նպատակին:

Միւս կողմէ՝ Ցակոբոս աղան կը վիրաւորուէր, որովհետեւ պարտականութիւն չէր զգար խոնարհիլ ուրիշ մը բարձրացնելու համար, եւ անուան մը չնորհաւորութեան առթիւ այս եղանակաւ նուաստանալուն վրայ կը ցաւէր: Այսուամենայնիւ իր ցաւը ծածկելու կը ջանար եւ կը համբերէր:

Միւս հիւրերուն եւս հաճոյ չէր թուեր տան տիկնոջ եւ էֆէնտիին ընթացքը, եւ կը սպասէին, որ առեւտուրներուն նուազութեանը եւ օդին գեղեցկութեանը վրայ բացուած խօսքը վերջանայ ու ելլեն երթան:

— Վերջապէս սա պատչգամը քիչ մը չնստեցար, —

ըսաւ նորէն տիկինը: Սանկ քիչ մը նստէ, տե՛ս վառնայի չոգենաւն է, որ կու գայ:

Էֆէնտին չարժում մը ըրաւ:

Ցակոբոս աղան ոտքի ելաւ:

Էֆէնտին թիկնոցին ետեւի գրպանէն թաչկինակը հանեց եւ քիթը սրբեց:

Այս էր չարժման պատճառը:

Ցակոբոս աղան նորէն նստաւ, այս անգամ ալ Էֆէնտիին քթին զոհուելով:

— Այս հարաւային հողմերն ալ չվերջացան, որ հարբուխէ խալսէինք,— ըսաւ տան տիկինը,— ամենուս վրայ թուլութիւն մը կայ, սրտի նեղութիւն մը: Ջելար սա պատչգամը նստելու, որ սիրտդ բացուէր քիչ մը, Էֆէնտի:

Էֆէնտին քիչ մը չարժեցաւ ձեւով մը, որ կարծես կ'ընդունէր տիկնոջ հրաւէրը:

Ցակոբոս աղան ոտքի ելաւ եւ հրամցուց Էֆէնտին:

— Չէ, չէ··· սա նասըրս քիչ մը ցաւեցաւ, անոր համար ոտքս սանկ դրի, որ հանգիստ ընեմ:

Ցակոբոս աղան դարձեալ նստաւ, այս անգամ ալ Էֆէնտիին ոտքին զոհուելով:

— Ամենուն քով հազ մը կայ, մարդ չկայ, որ չհազայ,— յարեց տան տիկինը,— կուրծքի ցաւ ալ կայ··· կ'իմանամ, որ ուրիշ հիւանդութիւններ ալ կան եղեր··· Էֆէնտի՛, պատչգամը անցիր ու ոտքդ երկնցուր քիչ մը:

Ցակոբոս աղան երթալու համար ոտքի ելաւ եւ գլուխը ծռելով, «ձեր հրամանաւ երթանք, տիկին» ըսաւ:

— Նստեցէք քիչ մը, Ցակոբոս աղա, ինչո՞ւ կ'աճապարէք··· գործ ունիք նէ զօռ չեմ ըներ:

— Այո՛, գործ ալ ունիմ:

— Քիչ մըն ալ նստեցէք։

«Քիչ մըն ալ նստիմ, որ քիչ մըն ալ նախատուիմ», ըսաւ ինքնիրեն Յակոբոս աղան եւ նստաւ։

— Յակոբո՛ս աղա, ինչպէ՞ս է մեր պատշգամը։

— Շատ աղէկ է։

— Ես չատ անգամ հոս կը նստիմ եւ չեմ նեղա-նար... էֆէնտին չ՚ախորժիր կոր։

Էֆէնտին կը զգայ, թէ թախանձանաց վերջերն է, որովհետեւ Յակոբոս աղան երթալ կ՚ուզէ, ուստի՝ որպէս թէ տան տիկնոջ խօսքը չկոտրելու համար.

— Քիչ մը նստիմ սա պատշգամը, որ խօսքը գոցուի,— կ՚ըսէ եւ կ՚երթայ նստելու պատշգամը, զոր թողած էր արդէն Յակոբոս աղան։

— Ինչո՞ւ կ՚երթաք, Յակոբո՛ս աղա, քիչ մըն ալ նստեցէք,— կ՚ըսէ տան տիկինը։

— Ո՛չ, երթամ պիտի։

— Կ՚աղաչեմ, քիչ մըն ալ։

— Ձեր հրամանովը երթանք, տիկին։

— Եթէ ստիպողական գործեր ունիք, չեմ ստիպեր, որ մնաք։

— Այո՛, ստիպողական գործեր ունիմ։

— Շատ չատ բարեւներ կ՚ընեմ...

— Գլխուս վրայ։

— Ձեր տիկինին...

— Ըլլայ։

— Ձեր աղջիկներուն։

— Շատ աղէկ։

— Պզտիկին ալ աչքերը համբուրեմ։

— Շնորհակալ եմ։

— Դարձեալ հրամեցէք, Յակոբոս աղա։

— Դուք ալ հրամեցէք։
— Մեզ մի՛ մոռնաք։
— Ձեզ մոռնար։
— Տիկինդ ալ մէկտեղ բեր։
— Կու գանք։
— Տիկինը բեր օր մը, որ պատչգամը նստի։
— Նստի (մեկուսի), որ ինծի պէս խայտառակուի։
— Մեր պատչգամը չատ աղէկ է։
— Անանկ է։
Յակոբոս աղան կը մեկնի։
Ինքզինքը փողոց գտնելուն պէս կը սկսի խորհրդածութեանց։
«Քառասուն անգամ ոտք ելլել, քառասուն անգամ նըստիլ, որպէս զի էֆէնտին նստի պատչգամը։ պարապ տեղը պզտիկնալ, խոնարհիլ, խայտառակուիլ հիւրերուն առջեւ։ Խելք չըրի, առաջին անգամ երբ տիկինը էֆէնտին պատչգամ հրամցուց, պատչգամէն իջնալու էի... պզտիկութիւն պիտի ըլլար թէեւ, բայց գոնէ մէկ անգամ պիտի ըլլար եւ ոչ թէ քառասուն անգամ, ինչպէս եղաւ։ Գետնին տակը անցնէր սա պատչգամը...։ Ի՞նչ սորվելիք ունիմ, ի՞նչ չահ ունիմ ես այն էֆէնտիէն, որուն քով սանակ պզտիկ մնալու ստիպեցին զիս... ե՞ս ուզեցի պատչգամը նստիլ, ինքը հրամցուց, ես ալ ընդունեցի. եթէ էֆէնտիին համար պիտի պահէր պատչգամը, ինչո՞ւ զիս հրամցուց հոն։ Բայց տիկինը յանցանք չունի... ի՞նչպէս չունի... ան ալ յանցանք ունի, բայց էֆէնտին է բուն յանցաւորը։ Երանելի՛, քեզի պատչգամը հրամէ կ'ըսեն կոր, եկուր դուն ալ նստէ, ես ալ նստիմ, լմննայ գործը... զիս քառասուն անգամ խայտառակելու ի՞նչ հարկ կայ։ Ասկից վերջը ո՛չ միայն պատչգամ պիտի

չնստիմ, այլեւ զաւակներուս ալ պիտի կտակեմ, որ հեռու փախչին պատչգամներէ: Շատ դպաւ ինծի այս գործը: Եթէ տուն մը այցելութեան երթամ, սենեակին դրան քով պիտի նստիմ. պարապ տեղը խայտառակ ըլլալու ժամանակ չունիմ»:

Այցելութեան օրերու մէջ ենք, սիրելի ընթերցողներ, եւ այս իսկ է պատճառ ներկայ յօդուածիս հրատարակութեան: Զգուշացէք պատչգամ նստելէ, ընտրեցէք ձեզ անանկ տեղ մը, ուսկից արտաքսուելու նուաստութեան մէջ չգտնուիք: Գիտեմ, երբ այլեւայլ վիճակի հիւրերով լեցուած սենեակ մը մտնէք, կը չուարիք եւ չէք գիտեր ո՛ւր նստիլ:

Ծերերը չեն յարգուիր, որ տարիքի կարգով նստիք: Խելքն ալ ստակ չ՚ըներ, որ խելքի կարգով տեղ մը ընտրէք: Առաջնութիւնը ոսկիին կը տրուի. ուստի՝ ոսկիի թիւերու կարգով տեղ մը որոշելու աշխատեցէք: Կը տեսնես, որ աղքատ ծեր մը անկիւնը նստեր է, եթէ երկու ոսկի ունիս վրադ, գնա այդ ծերունիին կռնակին վրայ նստէ: Կը պատահի սակայն երբեմն, ինչպէս արդէն տեսաք, որ ամենէն հարուստը ամենէն վարը կը նստի, դրան քով, վերջէն եկող եւ անկէ նուազ հարուստ մը դրան դո՞ւրսը նստի: Ահա ծանր խնդիր մը, որ ամէն տարի այցելութեանց օրերուն կը յուզուի եւ շատ սխալներով կը լուծուի:

Ըստ մեր խոնարհ կարծեաց, միջոց մը կայ միայն, որ այս անպատեհութիւնները կը բառնայ եւ արժանապատուութիւններ վիրաւորելու երկիւղը կը փարատէ:

Ո՞րն է այդ միջոցը:

Այբուբենի կարգով նստիլ:

Այսինքն ժամկոչ մը, որուն անունն այբով կը սկը-

սի, իրաւունք պիտի ունենայ վեր նստիլ այն վաճառականէն, որուն անուան սկզբնատառը Բ. կամ Գ. կամ Դ. եւն. է:

Այս միջոցը թէպէտ քիչ մը ծիծաղաչարժ է, բայց սկզբունքի վրայ հիմնուած է:

ԺԳ.

Աբրահամ աղան անգիւտ անձ մըն է խաղի մէջ. որչափ ալ կորսնցնէ՝ չի բարկանար, պաղարեամբ կը շարունակէ խաղը, առանց կծու ակնարկութիւններ ընելու իր խաղակցին: Աբրահամ աղային հակապատկերն է Տիմոթէոս աղան, որ սաստիկ կը բարկանայ, երբ բախտը իրեն չժպտի խաղի մէջ:

Աբրահամ աղան չէր ճանչնար Տիմիթէոս աղան, ո՛չ ալ Տիմոթէոս աղան կը ճանչնար Աբրահամ աղան, երբ օր մը զբօսարանին մէջ իրարու հանդիպեցան եւ Տիմոթէոս աղան հրաւիրեց Աբրահամ աղան պեզիֆ խաղալու:

— Աբրահա՛մ աղա, եկուր քեզի հետ փարթի մը պեզիֆ խաղանք:

— Այսօր ժամանակ չունիմ:

— Կ՚աղաչեմ, փարթի մը խաղանք, ժամանակ կ՚անցընենք:

— Շնորհակալ եմ, թող մնայ այսօր:

— Խաղանք, խաղանք... սա թուղթերը բեր ծօ՛:

— Գործ ունիմ, չեմ կրնար խաղալ:

— Շուտ մը կը լմննայ... չուտ ըրէ ծօ՛, աղէկ թուղթերէն բեր:

Աբրահամ աղան չի կրնար դիմադրել։

— Մէյ մէկ խահուէի խաղանք, Աբրահամ աղա։

— Շատ աղէկ։

— Կտրէ նայինք... դուն պիտի տաս... տուր նայինք. խաղի մէջ ես բախտ չունիմ ամա, փորձենք...

Կը սկսին խաղալ։ Տիմոթէոս աղան անանկ շարժումներ ու ձեւեր կ'ընէ, որ բարկութիւն կը յայտնեն, երբեմն քթին տակէն կը մրմռայ եւ ծուռ ծուռ կը նայի Աբրահամ աղայինն, որ կը վաստկի խաղը։

— Դուք վաստկեցաք... լաւ, տուր նայինք։

— Առէք։

— Աս ի՛նչ անճոռնի թուղթեր տուեր ես, աղբար, կարծես զատեր զատեր գէչ թուղթերը տուեր ես։

— Դուք կտրեցիք։

— Ջեմ ըսեր, որ ես չկտրեցի... խաղացէք։

— Վերցուցէք։

— Աս ի՛նչ գէչ թուղթ կը քաչեմ կոր, աղբար։

— Բիքա քոզ... քառասուն։

— Աղէկ թուղթերը դուն ես առեր։

— Ջորս ասօ... հարիւր։

— Գիտեմ իմ բախտս։

— Բիքա տամա, քառօ ֆանթի... յիսուն։

— Այսչափ աղէկ թուղթ քաչե՛լ... առաջին անգամն է, որ կը տեսնամ կոր։

— Երկու հարիւր յիսուն...

— Վա՛յ չունչանորդի թուղթ վայ։

— Երկու հարիւր յիսուն...

— Ո՞րչափ գրեցիր, աղբար, եօթը հարիւրի մօտեցեր ես... դեռ նոր սկսանք խաղալ, կ'աղաչեմ, ուշադրութիւն ըրէ։

— Քու առջեւդ կը գրեմ կոր, եղբայր... չորս ասօ, հարիւր...

— Վա՛յ թչուառական թուղթ վայ... քսան, հելէ քսան մը բացինք, օրհնեալ է Աստուած:

— Երկու հարիւր յիսուն:

— Պէ աղբար, քիչ մը կամաց խաղա, որ ես ալ տեսնամ... ի՞նչ է ան, զըւըր զըւըր երկու հարիւր յիսուն կ'ըսես կը բանաս: Ինչո՞ւ երկու հարիւր յիսուն կ'ըլլայ կոր եղեր... ի՞նչ ըսել է· զաթը իմին թուղթս գէչ կու գայ կոր...

— Հինգ հարիւր...

Տիմոթէոս աղան ձեռքի թուղթերը սեղանին վրայ կը նետէ եւ Աբրահամ աղային դառնալով,

— Քեզի կամաց խաղա ըսինք, աղբար, մախսուս գիս բարկացնելու համար կ'ընես կոր... ես քեզի ընեմ նէ հոչղ կու գա՞յ:

— Ի՞նչ կ'ընեմ կոր եղեր:

— Տահա ի՞նչ պիտի ընես, աղբար... ինչէ՞ն հինգ հարիւր կը բանաս կոր եղեր:

— Ճանըմ, առաջ աղջիկ մը եւ պաճախ մը չունէի՞...

— Ունէիր մի, չունէիր մի, ես ի՞նչ գիտնամ, աղբար... մարդուս գլուխը խելք կը ձգե՞ս կոր մի եա· իմ խաղի՞ս մի նայիմ, քուկինի՞դ մի նայիմ· աճէլէով, հիէթով խաղալ մը ունիս, կարծես քի բանակի մը գլուխ անցեր ես ու մեծ յաղթանակ կը տանիս...

— Վերջէն պաճախ մը քաշեցի:

— Ե՞րբ քաշեցիր, անանկ աճէլէ կը խաղաս որ...

— Վերջն ալ աղջիկ մը առի:

— Ես չտեսայ... ինչ է նէ, աղբար, գրէ, ուզածիդ

չափ նշանակէ· չատ աղէկ, աղբար, թուղթ առ:

Աբրահամ աղան կը նեղուի եւ չուրջը գտնուողներուն կը նայի, որոնք չրթունք կը խածնեն հասկցնելու համար իրեն, որ համբերէ:

— Ջխաղա՞ս,— կը պոռայ Տիմոթէոս աղան,— չըխաղա՞ս, ինչո՞ւ ծանր կը խաղաս կոր:

— Հազար,— կ'ըսէ Աբրահամ աղան:

— Հազա՞ր··· հազա՞ր··· մութլախ աս թուղթին մէջ բան մը կայ, դուն թուղթերը կը ճանչնաս կոր,— կ'ըսէ Տիմոթէոս աղան եւ թուղթերը ուժով կը նետէ դէպի Աբրահամ աղան:

— Ե՞ս կը ճանչնամ կոր թուղթերը:

— Ջեմ հասկնար, աղբար··· չեմ նայիր կոր տէյի ուզածիդ չափ ալ գրեր ես:

— Աւելի՞ գրեր եմ:

— Ի՞նչ ըսեմ:

— Ծո սա թուղթերը ժողվէ ու բեր ··· գրէ՛, պէ ատամ, գրէ՛:

— Խըեանէթ, ատանկ խօսք մի՛ ըներ:

— Գրէ՛, պէ ատամ, գրէ ըսինք ա՛:

— Գրեմ բայց···

— (Ոտքի ելլելով եւ պոռալով) գրէ ըսինք, աղբար, գրէ ըսինք··· խօսքը չեն երկնցներ:

— Անանկ չեչտով մը կ'ըսես կոր որ···

— (Աւելի պոռալով) գէչ խօսք մը չըրինք ա՛, գրէ ըսինք:

— Ըսիք, բայց···

— (Աթոռին վրայ ելլելով) գրէ՛, պապամ, գրէ՛···

— Ջեմ ըսեր, թէ չըսիք, բայց չէր վայլեր որ···

— Գէչ խօսք մը ըսի՞նք, աղաներ, դուք ըսէք···

գրէ ըսինք, ուզածիդ չափ գրէ ըսինք. խօսքը այսչափ չեն երկնցներ: Աբրահամ աղա, Աբրահամ աղա, թէ որ դուն իմ տեղս ըլլայիր, ինչե՞ր չէիր ըներ արդեօք... զբօսարանը տակնուվրայ կը բերէիր, բայց ես չեմ բարկանար ձեզի պէս:

— Աւելի՞ գրեցի:

— Գրէ ըսինք, այօլ:

— Ինչո՞ւ ըսես, եղբայր:

— (Զբօսարանին դրան առջեւ պոռալով) այս մարդը խօսք չի հասկնար պէ... գրէ ըսինք, այօլ, քուկին ձեռքէդ բռնող եղա՞ւ, մի գրեր ըսող եղա՞ւ, ինչո՞ւ կ'երկնցնես խօսքը... Աբրահամ աղային խահուէ մը եփէ ծօ. վաստկեցար փարթին, խմէ խահուէդ, անուշ ըլլայ... չատ աղէկ կը խաղաք կոր, ես չիյտեմ կոր խաղալ, ի՞նչ ըսեմ տահա...

— Մի՛ եփեր ծօ, փարթին չլմնցաւ տահա:

— Չլմնցա՞ւ մի:

— Եկուր, Տիմոթէոս աղա, սա փարթին լմնցուր,— կ'ըսեն ներկայ գտնուողները:

— Պոչ բան է, աղբար, գիտեմ կոր, պիտի կորսընցընեմ. բայց, ինչ է նէ, խաղանք: Մեզի ուրիշ թուղթ բեր ծօ...

Թուղթերը կը փոխուին: Կը սկսին խաղալ:

— Կ'աղաչեմ, որ կամաց կամաց խաղաս, Աբրահամ աղա:

— Շատ աղէկ:

— Կարէ:

— Կտրեցի:

— Հրամեցէք, խաղացէք:

— Առէք:

— Սա պոչ թուղթերը տանք նայինք։

— Հրամեցէք։

— Նայինք այս անգամ ինչ քոզ պիտի բացուի։

— Դեռ յայտնի չէ։

— Կարծես միչտ միեւնոյն թուղթերն են։

— Ֆառօ քոզ... քառասուն։

— Կենէ սկսաւ։

— Ութսուն։

— Անգամ մը սկսի նէ վերջը չի բերեր որ...

— Ինծի ալ կարծես քի ինատընա աղէկ թուղթ կու գայ կոր։

— Ատանկ է, մէկ կողմին գէչ գայ նէ՝ միւս կողմին աղէկ կու գայ։

— Հարիւր...

— (Ձեռքերը բաճալով) այս ո՞րչափ թուղթ, աղբար... այսչափ թուղթով մամիկս ալ կը խաղայ։

— Երկու հարիւր յիսուն... զարմանալի է այս թուղթը...

— Անանկ է, աճեմիին աղէկ թուղթ կու գայ կ'ըսեն. այդ թուղթը ինծի գայ նէ քսան չես կրնար գրել դուն։

— Ճիշդ է։

— Տիմոթէոս աղա, սա թուղթը նետէ,— կ'ըսէ Տիմոթէոս աղային քովը նստողներէն մին։

— (Թուղթերը ձեռքով եւ պոռալով) մի՛ խառնըւիք, աղբար, մի՛ խառնուիք պէ, մի՛ խառնուիք պէ... զաթը ինծի գէչ կու գայ կոր, դուրսէն մի՛ ըսէք, մի՛ ըսէք պէ, մի՛ ըսէք պէ... մի՛ խառնուիք պէ... քանի՞ անգամ կ'ըսեն մէկ խօսքը աղբար... մի՛ խառնուիք պէ... էօ՛ֆ, ասոր համար է, որ բազմութեան մէջ խաղալ չեմ ուզեր ա՛։

— Երկու հարիւր յիսուն...

— Ի՞նչ երկու հարիւր յիսուն պէ դուն ալ... թուղթը ես պիտի քաշէի:

— Ես պիտի քաշէի:

— Ի՛նչ չուտ երկու հարիւր ըրիր:

— Յիսուն...

— Խաղէն խապար չունիս ամա, աղօթք ըրէ, որ թուղթ կու գայ կոր: Ինչո՞ւ առաջ յիսունը չբացիր, որ վերջէն ալ հինգ հարիւր ըսէիր... չէյտես կոր ամա, թուղթը կ՚օգնէ կոր:

— Հինգ հարիւր:

— Հինգ հարի՞ւր մի... ելէք քովէս քիչ մը, ճանըմ, քիթս կը մտնէք կոր նէ... ձեռքս չեմ կրնար երկնցնել, որ թուղթ նետեմ, հեռացէք քիչ մը, անդին գացէք, էօ՛ֆ... Ի՞նչ հինգ հարիւր է, աղբար, հինգ հարիւրը ուսկի՞ց հանեցիր... քանի՞ աղջիկը ելաւ, քանի՞ պաճախ ելաւ: Այս խաղին խելքս չի պառկիր վեսելամ...

— Երկու հարիւր յիսուն:

— Վաթսուն մըն ալ բանանք նայինք:

— Հարիւր:

— Քսան ալ մէկ բանանք: Օ՛հ, օ՛հ, օ՛հ, ասանկ չնչին թուանշաններով... աղբա՛ր, եկուր սա տեղերնիս փոխենք:

— Փոխենք:

— Թուղթ առ:

— Առէք... երկու հարիւր յիսուն:

— Դեւ կայ այս թուղթերուն մէջ:

— Հազա՛ր...

— (Կից մը տալով սեղանին) վազ անցիր, Աստուածդ սիրես նէ... ասանկ խայտառակութեամբ խաղ չի

խաղացուիր: Աղբար, թուղթը ո՞վ տուաւ:

— Դուն տուիր:

— Անանկ է նէ թուղթը դուն պիտի նետէիր:

— Ես նետեցի եա:

— Ոչ, ե՛ս նետեցի:

— Սխալ է:

— Ես նետեցի:

— Ո՛չ:

— Այո՛:

— Ո՛չ: Ո՞վ նետեց, աղաները, դուք ըսէք:

— Իրաւ որ մոռցանք:

— Դուն նետեցիր, աղբար, իրաւունք ունիս, յանցանքն իմս է... իմս է, որ չգիտցած, չտեսած մարդուս հետ թուղթ կը խաղամ կոր:

— Ինչո՞ւ ծանր խօսքեր...

— Ի՛նչ ծանր խօսք, աղբար, յանցանքն իմս է կ'ըսեմ կոր, ա՞ս ալ ծանր խօսք է: Ես այս խաղը խաղալուն կերպը չեմ գիտեր կոր, լմնցաւ... վա՛յ չունչանորդի թուղթ վայ, վա՛յ անիծից արմատ թուղթ վայ, այսչափ ալ ձախորդութի՛ւն, կարծես կը հալածէ կոր զիս, աղբար... գետնին տակն անցնիմ թէ որ մէյ մըն ալ այս պեզիֆը խաղամ նէ: Աղբար, ես խաղի մէջ բնաւ չեմ բարկանար, բայց անանկ պարագաներ կան, որ մարդս ինքնիրմէ կ'ելլայ:

— Շատ իրաւունք ունի Տիմոթէոս աղան,— ըսաւ ներկաներէն մին,— ինծի ալ գէշ թուղթ մը եկաւ օր մը, մազ մնաց որ կռիւ պիտի ընէի:

— Եթէ այս թուղթը ուրիշի մը գար, մեծ փոթորիկ մը կ'ելլէր այսօր հոս,— յարեց ուրիշ մը:

— Շատ քիպարութեամբ վարուեցաւ Տիմոթէոս ա-

ղան չիտակը,— մրմռաց երրորդ մը:

— Եթէ Տիմոթէոս աղային տեղ ուրիշ մը ըլլար, Աբրահամ աղան չատոնց ծեծը կերած էր:

— Շիտակը ես չեմ բարկանար, երբ կորսնցնեմ,— պատասխանեց Աբրահամ աղան:

— Հրամանքնի՞դ չէք բարկանար,— հարցուց Տիմոթէոս աղան:

— Այո՛:

— Ետեւէ ետեւ երկու հարիւր յիսուն բանամ, հինգ հարիւրներ բանամ, հազար բանամ, չես բարկանար, հէ՞... ձանըմ, ձգենք հիմա պարապ խօսքերը, փարթին լմնցա՞ւ:

— Ջէ տակաւին:

— Լմնցնենք ուրեմն: Նորէն թուղթ տանք. դուն տուր... ո՛չ, ո՛չ, ինծի տուր ես տամ... չէ, չէ, դուն տուր... հէ՞է... կեցիր այս անգամ ես տամ... տո՛ւր, աղբար, տո՛ւր, դուն տուր... ի՞նչ կ'ըսես:

— Որոշումդ տուր:

— Դուն տուր. ի՞նչ տամ, աղբար:

— Որոշո՞ւմ թէ թուղթ:

— Տո՛ւր, թուղթը տուր:

— Կտրէ՛:

— Կտրեցի:

— Առէք... կ'աղաչեմ միայն, որ չբարկանաք:

— Ջբարկանա՞մ... բարկացող կա՞յ:

— Ջիյտեմ. եւ եթէ պիտի բարկանաք՝ չխաղանք:

— Մի՛ խաղար, աղբար, մի՛ խաղար. զաթը դուք աասանկ էք, երկու երեք փարթի կը խաղաք, կը վաստկիք, յետոյ կը փախչիք: Ո՞վ բարկացաւ... ըսենք թէ բարկացայ, ի՞նչ իրաւունք ունիս բռնանալու իմ վրայ, որ

չբարկանամ. դուն իմ բարկութեանս քէ՞յֆն ես... գնա սրկէց: Ձաթը քեզի պէս մարդոց հետ խաղալը չի վայլեր ինծի: Անպիտա՛ն...

Աբրահամա աղան կը մտածէ Տիմոթէոս աղային ականջներէն քաշել, բայց քաղաքավարութիւնը կը կապէ իր ձեռքերը եւ թոյլ չի տար, որ գործեն: Ի՞նչ պէտք ունիմ, կ՛ըսէ ինքնիրեն, նեղուելու նոյնիսկ այն բանին մէջ, որ զուարճացնելու սահմանուած է: Ինչո՞ւ այսչափ համբերեմ:

Ամէն յաղթող, ինչ բնաւորութեան տէր ալ ըլլայ, առաւել կամ նուազ աչք կը գոցէ պարտեալին թերութեանց. եւ այս խաղին մէջ Աբրահամ աղան իր համբերութեամբը միշտ victis honos ըսաւ Տիմոթէոս աղային:

Բայց Տիմոթէոս աղան չի լռեր:

— Տեսա՞ք, եղբայրներս, ի՞նչ գէչ թուղթ եկաւ. ես զարմացայ, թէ ի՛նչպէս համբերեցի: Ինձմէ չէր գար այդ համբերութիւնը: Եթէ Աստուած նոյն պահուն համբերութիւն չներշնչէր ինծի, չէի կրնար դիմանալ. որչափ աղէկ կը խաղամ, այնչափ գէչ թուղթ կու գայ, կարծես թուղթերը վրէժ կը լուծեն ինձմէ, եւ երբ այս վիճակին մէջ Աբրահամ աղան «պիտի բարկանաս նէ չեմ խաղար» կ՛ըսէ, իր պայաղիութիւնը կը յայտնէ:

— Ներեցէք, կարծեմ թէ պայաղի չեմ:

— Ես քեզի պայաղի չըսի, պայաղիութիւնդ կը յայտնես ըսի:

Ներկաները կ՛ակնարկեն Աբրահամ աղային, որ ձայն չհանէ:

— Մարդս քաղաքավարութիւնը ձեռքէ ձգելու չէ, եթէ դուն քիչ մը քաղաքավարութիւն կամ խիղճ ունենայիր, այնչափ երկու հարիւր յիսուն չէիր բանար: Ար-

ժէքը խահուէ մըն է ամա, մարդկութիւնը փարայի վրայ չէ: Ինչ որ է, աս ալ խրատ մը ըլլայ ինծի... զաթը ձեզի պէս մարդոց բարեւ տալը յանցանք է:

Տիմոթէոս աղան, այս ատենախօսութենէն ետք, զոր զբօսարանին մէջ պտըտելով կ'ընէր, դուրս կ'ելլէ նախատալի նայուածք մը նետելով Աբրահամ աղային:

— Ի՞նչ տեսակ մարդ է այս,— կ'ըսէ Աբրահամ աղան ներկաներուն:

— Ի՞նչպէս եղաւ, որ անոր հետ խաղացիր,— պատասխանեց մէկը,— մենք անոր բնաւորութիւնը գիտենք եւ բնաւ չենք խաղար հետը. շատ անկիրթ մարդ է:

— Ըլլայ որ ուրիշ անգամ խաղաս,— ըսաւ ուրիշ մը:

Վերջապէս ներկաները հետզհետէ խօսք առին հասկըցնելու համար Աբրահամ աղային, որ այսչափով գոհ ըլլայ:

Բայց քիչ մը թողունք ասոնք եւ Տիմոթէոս աղային տանը դրան առջեւ երթանք ու մտիկ ընենք:

— Ի՞նչ է աս վիճակը, տան մէջ ո՛չ կարգ կայ, ո՛չ կանոն. ամանները չեն լուացուած, սենեակները չեն ավլուած. սա լամպան ի՞նչ գործ ունի հոս, փապուճները ի՞նչ գործ ունին հոն, վարագոյրը պատռած է, չէք կարեր. չոճուխին վարտիքները ինչո՞ւ հոս կախած էք. ինչո՞ւ պարապ տեղը կրակ կը վառէք կոր...

— Ինչո՞ւ կը պոռաս կոր ճանըմ, ի՞նչ եղար կենէ. պեզի՞ֆ խաղացիր դարձեալ, ի՞նչ ըրիր:

— Բան մըն ալ չխաղացի. պեզիֆ մըն է առեր անցեր էք... մե՞ղք է ուզել, որ ամէն բան կանոնաւոր ըլլայ:

— Ի՞նչ կայ աննկանոն... չոճուխին վարտիքները քոնսոլին վրա՞յ դնենք:

— Չիյտեմ... վերէմ պիտի ըլլամ ձեր ձեռքէն:

— Տիմոթէոս աղա, Տիմոթէոս աղա, աս քաչուելու բան չէ:

— Պապանձէ:

— Հայրիկ, հայրիկ...

— Լռէ՛, չուն...

Տղան կը սկսի լալ:

— Լռէ՛, հիմա ականջներդ կը փրցնեմ հա՛:

Կինը կօշիկները կը հագնի եւ դուրս կ'ելլէ:

Հետեւինք իրեն:

Շիտակ զբօսարան կ'երթայ, ներս կը մտնէ եւ զբօսարանին տիրոջը ցած ձայնով հարցում մը ընելէն եւ անկից մեծ դժուարութեամբ պատասխան մը կորզելէն ետքը կ'ուղղուի Աբրահամ աղային:

— Խոս խոճաման մարդ ես եղեր, փրասայի պէս պեխեր ունիս, չե՞ս ամչնար դուն, չխպնա՛ծ չե՞ս խըպնիր, չամչցա՛ծ, չիյտե՞ս որ իմ էրիկս կը բարկանայ երբ որ կորսնցնէ· չխպնած քեզի, իրաւունք չունի՞մ հիմա քու պեխերդ փրցնելու· պատասխան տուր:

Աբրահամ աղան արձան կը կտրի:

— Սըւոր նայէ մէյ մը, կարծես թէ ուրիչին կը խօսիմ· չպատասխանե՞ս, իշու չափ եղեր ես եւ խելք չե՞ս ըներ կոր որ...

— Սխալեցաւ, տիկին, սխալեցաւ, մէյ մըն ալ չ'ըներ,— կ'ըսէ զբօսարանին տէրը:

— Եթէ անգամ մըն ալ իմանամ, որ հետը թուղթ խաղացեր ես, իրաւ որ միսերդ կտոր կտոր կը փրցնեմ:

— Մէյ մըն ալ չ'ըներ· Աբրահա՛մ աղա, բարտոն ըսէ տիկինին:

— Բարտոն, տիկին, բարտոն:

— Այօլ, գիտէք կոր քի կը բարկանայ, տունը տակնուվրայ կ'ընէ նէ, քիչ մը սայղը ըրէք, մեղքցէք ինծի. ինծի ալ մեղք է, քա վա՛յ պանա:

— Գնա՛, տիկին, գնա՛, հոգ մի ըներ:

Աբրահամ աղա բերանը չի բանար, որովհետեւ մարդիկ կան, որ երբ բարկանան՝ չեն կրնար խօսիլ. քիչ մըն ալ կը նստի եւ յետոյ կը մեկնի, սակայն ուխտ կ'ընէ, որ մէյ մըն ալ մէկու մը հետ չխաղայ, մինչեւ որ թաղին թաղական խորհուրդէն գրուած վկայագիր մը չներկայացուի իրեն:

ԺԴ.

Աթանաս աղան կոչտ մարդ մը ճանչցուած է:

Բայց գիտէ՞ք ինչու կոչտ մարդ մը ճանչցուած է:

Աթանաս աղային կոչտ մարդ մը ճանչցուած ըլլալուն գլխաւոր պատճառը սա է, թէ Աթանաս աղան չի հաճիր, որ երիտասարդները, մանաւանդ իրեն անծանօթ երիտասարդները չափազանց մտերմութեամբ վարուին իր կնոջը հետ եւ յօժարութիւն ունենան ամէն առթիւ ծառայութիւն մատուցանել իր կողակիցին:

Պէտք չէ ասկից հետեւցնել սակայն, թէ Աթանաս աղան նախանձոտ է, կամ Աթանաս աղան կնոջը հաւատարմութեան վրայ կասկած ունի. բնաւ երբեք. Աթանաս աղային, վերջապէս, հաճոյ չի թուիր, երբ երիտասարդ մը իրմէ աւելի անձնանուիրութիւն ցոյց կուտայ իր տիկնոջը: Պատճա՞ռ: Թերեւս ինքն ալ չի գիտեր եւ թերեւս կը վախնայ իսկ պատճառ մը փնտռելու:

Եւ եղաւ, որ գիշեր մը քանի մը ընտանիքներ այ-

ցելութիւն ըրին Աթանաս աղային: Աթանաս աղան, այր հիւրասէր, ընդունեց հիւրերն այն պատուով, որուն արժանի էին: Քանի մը վայրկեան ետք դուռը զարնուեցաւ, բացուեցաւ եւ քսանըչորս տարեկան երիտասարդ մը, Աթանաս աղային անծանօթ, ներս մտաւ սենեակէն եւ երկու ծունկերը իրարու կցելով, գլուխը մինչեւ գետին խոնարհեցնելով, բարեւեց ներկաները եւ թիկնաթոռի մը մէջ ընկղմեցաւ ոտքը ոտքին վրայ դնելով:

Այս երիտասարդը, ինչպէս վերջէն հասկցուեցաւ, Աթանաս աղային տունն այցելող հիւրերէն մէկուն տունը զացեր էր եւ հոնկից տեղեկանալով, թէ Աթանաս աղային տունը գնացեր էին, պահապանի մը առաջնորդութեամբ Աթանաս աղային դուռը զարկեր էր:

Գիծ մը քաչենք հոս:— Հօրեղբայր մը ունէի, որ կ'ըսէր· «Մարդիկ կան, որ եթէ քիչ մը բարձրէն նուագարանի ձայն մը լսեն, կը հարցնեն·— «Ո՞ր կողմն է երկնից սանդուղը»: Եւ այսօր իսկ չատ կան այս կարգի մարդիկ, որոնց դասուն կը վերաբերէր նաեւ մեր երիտասարդը:— Փակենք գիծը:

Արդ, հարկ չկայ ըսելու, թէ Միհրան (այսպէս կ'անուանուէր երիտասարդը) առաջին անգամն էր, որ կը մտնէր Աթանաս աղային տունը, բայց սենեակը մտնելուն պէս այնպիսի եղանակաւ մը սկսաւ վարուիլ, որ կարծես թէ Աթանաս աղային եւ անոր տիկնոջը հետ քառասուն տարիէ ի վեր կը տեսնուէր: Այսպէս՝ հազիւ քանի մը վայրկեան մնաց թիկնաթոռի վրայ եւ ահա ոտքի ելաւ ու մօտենալով Աթանաս աղային տիկնոջը, որ աթոռի մը վրայ նստած էր·

— Կ'աղաչեմ, տիկին,— ըսաւ,— թիկնաթոռին վրայ նստեցէք:

— Հոգ չէ, հոս աղէկ եմ:

— Ոտուընիդ պագնեմ, խօսքս մի կոտրէք, ձեր փափուկ մարմինը փայտի հանգչելու սահմանուած չէ:

— Պարո՛ն,— ըսաւ անդիէն Աթանաս աղան,— տիկինը հոն հանգիստ է, դուք նստեցէք ձեր թիկնաթոռը եւ անհանգիստ մի ըլլաք տիկնոջ համար:

— Այո՛, այո՛, հոս չատ աղէկ եմ,— յարեց տիկինը:

— Ո՛չ, ո՛չ,— ըսաւ Միհրան,— կարելի չէ, որ հոս թողում զձեզ,— եւ Աթանաս աղային կինը թեւէն բռնելով առաւ թիկնաթոռը տարաւ եւ հոն նստեցուց:

Աթանաս աղան չհաճեցաւ այս արարողութեան, բայց քաղաքավարութիւնը խնդրեց, որ իր տհաճութիւնն ինքը միայն զգայ ու գիտնայ:

Աթանաս աղան հնազանդեցաւ քաղաքավարութեան եւ բերանը չբացաւ, սակայն կը ջանար հնարք մը գտնել իմանալու համար գոնէ, թէ ո՛վ էր այն երիտասարդը եւ ինչո՛ւ եկած էր: Աթանաս աղային այս հետաքրքրութիւնը բարեբախտաբար չուշացաւ փարատիլ: Հիւրերէն տիկին մը, տեսնելով որ Միհրան Աթանաս աղային հետ իբրեւ ծանօթի մը կը վարուէր, հարցուց անոր.

— Միհրանի՛կ, չատո՞նց կը ճանչնաք Աթանաս աղան:

— Ես չեմ ճանչնար զինքը,— յարեց Միհրան,— բայց ուրախ եմ, որ ձեր չնորհիւը ճանչցայ: Զեզի գացի, տիկին, եւ սպասաւորէն իմացայ, որ հոս եկեր էք, ես ալ եկայ «մեր բարեկամներուն բարեկամները մեր ալ բարեկամներն են» ըսելով:

— Աթանա՛ս աղա,— յարեց տիկինը,— Միհրանիկը եղբօրս տղան է: Միհրանի՛կ, Աթանաս աղային հետ եղբօր պէս կը տեսնուինք, տիկինն ալ Աթանաս աղային

տիկինն է, ազնիւ տիկին մըն է, Աթանաս աղան ալ բարի մարդ մըն է:

— Շատ աղէկ,— պատասխանեց Աթանաս աղան:

— Ինքզինքս բարեբախտ կը համարեմ Աթանաս էֆէնտիին եւ իր տիկնոջը հետ ծանօթանալուս համար,— ըսաւ Միհրան եւ գրպանէն ծխախոտի տուփը քաշելով սիկարա մը հրամցուց Աթանաս աղայի կնոջը:

— Շնորհակալ եմ, չեմ գործածեր:

— Տիկին, իմ ծխախոտս առաջին տեսակէն է:

— Շնորհակալ եմ:

— Առէք, կ'աղաչեմ:

— Բայց չեմ ծխեր:

— Եթէ կ'ուզէք՝ աւելի բարակ չինեմ:

— Բարակութեան համար չէ, վարժուած չեմ:

— Մի՛ մերժէք:

— Ջեմ ուզեր:

— Ջէ մի՛ ըսէք:

— Պարոն Միհրան, տիկինը սովորութիւն չունի ծխելու, կ'աղաչեմ մի՛ ստիպէք զինքը:

— Աթանա՛ս աղա, չատ մեղմ է իմ ծխախոտս. առէք, տիկին, առէք: Աթանաս աղա, կ'աղաչեմ, հրաման ըրէք ձեր տիկնոջը, որ չմերժէ:

— Կարծեմ ըսինք, թէ չի գործածեր:

— Կը խնդրեմ, ըսէք որ առնէ, ձեր խօսքը չի մերժեր. ծխախոտս ընտիր է, մասնաւորապէս տիկիններու համար է, անուշ է... կ'աղաչեմ, հրաման ըրէք, որ առնէ:

Տիկինը, խնդիրը չերկարելու համար, կ'առնէ սիկառը:

Միհրան քիչ մը ներկաներուն խօսակցութեանը կը

խառնուի, յետոյ հայելիին առջեւ կ'երթայ եւ ձեռքով մազերը կը չտկէ: Սենեակին մէջ փոքրիկ պտոյտ մը կ'ընէ «ֆաուսթ»էն քանի մը կտորներ մռմռալով եւ նորէն կը դառնայ Աթանաս աղային տիկնոջը:

— Ա՛հ, տիկին,— կ'ըսէ,— կարմրցեր էք, եթէ նեղուեցաք՝ պատուհան մը բանամ:

— Հարկ չկայ:

— Կասկարմիր կտրեր էք, տիկին, կը քրտնիք, վերջը կը մսիք, հիւանդ կ'ըլլաք:

— Հոգ մի՛ ընէք:

— Ջէ, չէ, պիտի բանամ պատուհան մը:

— Ջ'ուզեր:

Տիկինը նեղութիւն կը զգայ Միհրանին ընթացքէն: Աթանաս աղան, որ բնաւ ունկն չի դներ հիւրերու խօսակցութեան եւ միայն Միհրանը կը դիտէ, կը նեղուի նոյնպէս: Բայց ճար չկայ, համբերելու է մինչեւ որ վտանգն անցնի:

Միհրան կը շարունակէ իր ընթացքը:

— Ջըլլա՞յ որ գլուխնիդ ցաւի, տիկին:

— Բան մը չունիմ, ճանըմ:

— Քովս աղէկ լաւանտա ունիմ, տամ քիչ մը ու չփեցէք ձեր ճակատը:

— Գլխու ցաւ չունիմ:

— Պարո՛ն Միհրան, չգա՞ս քովերնիս նստիլ ու խօսիլ, յոգնեցաք պտըտելով,— կ'ըսէ անդիէն Աթանաս աղան:

— Գամ պիտի, տիկինն անհանգիստ է ու քիչ մը լաւանտա տամ կ'ըսեմ: Բացէք քիչ մը, տիկին, ձեր թաշկինակը, սանկ քիչ մը դնեմ, քանի մը կաթիլ: Հոտուրտացէք, քիչ մըն ալ քիթերնիդ քաշեցէք: Ասոր հոտր

չուտ չ'ելլար, ամիսներով կ'երթայ: Ի՛նչ անտանելի ցաւ է գլխու ցաւը, իմ գլխուս ալ եկած է տէ անկից գիտեմ:

Տիկինը, հնազանդելով ակնարկին, զոր Աթանաս աղան ըրաւ իրեն, տեղէն կ'ելլէ եւ էրկանը քով կ'երթայ կը նստի:

— Ես կ'երթամ, հօրաքո՛յր,— ըսաւ Միհրան բարկութեամբ այն կնոջ, որ քիչ մը առաջ ներկայացուցած էր զինքն Աթանաս աղային:

— Ինչո՞ւ:

— Վերջը կ'ըսեմ:

— Ի՞նչ եղար մէկէն ի մէկ, Միհրանիկ:

— Էնսիւլթ, էնսիւլթ... ես էնսիւլթի չեմ կրնար դիմանալ:

— Ի՞նչ եղաւ, ոտքդ պագնեմ, Միհրանիկ:

— Էնսիւլթ, էնսիւլթ... եւ կ'ուզեմ, որ դուն ալ հետս գաս: Ինծի էնսիւլթ հէ՞, ես մարդու զաւակ եմ, Աթանաս աղա, ընկերութեանց մէջ չատ մտած եմ: Ինծի հէ՞, էնսիւլթ հէ՞, էնսիւլթ հէ՞, ինծի պէս մարդու էնսի՛ւլթ... վնաս չունի: Ե՛լ, սիրելի հօրաքոյրս, երթանք: էնսիւլթ հէ՞... չուտ ըրէ... ինծի հէ՞... Շալդ դիր... ինծի էնսիւլթ հէ՞... տուներնիս երթանք... վնաս չունի, Աթանա՛ս աղա...

— Ի՞նչ ըրին քեզի, պարոն Միհրան:

— Անանկ է եա՛, հասկնանք գործը,— ըսին քանի մը գլուխներ, որ քիչ մը ծանր ըլլալ կը թուէին:

— Տիկինին լաւանտա պիտի տայի, որ ճակատը չփէ եւ հոտուըտայ· տիկինը մերժեց եւ ամուսնոյն քովը նստեցաւ... ասկից աւելի ի՛նչ ծանր էնսիւլթ կրնայ ըլլալ զգայուն սրտի մը:

— Ես ատոր համար չգացի, եւ եթէ լաւանտան մեր-

ժեցի, պատճառն այն էր, որ գլխու ցաւ չունէի,— պատասխանեց տիկինը:

— Տեսա՞ք մի եա, սխալ հասկացողութիւն էֆէնտիմ:

— Շատ սխալ,— յարեց Աթանաս աղան փակելու համար միջադէպ մը, որուն վրայ բառի մը արտասանութիւնն իսկ իրեն նեղութիւն կը պատճառէր:

— Դուն ալ կը նայիմ քի խենթ ես, պարո՛ն Միհրան,— պոռաց անդիէն հօրաքոյրը:

Ամէնքը խնդացին:

— Տղա՞յ ես, ի՞նչ ես, Աթանաս աղան անանկ մա՞րդ է, տիկինը էնսիւլթ ընող կնի՞կ է, խումրիի պէս կէնճ է նէ... բերան ունի՝ լեզուն չունի... թոհաֆ տղայ մըն ես... հայտէ ելէք fատրիլ մը դարձուցէք:

— Անանկ է նէ ներսում կը խնդրեմ. ես չիտակը հասկցայ, որ Աթանաս աղան աչք ըրաւ եւ տիկինն ալ քովէս ելաւ:

— Հայտէ ելէք, fատրիլ մը ըրէք:

Միհրան կ'ընտրէ իր պարուհին եւ կը յայտնէ զայն:

— Մատամ Աթանաս իմ տամաա է:

Դարձեալ կրճտումն ատամանց Աթանաս աղայի: Կը սկսին fատրիլի: Աթանաս աղան, մէկ անկիւնը քաշուած, Միհրանի ոտներուն ու ձեռներուն չարժմանցը կը հետեւի աչքերով: Fատրիլին բոլոր ձեւերը կը կատարուին, կը սպառին:

Միհրան կը ստեղծէ նորանոր ձեւեր, որոնց տրամադրութեան համեմատ fաւալիէնները տամաներուն հետ անանկ չղթաներ կը կազմեն, որ աղէկ տպաւորութիւն չեն ըներ Աթանաս աղային վրայ: Շղթաները երթալով կնճռալի երեւոյթ մը կ'առնեն: Աթանաս աղան

հաճոյք չի զգար այդ չղթաներէն, բայց հաճոյք չզգալը չի կրնար յայտնել, վախնալով որ էնսիւլթ մըն ալ ըրած կ'ըլլայ. ուստի՝ պարողներուն ուղղելով խօսքը՝ կ'ըսէ.

— Ջյոգնեցա՞ք, չյոգնեցա՞ք, հիւանդ պիտի ըլլաք. եկէք նստէք, քիչ մըն ալ խօսինք: Ֆատրիլն ալ բան մը ըլլայ պարի:

— Մենք չյոգնեցանք, չյոգնեցանք,— կը պատասխանեն:

— Ատ ձեւերը հեռուանց չատ տգեղ կ'երեւան կոր, ֆատրիլի չեն նմանիր կոր, թեւերնիդ պիտի ցաւցնէք. այսչափ խաղացիք՝ հերիք է... կենէ դուք գիտէք ամա...

— Աթանաս աղա, անհոգ եղիր, մենք չենք ցաւցըներ, չենք ցաւցներ մենք:

— Ֆրտնեցաք, վերջը պիտի մսիք:

— Ջքրտնեցանք, չենք մսիր:

Աթանաս աղան, նկատելով որ չյաջողեցաւ այս հրնարքը, հրաման կ'ընէ, որ քոնեաք բերեն: Քոնեաքը կը բերուի:

— Մէյ մէկ քոնեաք խմեցէք:

Պարողները նախ կը մերժեն, ապա, Աթանաս աղային թախանձանաց վրայ, կ'ընդունին քոնեաքը եւ այս եղանակաւ կը վերջանայ պարը:

Պարը կը վերջանայ, բայց Աթանաս աղա անձրեւէն փախչիմ ըսելով կարկուտի կը բռնուի: Միհրան Աթանաս աղային տիկինը թեւը կ'առնէ ու կը սկսին սրահին մէջ ճեմել: Աթանաս աղան կը կանչէ տիկինը: Միհրան թող չի տար, առարկելով որ ֆաւալիէի մը նուիրական պարտականութիւնն է իր տաման պտըտցնել, զի մի գուցէ քրտինքը պաղի եւ հիւանդութիւն բերէ:

Միհրան քառորդի մը չափ պտըտելէ ետք Աթանաս աղային տիկնոջը հետ, թիկնաթոռի մը վրայ կը նըստեցնէ զայն եւ իրար կ'անցնի մուչտակ մը գտնելու եւ տիկնոջը կռնակը դնելու համար:

— Քիւրք մը, քիւրք մը, պզտիկ քիւրք մը, տիկինը չմսի... Աթանա՛ս աղա, տիկնոջ քիւրքը ո՞ւր է...

— Սենեակը տաք է,— կը պատասխանէ Աթանաս աղան:

— Ի՞նչպէս տաք... չ'ըլլար, էֆէնտիմ, չ'ըլլար... իմ փարտըսիւս բերեմ:

Եւ իր թիկնոցը կը բերէ:

— Ջեմ ուզեր, չեմ ուզեր,— կ'ըսէ տիկինը:

— Կ'աղաչեմ, տիկին, պարէն ետք զգուշութիւններ պէտք են... ի՞նչ վնաս ունի, սանկ քիչ մը չարժեցէք, որ դնեմ կռնակնիդ:

— Թող մնայ, չ'ուզեր, չնորհակալ եմ:

Միհրան մտիկ չ'ըներ, իր կամքը կը կատարէ:

Աթանաս աղան չի գիտեր ի՛նչպէս մեկնել Միհրանին այս վարմունքը: Կը խորհի, կը դատէ, կը տրամաբանէ, բայց չ'ուզեր եզրակացութիւն մը հանել:

Մեկնելու ժամը կու գայ: Հիւրերը ոտք կ'ելլեն, «մնաք բարով»ները, «մեզի ալ հրամեցէք»ները իրարու կը յաջորդեն: Ասդին ալ Միհրան, Աթանաս աղային տիկնոջը ձեռքն ափին մէջ առած, կը թօթուէ ու կը թօթուէ զայն, հազար ու մէկ յարգանքներ արտայայտելով տիկնոջ:

— Շատ երջանիկ եղայ զձեզ ճանչնալու պատիւը վայելելուս համար, ո՛ւր էր թէ չատոնց ճանչցած ըլլայի զձեզ, տիկին, որ գեղեցիկ սեռին մէջ կը փայլիք իբր ակն պատուական. կը յուսամ, որ այսուհետեւ յաճախ

զձեզ տեսնելու բարեբախտութիւնը չպիտի ըլլանաք ինձ։ Դուք ալ հրամեցէք հօրաքրոջս տունը, ժամանակ կ'անցընենք։ Միջադէպին համար ձեր ներողութիւնը կը խնդրեմ։ Վերստին տեսնուինք։ եթէ լաւանտայինն հաւնեցաք, չիշը հոս թողում, բայց չէ, ուրիշ մը կ'առնեմ ձեզի համար։ Մնաք բարով, մեծապէս գոհ եմ այս գիշերուան զբօսանքէն։ Ներեցէք, եթէ պակասութեան մը մէջ գտնուեցայ։ Մնաք բարով, կը սպասեմ ձեզի... հրամեցէք... կեցէք բարեաւ։

Հիւրերը կը մեկնին, ինչպէս նաեւ Միհրան։

— Աս ի՞նչ պուլաշըխ զեւզէկ է եղեր,— կ'ըսէ Աթանաս աղան տիկնոջը, հիւրերուն մեկնելէն ետք։

— Դուն ալ կը նայիմ, որ թոհաֆ մարդ մըն ես. պուլաշըխ է նէ մեզի՞ ինչ, պոչ բաներու համար սիրտ կը հատցնես։

— Ըրածները վայլո՞ւն բաներ էին։

— Է՛, ի՞նչ ըրաւ չոճուխը, գլուխնի՞ս ելաւ նստեցաւ. քիչ մը զեւզէկ է եղեր, ի՞նչ ընենք։

— Կը նեղուիս կոր տէյի բարկացայ ես։

— Է՛, քիչ մը նեղուեցայ առջի բերան, բայց վերջը վարժուեցայ։

— Ո՛չ խիպ ունի, ո՛չ ամօթ։

— Խիպի, ամօթի բան չկայ հոս, չեմ հասկնար ինչո՛ւ այսչափ կը բարկանաս։

— Անոր համար բարկացայ, որ քեզի սըխընթը կու տայ կոր, չէ նէ ինչո՛ւս պէտք իմին... բայց կը վայլէ՞ որ երիտասարդ մը ուրիշի կնոջը հետ այսչափ թէքլիֆսիզ տեսնուի... տեսնողները ծուռ միտքի կը տանին։ Ես ալ եթէ ուրիշի մը կնոջ հետ անոր այսպէս վարուիլը տեսնամ, ի՞նչ մեղքս պահեմ, կը գայթակղիմ։

— Պարի տղան մտքէն անցընէ՞ անանկ բան մը...

— Սանքի ուրիշի կնոջ մը հետ այսպէս վարուիլը տեսնամ նէ կ'ըսեմ կոր ես, դուն չհասկցար... բայց ինչ որ ալ ըլլայ՝ վայլուն բան չէ:

— Պոչ խօսքե՛ր...

Աթանաս աղան խնդիրը փափուկ կը գտնէ եւ կը լռէ:

Հետեւեալ գիշերը Աթանաս աղան եւ իր տիկինը կ'ընթրէին: Ցանկարծ Միհրան երեւցաւ անոնց.

— Բարի իրիկուն, տիկին, բարի իրիկուն, Աթանաս աղա, ձեզի առնելու համար եկայ. այս գիշեր հօրաքրոջս տունը պիտի երթանք քիչ մը ժամանակ անցընելու:

— Շնորհակալ եմ, բայց ժամանակ չունիմ այս գիշեր,— պատասխանեց Աթանաս աղան:

— Անկարելի է, մինչեւ որ ձեզի չառնեմ, չեմ երթար:

— Սարսափելի սանճի մը ունիմ:

— Ատ ուրիշ:

— Այո՛, սարսափելի սանճի մը:

— Իրաւունք ունիք:

— Այո՛, սարսափելի սանճի մը:

— Ատոր ըսելիք չունիմ:

— Այո՛, սարսափելի սանճի մը, ի՞նչ է չիյտեմ:

— Հանգիստ ըրէք ուրեմն այս գիշեր:

— Այո՛, սարսափելի սանճի մը, նստելու իսկ ժամանակ չունիմ, երթամ պառկիմ պիտի, սարսափելի սանճի մը:

— Գացէք պառկեցէք, ես տիկինը կ'առնեմ կը տանիմ, հոգ մի ընէք, վերջն ալ կը բերեմ. Աթանաս աղա, դուն հանգիստդ նայէ:

— Ան ալ չի կրնար գալ, ան ալ սարսափելի գլխու ցաւ ունի:

— Դուրս ելլալուն պէս գլխու ցաւը կ'անցնի:

— Ջ'անցնիր:

Տիկինը ձեռնպահ է:

— Գոնէ տիկինը առնեմ տանիմ:

— Ջ'ըլլար:

— Իլէքի պիտի տանիմ, որոչուած է: Կը սպասեն կոր նէ...

«Խիկար»ի էջերը չեն բաւեր, եթէ պատմել սկսինք Միհրանին թախանձանքը, Աթանաս աղային բարկութիւնը եւ տիկնոջ անտարբերութիւնը· ուստի փութանք յայտնելու, թէ Աթանաս աղան, ճարահատեալ, ստիպուեցաւ համակերպիլ Միհրանին հրամանց:

Միհրան մեծ փոյթ եւ եռանդ ցոյց տուաւ, Աթանաս աղային տիկնոջ թուալէթի միջոցին ետեւէն հայելի բարձրացուց, վերարկուն բռնեց, որ հագնի, կօշիկները հագցուց եւ անոնց կապերը կապեց: Աթանաս աղան չճաթեցաւ: Միհրան փողոցն ալ հոգ տարաւ, որ տիկինը ցեխոտ տեղեր չկոխէ, չատ անգամ թեւը մտաւ, քանի մը անգամ ձեռքէն բռնեց եւ ջուրերու հոսանքէն անցուց ցատկեցնելով զայն: Աթանաս աղան ալ ինքզինքը հոսանքին տուած կը հետեւէր անոնց, իր անձին երեք քառորդը ուտելով:

Վերջապէս հասան Միհրանին հօրաքրոջը տունը· Միհրան ուզեց Աթանաս աղային տիկնոջ լաթիֆները հանել:

— Ի՞նչ կ'ընէք, պարո'ն Միհրան, թող տուէք, որ հանէ լաթիֆները, զահմէթ մի՛ ընէք, չնորհակալ ենք,— ըսաւ Աթանաս աղան վերջին բառերը չեչտելով:

— Ի՞նչ վնաս ունի, էֆէնտիմ, մեր պարտականութիւնն է:

— Բնաւ ձեր պարտականութիւնը չէ, կ'աղաչեմ, ինքը թող հանէ:

Տիկինը հանեց լաստիֆները ու վեր ելան:

Տան տէրերն ու հիւրերը բարեւներ փոխանակեցին իրարու հետ, յետոյ սկսան խօսակցիլ այլեւայլ նիւթերու վրայ, քանի մը տիկիններ ու օրիորդներ բամբասեցին, յետոյ քիչ մը երգեցին, քիչ մըն ալ պարեցին — Աթանաս աղային տիկինը չպարեց — եւ վերստին սկսան խօսակցութեան:

Պէտք չէ մոռնալ սակայն, թէ Միհրան մերթ ընդ մերթ Աթանաս աղային տիկնոջ քովը կ'երթար եւ ձեռքերը չփելով այնպիսի չարժումներ կ'ընէր, որոնք կըրնային թարգմանուիլ այսպէս. «Պատրաստ եմ ձեզի ծառայելու»: Տիկինն ալ ժպիտով մը կը պատասխաներ. «Պէտք չունիմ ձեր ծառայութեան»: Իրերն այսպէս կը չարունակուէին, երբ յանկարծ պզտիկ միջադէպ մը իրաց վիճակը ծանրացուց:

Միհրանին հօրաքոյրը, որ Միհրանին քով նստած էր բազմոցի մը վրայ, հրաւիրեց Աթանաս աղային տիկինն, որ իր քովը նստի: Տիկինն ընդունեց հրաւէրը, բայց տեղը քիչ մը նեղ էր: Ամուսիններ կան, որ չեն ուզեր իրենց կանանց նեղ տեղեր նստիլը. ուստի՝

— Անհանգիստ եղաք հոն, պարո՛ն Միհրան, — պոռաց Աթանաս աղան տեղէն ելլելով. — եկէք իմ տեղս նստեցէք:

— Կ'աղաչեմ, Աթանաս աղա, ոտքդ պագնեմ, արեւդդ սիրեմ, անհանգիստ չեմ, չատ աղէկ եմ հոս, նստեցէք տեղերնիդ:

— Իրաւ, նեղեցի ձեզի, պարոն Միհրան,— յարեց Աթանաս աղային տիկինը:

— Ամենեւին, Աստուած վկայ որ չնեղեցիք զիս. հօրս հոգւոյն վրայ կ'երդնում, որ շատ հանգիստ եմ, կէնճուէթեանս խէրը չտեսնամ թէ որ հանգիստ չեմ. ինչո՞ւ պարապ խօսքեր կ'ընէք: Աստուածդ սիրես, նստէ տեղդ, Աթանաս աղա, չէ նէ մէյ մըն ալ երեսդ չեմ նայիր:

— Ինչո՞ւ սիրտ կը հատցնէք, Աթանա՛ս աղա, նեղուի նէ թող ելլայ, տղայ չէ եա՛:

— Իրաւ որ նեղեցի, ես կ'ելլեմ,— ըսաւ Աթանաս աղային կինը ու ելաւ էրկանը քով նստաւ:

— Տեսա՞ք մի, դարձեալ էճսիւլթ. էճսիւլթ է այս ինծի,— պոռաց Միհրան:

— Աթանա՛ս աղա, իրաւ որ այս քիչ մը էճսիւլթ է,— կրկնեցին քանի մը տիկիններ:

— Էճսիւլթի ի՞նչ կայ,— հարցուց Աթանաս աղան:

— Ի՞նչ էճսիւլթ,— կրկնեց Աթանաս աղային տիկինը:

— Մենք գիտենք եա՛, բայց մեր տունը պատուաւոր է:

— Քանափէին վրայ երեք հոգի նստեր էին, տեղ չկար, տիկինը քիչ մնաց որ Միհրանի ծունկին վրայ պիտի նստէր եւ նեղէր պիտի տղան:

— Թող նեղէր, քեզ չպիտի նեղէր ա՛, անոր ծունկին վրայ պիտի նստէր, տղայ չէր ա՛, թող ելլէր թէ որ ծունկը ցաւէր... ասանկ բաներ չի վայլեր, Աթանաս աղա, ձեր ըրածը ամենուս ալ կը ղպչի, ներեցէք:

— Բայց բան մը չըսինք կարծեմ:

— Կարծեմ թէ էճսիւլթի բան մը չեղաւ,— ըսաւ

Աթանաս աղային տիկինը՝ ուժ տալով իր էրկանը:

— Եթէ չըրիք, կու գաք նորէն քովս կը նստիք, որ մենք ալ հասկնանք, թէ էնսիւլթ ըրած չէք,— ըսաւ Միհրանին հօրաքոյրը:

— Հարկ չկայ ա՛լ, երթանք պիտի:

— Տիկի՛ն, քիչ մը նստեցէք, որ սա խօսքը գոցուի:

Տիկինը կ՚երթայ քանի մը վայրկեան կը նստի, այս անգամ Միհրանին հօրաքրոջը տալով մարմնին ծանրութեան մէկ մասը:

— Այսչափ ալ լրբութիւն կենացս մէջ տեսած չունէի,— ըսաւ Աթանաս աղան ինքնիրեն:

— Էնսիւլթի խնդիրն ալ վերջացաւ,— ըսաւ Միհրան եւ տեղէն ելաւ:

Քանի մը տիկիններ փսփսացին իրարու.

— Աթանաս աղային համար կոչտ է կ՚ըսեն նէ իրաւունք ունին եղեր:

— Է՛հ, երթանք,— ըսաւ Աթանաս աղան եւ ոտքի ելաւ:

Տիկինն ալ «մնաք բարով»ները լմնցուց եւ էրիկ կնիկ դուրս ելան:

— Տեսա՞ր մի խայտառակութիւնը:

—Ինչո՞ւդ պէտք:

— Վրան նստելու պէս կ՚ընես կոր տէ տեղէն չ՚երերար սրիկան:

— Չէ, ճանըմ, չէ, սրիկայ չէ, միամիտ է:

— Միամի՞տ է մի, լիրբին մէկն է:

— Տեսա՞ր, որ անանկ չէ գործը:

— Անանկ չէ տէ ի՞նչպէս է գործը:

— Ատ զեւզէկին ո՞վ կարեւորութիւն կու տայ, գացի նստեցայ, չրջազգեստս ծունկին դպաւ քիչ մը; ի՞նչ

վնաս ունի, ո՞վ կը սեպէ ան թեթեւը· բայց դուն մէկէն ի մէկ խույլանմիչ կ'ըլլաս, պարապ տեղը խօսք կը հանես:

— Միամիտ է եղեր...

— Միամիտ է ես՝:

— Ես անանկ միամտութենէն չեմ ախորժիր եւ մէյ մըն ալ դուռ չեմ բանար այդ անառակին:

Արդարեւ, կան կանայք, որ միամտութեան կը վերագրեն ամէնէն աւելի յստակ եւ զուտ անառակութիւնները, բայց Աթանաս աղային տիկինը կանանց այս դասուն չի վերաբերիր, միայն թէ առանց գիտնալու թեթեւ հաճոյքներ կը պատճառէ երբեմն ուրիշներուն, բայց երբ կը համոզուի, թէ դիմացինին միտքը ծուռ է, անմիջապէս կը սկսի զգուշանալ: Այս անգամ կը համաձայնի Աթանաս աղային՝ իր տանը դուռները փակել Միհրանին, որ դեռ կը չարունակէ չաբաթը երկու երեք անգամ անոնց դուռը զարնել:

Աթանաս աղան որոշած է, կ'ըսեն, Միհրանին գըլուխն ի վար ջուր թափել պատուհանէն, եթէ օր մըն ալ իրենց դուռը ափ առնէ: Եւ տուչը ո՛չ էնսիւլթ է եւ ոչ ալ քաղաքավարութեան հակառակ:

ԺԵ·

Նահապետ աղան սուրհանդակին հասնելուն կը սպասէր, ինչպէս կ'ըսեն, չորս աչքով: Մեծ յոյս ունէր սուրհանդակէն ստանալ գումար մը, որով պիտի վճարէր պզտիկ փոխանակագիր մը: Սուրհանդակը ուշացաւ: Նահապետ աղան դիմեց ծանօթներու եւ բարեկամ-

ներու եւ յաջողեցաւ փոխ առնուլ գումարը, որուն պէտք ունէր: Սիրտը հանդարտեցաւ: Գրասեղանին առջեւ անցաւ եւ կը սպասէր, որ փոխանակագիրը ներկայացուէր իրեն: Սակայն մարդուս չի ներկայանար միշտ այն, որուն կը սպասէ... չորս երեւելի վաճառականներ Նահապետ աղային սենեակը մտան:

— Բարեւ, Նահապետ աղա:

— Աստծու բարին:

— Բարեւ, միւսիւ Նահապետ:

— Աստծու բարին:

— Բարեւ, Նահապետ էֆէնտի:

— Աստծու բարին:

— Բարեւ, Նահապետ պէյ:

— Աստծու բարին:

Նահապետ աղան կը հրամցնէ հիւրերը աթոռներու վրայ բազմիլ եւ խահուէ ապսպրելու համար դուրս ելլելու միջոցին հիւրերը կ'աղաչեն, որ տեղը նստի:

— Մեզի համար է նէ խահուէ չենք ուզեր:

— Արդէն խահուէ չեմ խմեր ես:

— Ես ալ չատ խմեցի:

— Ես ալ կերակուրի պիտի երթամ հիմա:

— Գիտէ՞ք, Նահապետ աղա, մեր հոս գալուն պատճառը:

Ի՞նչպէս գիտնայ:

— Էֆէնտի՛, ըսէք իրեն:

— Մարդասիրական գործ մըն է, որ հոս բերաւ մեզ:

— Կրթասիրական նպատակ մը:

— Ազգասիրական զգացում մը:

— Զուտ մարդասիրական:

— Կրթասիրական միանգամայն:

— Եւ միանգամայն ազգասիրական:

— Եւ կը յուսամ, թէ Նահապետ էֆէնտին չպիտի մերժէ մեր առաջարկը:

Նահապետ պէյը այն տեղուանքը չէ:

— Ո՞ւր էր թէ ամէնքն ալ միւսիւ Նահապետին պէս ըլլային:

— Նահապետ աղան աղա է, բայց պէյի զգացումներ ունի:

— Ինչո՞ւ պէյ չըլլայ:

— Նահապետ աղային պէս ազգը սիրող մարդ խիստ քիչ կը գտնուի ազգին մէջ:

Նահապետ աղան, համեստ մարդ, կը չուարի եւ միայն ձեւերով ու շարժումներով կը յայտնէ, թէ կը չափազանցեն:

— Քանի՞ տոմսակ տանք Նահապետ աղային:

— Ի՞նչ գիտնամ, առ նուազն տասը հատ տալու է:

— Տասը հատը քիչ է:

— Նահապետ պէյը տուող մարդ է:

— Ի՞նչ տոմսակ է:

— Պարահանդէսի տոմսակ է, Նահապետ էֆէնտի:

— Քանի՞ ղրուչ է հատը:

— Մեծ բան մը չէ:

— Ջնչին գումար մը:

— Ուրիչ ազգերու տոմսակներուն պէս սուղ չէ:

— Աղքատիկ ազգին աղքատիկ տոմսակ:

— Քանի՞ դահեկան է:

— Բան մը չէ:

— Պզտիկ գումար մը:

— Հատը մէկ ոսկի է:

— Մէ՞կ ոսկի…

— Այո՛, բայց պարտ է գիտնալ, թէ անգլիական ոսկի չէ, օսմանեան է։

— Տուէք, տուէք տասը հատ Նահապետ աղային։

— Տա՛սը հատ… կը ծաղրէ՞ք կոր զիս։

— Կ՚աղաչեմ, ատանկ մի՛ խօսիք, կը վերաւորւինք… ինչո՞ւ ծաղրենք զքեզ։

— Ազգասիրական գործ մը կատարելու համար միայն եկած ենք հոս։

— Շնորհակալ եմ, բայց…

— Բայցի մայցի գործ չկայ… տասը տոմսակ ձեզի համար քիչ է, չատ չէ։

— Տասը ոսկին մեծ բան չէ։

— Մանաւանդ երբ էֆէնտիներու պէս անձեր կը ներկայանան ձեզի, անոնք տասը ըսենք նէ դուն քսան առնելու ես, որպէս զի էֆէնտիները պզտիկ չմնան ու քաջալերուին։

— Շնորհակալ եմ, բայց իմ կարողութիւնս չի ներեր մէկ ոսկի տալ պարահանդէսի տոմսակին։

— Չի՞ ներեր… ի՞նչպէս չի ներեր… մենք փիացայի մարդ ենք, գիտենք թէ քանի՛ տոմսակ առնելու կարող ես… տասը հատ առաջարկեցինք, որ չմերժըւինք։

— Չեմ կրնար…

— Ֆուզում Նահապետ աղա, պարապ խօսքեր մի՛ ըներ։

— Ոտքդ պագնեմ, Նահապետ էֆէնտի, երկար մի՛ ըներ, ուրիչ տեղեր ալ պիտի երթանք, գործ ունինք։

— Տուր տասը հատ…

— Նահապետ աղա, տո՛ւր տասը ոսկի։

— Ջեմ կարող... բայց խաթըրնուդ համար հատ մը առնեմ:

— Հա՞տ մը... ձեզի չվայլեցուցի չիտակը:

— Մէ՞կ հատ մը... չորս հոգի ոտքդ գանք եւ մէկ հատ մը...

— Միա՞յն մէկ հատ... մեզ թշնամանելու համար ասկից ուրիշ միջոց մը չէիր կրնար գտնել:

— Մէկ հատ... մէկ հատին խօ՞սքը կ'ըլլայ, երբ խեղճ, աղքատ եւ որբ տղայոց բարոյական զարգացման վրայ է խնդիրը:

— Կարողութիւն չունիմ առնելու,— կրկնեց Նահապետ աղան կարմրելով:

— Պարապ խօսքեր:

— Մեզ ժամավաճառ կ'ընէք:

— Չէի յուսար, որ պիտի ընդդիմանայիք մեր առաջարկութեան, մեր՝ որ գործերնիս ձգած ենք եւ տասնեւհինգ օրէ ի վեր ամենուն խանութը, տունը, վաճառատունը կը պտըտինք մուրացկանի պէս:

— Ճանըմ, Նահապետ էֆէնտին անանկ կ'ըսէ ամա կ'առնէ, տասը հատ տուր:

— Ճանըմ, դուք ալ սխալ կը հասկնաք կոր, Նահապետ աղան չեմ տար չըսաւ: Ինչո՞ւ չպիտի տայ:

— Երկու հատ կ'առնեմ,— ըսաւ Նահապետ աղան, չկրնալով դիմադրել թախանձանաց հանգանակողներուն, որոնք ազգին երեւելի վաճառականաց դասուն կը վերաբերէին:

— Երկո՞ւ հատ:

— Լսել է, որ այսօր մեր խօսքը կոտրել ուխտեր ես:

— Ինչո՞ւ ուխտեմ, ի՞նչ ըրի...

— Տակաւին ի՞նչ պիտի ընես... տասը տոմսակ առ

կ՚ըսեն կոր նէ կ՚առնեն, էֆէնտիմ, երկար չեն ըներ... սանքի մենք քուկին կարողութիւնդ չենք գիտեր կոր, փիացայի վրայ չենք ապրիր կոր մենք, մարդու հետ ալ տեսնուած չունինք, լեռնէն եկանք, բան մը չիյտենք...

— Ատ ի՞նչ խօսքեր են, ինչո՞ւ փիացայի վրայ ապրած չըլլաք, ինչո՞ւ լեռնէն...

— Ան ըսել է, էֆէնտիմ...

— կ՚ուզէք նէ մէկ հատն ալ մի առնէք, հարկաւ խաթըրնիս սեպող մէկը կը գտնենք:

— Ինչ մըն ալ դիմացինին խաթրը նայելու է, Նահապետ աղաս:

— Խաթրընիդ գլխուս վրայ, բայց չեմ կրնար կոր հասկցնել որ...

— Շատ աղէկ, չատ աղէկ, հինգ ոսկի տուր նայիմ սըկէց, ա՛լ ասոր ըսելիք չունի՞ս ա՛:

— Հինգ ոսկիի մնալէն ետքը ա՛լ խօսք չ՚ուզեր:

— Տո՛ւր նայինք հինգ ոսկին:

— Բայց...

— Երթանք ա՛լ, մնաք բարով, Նահապետ աղա, աֆ կ՚ընէք որ ձեզի նեղութիւն տուինք:

— Ինչո՞ւ կը բարկանաք:

— Զբարկացանք, բայց ամէն բանի կարգ ու կանոնը կայ:

— Ես անոր առնել կու տամ հինգ հատ, տուր հինգ տոմսակ ինծի... Նահապետ էֆէնտի, տուր հինգ ոսկի ինծի:

Նահապետ աղային ճարը կը հատնի եւ կու տայ հինգ ոսկի:

— Վերջապէս խօսքդ ըրիր, հինգ ոսկիէն աւելի չտուիր, վնաս չունի... չնորհակալ ենք:

— Մնաք բարով, Նահապետ էֆէնտի:

— Երթաք բարով:

— Մնաք բարով, միւսիւ Նահապետ:

— Երթաք բարով:

— Մնաք բարով, Նահապետ աղա:

— Երթաք բարով:

— Մնաք բարով, հոճա Նահապետ:

— Երթաք բարով:

Հաղանակողները կը մեկնին եւ Նահապետ աղան հազիւ կու գայ գրասեղանին առջեւ նստելու, փոխանակագիրը կը ներկայացուի երիտասարդէ մը:

— Հրամեցէք,— կ'ըսէ փոխանակագիրը գրասեղանին վրայ դնելով:

Փոխանակագիրը երեսունեւչորս ոսկւոյ էր:

— Այո՛,— կը պատասխանէ Նահապետ աղան,— մէկ ժամէն եկէք, հիմա գործ ունիմ քիչ մը:

Մարդը կը հնազանդի:

Թերեւս մեր ընթերցողները զարմանան, թէ երեսունեւչորս ոսկւոյ փոխանակագիր մը վճարելու համար նեղութիւն կրող մարդ մը ի՛նչպէս կը հաւանի հինգ ոսկի տալ պարահանդէսի: Բայց զարմանալու բան չկայ: Նահապետ աղան չափազանց ամօթխած է, համեստ ու հեզահամբոյր, չ'ուզեր եւ ոչ մէկուն սիրտը կոտրել. երբ իրմէ չատ աւելի մեծ անձնաւորութիւններ առաջարկութիւն մը ընեն իրեն՝ իբրեւ հրաման կ'ընդունի այդ առաջարկութիւնը, մանաւանդ երբ գործը կրթութեան ծաւալմանը նպաստելու վրայ է:

Նահապետ աղան հարուստ երեւալու համար բնաւ աշխատած չէր, որ համարձակութիւն տուած ըլլար այդ վաճառականաց քաղաքավարութեամբ կողոպտել զին-

քը, եւ այդ վաճառականներն իսկ լաւ գիտէին, թէ Նահապետ աղան այն վաճառականներէն էր, որ իրենց իւղովը կը տապկուին, եւ աւելի լաւ գիտէին, թէ Նահապետ աղան առաջարկութիւն մերժելու մէջ ամենէն տկար արարածն էր. ուստի՝ ստակ փրցնելու համար իրմէ, որոշած էին անոր տկար կողմին վրայ յարձակիլ, ինչպէս յարձակեցան եւ յաջողեցան:

Բայց Նահապետ աղան, պատուաւոր վաճառական, այսինքն իր ստորագրութիւնը յարգող վաճառական, այս անգամ վչտացաւ քիչ մը եւ հանգանակողաց ընթացքին մէջ ի նպաստ ազգին աւազակութեան նման բան մը տեսաւ:

«Այսչափ բռնութիւն բանեցնել, ըսաւ, չէր վայլեր այդ վաճառականաց, որ գիտեն իմ վիճակս, ապուշի տեղ դրին զիս եւ վարպետութեամբ հինգ ոսկիս առին: Ես ալ յանցանք ունիմ եա՛... չեմ կրնար տալ ըսելու էի եւ մերժելու էի. ըսի ալ, մերժեցի ալ, չորսը մէկէն վրաս իննկան եւ ամչցուցին զիս: Պարահանդէսին ալ խէրն եմ անիծեր, անոնց ալ. աս չվայլեց, չէէ՛է... աս չեղաւ: Ինծի պէս մարդ մը հինգ ոսկի՛ տայ... հինգ ոսկին տանս մէկ ամսուան ծախքն է. ասոնց ըրածը պարզապէս թշնամութիւն է, բայց աճապարենք հիմա հինգ ոսկի գտնել եւ փոխանակագիրը վճարել. անպատճառ վճարելու եմ այսօր, վաղուան չեմ կրնար ձգել, վարժըւած չեմ ատանկ բաներու, արդէն անանկ առաջարկութիւն մը ընելու կարող ալ չեմ եւ պէտք չէ, որ կարող ըլլամ, մեծ ամօթ է, փոխանակագիր մը օրին վճարելու է»:

Նահապետ աղան սենեակը կղպեց, դուրս ելաւ եւ կէս ժամէն դարձաւ:

Հինգ ոսկւոյ փոխառուքիւնը յաջողցուցած էր:

Անցաւ գրասեղանին առջեւ, միչտ մտազբաղ, երբեմն երբեմն ձեռքը գրասեղանին կը զարնէր՝ ըսելով.

— Էշուքիւն ըրի, աւանակուքիւն ըրի, տալու չէի... չորսը մէկէն խաբեցին զիս: Երթամ ետ ուզե՞մ սա հինգ ոսկիս... կու տա՞ն, կը վայլէ՞ որ ուզեմ, ետ չեն տար որ... ասոր աղէկը մէյ մըն ալ ասանկ բաներու ստակ մը չեմ տար, կը լմննայ կ'երթայ: Տան ծախքն ալ պզտիկցնելու է քանի մը ամիս, որ հինգ ոսկւոյ կորուստը անզգալի ըլլայ. այո՛, սեպէ թէ գողցուցի... ա՛լ չխորհինք ասոր վրայ... չխորհիլ ալ կ'ըլլա՞յ մի եա, հինգ ոսկի է աս:

Դուռը բացուեցաւ եւ ներս մտաւ մարդը փոխանակագիր ի ձեռին:

— Ստորագրեցէք, ահա երեսունեւչորս ոսկի:

Մարդը ստորագրեց փոխանակագիրը եւ առաւ երեսունեւչորս ոսկին:

— Հի՛նգ ոսկի պարահանդէսի համար,— հառաչեց Նահապետ աղան,— ասիկա թող դաս մը ըլլայ ինծի, որ ապագային չխաբուիմ. հի՛նգ ոսկի, հի՛նգ ոսկի, հինգ հատ դեղին ոսկիներ... դեղին դեղին, կլորիկ կլորիկ ոսկիներ հինգ հատ... Նահապետ աղան տուաւ պարահանդէսի համար... ես կ'ըսեմ կոր, ես կ'ամչնամ կոր, ինքնիրմէս կ'ամչնամ կոր, ուրիշ մը իմանայ նէ կը խնդայ վրաս, ուրիշի զրուցելու չի գար. ո՛ւհ, աւանակ ըսէ մէկը ինծի... կ'ըսէ եա՛, եւ իրաւունք ալ ունի: Ես ի՛նչ աւանակ եմ եղեր, ի՛նչ աւանակ իշոյ եմ եղեր, որ հանեմ անասունի պէս, կովու պէս հինգ ոսկին առնոնց տամ... Իրա՛ւ, Նահապետ, իշուն մեծն ես եղեր, ոսկի մը տուր, լմնցուր գործը, անոնց խօսքը ինչո՞ւ

մտիկ ըրիր։

Նահապետ աղան բարկութեամբ տուն դարձաւ նոյն երեկոյ։ Կնոջը պատմեց գլխուն եկածը։ Կինը իրմէ աւելի զայրացաւ։

— Հի՛նգ ոսկի տալ պարահանդէսի,— պոռաց,— տղոցդ քոսթիւմ կ՚առնէիր այդ ստակով...

— Իրաւունք ունիս, կնիկ, բան մըն է եղաւ։

— Է՛, դուն իրաւցնէ ապուշ ես եղեր։

— Իրաւունք ունիս։

— Տղոց քոսթիւմները ե՞րբ պիտի առնես։

— Այս տարի քոսթիւմ մոսթիւմ չկայ։

— Ջատկին ի՞նչ պիտի հագնին հապա։

— Թող ունեցածնին հագնին այս տարի։

— Պատռտած հագուստներո՞վ պտըտին։

— Ի՞նչ ընենք։

— Ինչո՞ւ պտըտին անանկ։

— Որովհետեւ քոսթիւմի ստակը պարահանդէսի տուինք, ծովը չնետեցինք ա՛ վերջապէս, ազգին աղքատ տղաքը անով պիտի կրթուին, կրթութեան գործին զարկ տուած եղանք։

Քանի մը օր ետքը։

— Այսօր միս չառիր, ի՞նչ պիտի ուտենք։

— Ֆասուլիա ուտենք քիչ մըն ալ, որ սա հինգ ոսկին մոռնանք։

— Տղաքը ֆասուլիայով կը կշտանա՞ն... անօթի կը մնան նէ։

— Ի՞նչ ընենք, բան մըն է եղաւ։

— Անօթի մնան ուրեմն, որ քէյֆդ գայ։

— Ինչո՞ւ անօթի մնան, վաղը փալամուտ կ՚առնենք քանի մը հատ։

— Դուն հանէ հինգ ոսկի տուր եւ տղաքդ մերկ ու անօթի պահէ: Աստուածծ չնորհք տայ քեզի, մարդ: Ազգասիրութեան համար ֆասուլիա ուտելն ալ բնաւ տեսած չունէի:

— Ցանցանքը իմս է, այո՛, իրաւունք ունիս դուն... ճիշդ է, ֆասուլիա եւ փալամուտ... երեսս չբռնեց, չկրցայ չէ ըսել ու հանեցի հինգ ոսկին տուի:

Նահապետ աղան հինգ ոսկիի կորուստը դարմանելու համար ծխախոտի եւ օղիի յատկացուցած գումարէն զեղչելու ստիպուեցաւ հինգ ոսկին եւ տան ծախուց մէջ փոփոխութիւն չմտցուց, որպէս զի ամէն երեկոյ վիճաբանութեան համար պատրաստ նիւթ չգտնուի տան մէջ:

ԺԶ.

Ջաքար աղան ականջի սոսկալի ցաւ ունի, ամբողջ գիշերը կը չարչարուի սպասելով արշալոյսին, որ բժիշկի մը դիմէ:— Ականջի ցաւը, ինչպէս յայտնի է, շատ անգամ առաջ կու գայ անպարկեշտ խօսքեր, ստութիւններ եւ զրպարտութիւններ լսելէ:— Արեգական դուստրը չդիմանալով Ջաքար աղայի ականջի ցաւին — կը պատահի երբեմն, որ բուն ցաւակիրն այնքան չի զգար իր ցաւը, որքան փափկասիրտ ոմն — որոշեալ ժամանակէն առաջ կը հասնի, եւ Ջաքար աղան լապտերը վառելով կ'երթայ զարնելու դեղարանի մը դուռը, որուն վրայ գրուած էր «գիշերներն ալ բաց է»:

Չի բացուիր դուռը: Ջաքար աղան վերստին կը բախէ այն սաստկութեամբ, որով կը ցաւէր ականջը: Ոչ ոք ձայն կու տայ: Կը տանջուի խեղճը, անկարող ոտքի վրայ կենալու կամ նստելու, խօսելու կամ լռելու, կ'ա-

րագէ բախումները, աստիճանաբար սաստկացնելով զանոնք: Վերջապէս բարակ ձայն մը կը լսուի վերէն.

— Ո՞վ է ան:

Հարցումն ընողը երեսնամեայ տիկին մը կը թուէր դէմքէն, զոր պատուհանէն ցոյց կու տար:

— Ես եմ,— կը պատասխանէ Զաքար աղան ճուա-լով:

— Դուն ո՞վ ես:

— Ես եմ, Զաքար աղան,— կ'ըսէ ցաւէն գլուխը ե-րերցնելով:

— Զաքար աղան ո՞վ է:

— Խօսելու ժամանակ չունիմ, տիկին, սարսափելի ականջի ցաւ ունիմ:

— Ականջի ցա՞ւ ունիք... առտուանց ասանկ կա-նուխ: Ո՞վ կ'ըսուիք դուք:

— Էօ՛ֆ... Զաքար աղա, տիկին, Զաքար աղա, եաւրուս... Զաքար, Զաքար, Զաքար կ'ըսեն ինծի, Նո-յեմիին փեսան... Զաքար... Զաքաաա՛ար...

— Նոյեմին ո՞վ է... ինչ է նէ, սպասէ քիչ մը, հի-մա կը բացուի:

— Էֆէնտիին ըսէք, որ չուտ մը իջնայ, կ'աղաչեմ:

— Հիմա պիտի գայ, քիչ մը գործ ունի ձեռքը. սպասեցէք:

Տիկինը կը քաշուի պատուհանը գոցելով, բայց Զա-քար աղային ցաւը չի քաշուիր:

— Շուտ ըրէք, բացէք դուռը,— կը պոռայ:

Ֆառորդէ մը դուռը կը բացուի: Դեղարանին սպա-սաւորը կը սկսի աւլել: Դեղագործը դեռ չ'երեւար: Զա-քար աղան ցաւէն հազար պատկերի կը փոխէ դէմքը, մերթ ընքուինները վեր առնելով, մերթ մէկ աչքը գոցե-

լով, մերթ քիթը սրբելով, մերթ ակռաները սեղմելով, մերթ բերանը բանալով: Կը պտըտի դեղարանին մէջ, նայուածքը ուղղելով միշտ դեղարանի միջին դրան, ուսկից պիտի գար դեղագործը, որուն պիտի աղաչէր դեղ մը կաթեցնել ականջին:

Արեւը կը ծագի: Քանի մը հիւանդներ եւս կու գան սպասելու բժիշկի: Միջին դուռնէն կը մտնէ դեղագործը:

— Էֆէնտի, չուտ մը դեղ մը տայիք ականջիս:

— Սպասեցէք, բժիշկը հիմա կու գայ:

Զաքար աղան աթոռի մը վրայ կը նստի, գլուխը ձեռացը մէջ, աչխարհ աչքին չ'երեւար, խօսելու կարողութիւն չունի: Բայց կը թողո՞ւն մարդուս չխօսիլ... բռնի խօսիլ կու տան:

— Կարծեմ ականջնիդ կը ցաւի,— կ'ըսէ հիւանդներէն մին:

— Շատո՞նց ի վեր կը ցաւի:

Իբրեւ այո գլուխը կը ծռէ Զաքար աղան:

Իբրեւ ո՛չ գլուխը վեր կը վերցնէ Զաքար աղան:

— Ինչէ՞ն առաջ եկաւ:

Պատասխանը գլխու չարժմամբ տալ կարելի չէր. լռութիւնը քաղաքավարութեան հակառակ էր. «ինչուդ պէտք» մը պիտի դատապարտուէր քաղաքավարութենէ. ուստի Զաքար աղան, թէեւ ընկճուած ցաւին ներքեւ, ձեռքն ականջին վրայ կը սկսի խօսիլ.

— Պէ՛ աղբար, երէկ իրիկուն քիչ մը քրտնած էի... Վոսփորի թիւ 2 չոգենաւը մտայ...

— Ներեցէք, թիւ 2 չոգենաւը Հիսար կը հանդիպի՞ մի,— ընդմիջեց հիւանդներէն մին:

— Այո՛, կը հանդիպի:

— Շատ ծանր կը քալէ ան չոլենաւը,— կ'ըսէ հիւանդներէն ոմն:

— Ես ան չոգենաւը բնաւ չեմ մտներ,— կը յարէ երրորդ մը:

— Ես ալ մտած չունիմ,— կ'աւելցնէ չորրորդ մը.

— Է՛, Թիւ 2 չոգենաւը մտաք... յետո՞յ...,— կը հարցնէ «ինչէն առաջ եկաւ»ին հեղինակը:

— Թիւ 2 չոգենաւը մտայ, Ղազարոս աղան ըսաւ որ...

— Խօսքդ մի մոռնար, Ղազարոս աղա ըսածդ սա մեր բարեկամ կօչկակա՞րն է,— կը հարցնէ հիւանդներէն մին:

— Այո՛:

— Ի՞նչպէս եղան գործերը:

— Ղազարոս աղային գործը աւրուա՞ծ էր որ...,— կը հարցնէ երկրորդը:

— Մե՞ր Ղազարոս աղան,— կը պոռայ երրորդը զարմացմամբ:

— Աւրուած էր եա՛,— կը պատասխանէ չորրորդը,— անառակ փեսայի մը ինկաւ մարդը... Դերենիկին տունը ինչ կար չկար ծախեց:

— Դերենի՞կը, սա... Դերենի՞կը... վա՛յ անպիտան... Բարսեղին տղան... հայրը բարի մարդ էր:

— Անանկ է նէ մօրը ելեր է,— կ'ըսէ մին:

— Մայրն ալ բարի կնիկ մըն էր, էֆէնտիմ,— կը մրմռայ ուրիշ մը:

— Խեղճ Ղազարոս աղա,— կ'ըսէ միւսը,— ի՛նչ աղէկ կօչիկ կը կարէ, աժան եւ դիմացկուն:

— Կօշիկը չի կրնար ոտքի յարմարցնել,— կը պատասխանէ ուրիշ մը,— քանի մը խալիպներ ունի, միշտ

անոնց վրայ կը ձեւէ եւ կ'ուզէ, որ բոլոր միւշտէրինեերուն ոտքերը իր խալիպներուն մեծութիւնն ու ձեւը ունենան:

Հիւանդաց այս խօսակցութեան միջոցին Զաքար աղան երկու ցաւ միաժամանակ կը զգար. առաջինը՝ ականջի ցաւ, երկրորդը՝ ընդմիջման ցաւ: Թող չեն տար մարդուն, որ խօսի, ինչպէս քիչ մը առաջ թող չտուին, որ չխօսէր: Բայց քաղաքավարութիւնը հրամայեց, որ համբերէր եւ համբերեց մինչեւ որ առաջին հարցման հեղինակը խօսք առնելով ըսաւ.

— Բայց թողունք խալիպները եւ մտիկ ընենք Զաքար աղան: Է՛յ, Զաքար աղա, ի՞նչ ըսաւ Ղազարոս աղան:

— Ղազարոս աղան ըսաւ, որ,— չարունակեց Զաքար աղան,— չոգենաւին գլուխը նստինք, քիչ մը հով առնենք...

— Խօսքդ մեղրով կը կտրեմ, քրտնած քրտնած չոգենաւին գլուխը կը նստուի՞ մի, աղբար,— ըսաւ հիւանդներէն մին, որուն համակարծիք գտնուեցան նաեւ միւսները:

— Չի նստուիր ա՛:

— Մեծ անխոհեմութիւն է:

— Առողջապահական օրինաց տգէտ ըլլալ ըսել է:

— Դուք հրաւիրած էք ձեր ցաւը:

— Երկաթեայ ականջ մը անգամ քրտնած քրտնած հովին առջեւ դրուելու չէ:

— Պարզապէս խենթութիւն է:

— Շիտակը յիմարութիւն է:

Զաքար աղային համբերութիւնը հատնելու վրայ է, քաղաքավարութիւնը կը լեցնէ անոր համբերութեան ա-

նօթը: Կը սպասէ եւ յետոյ կը չարունակէ խօսքը ունկընդիրներուն հրաւէրին վրայ:

— Ջրտնած եմ, կը մսիմ ըսի եւ վարի սենեակը իջանք:

Դարձեալ ընդմիջում:

— Ապրիս, տեսա՞ր մի խելացիութիւնը:

— Ներեցէք ուրեմն:

— Խօսքերնիս ետ կ'առնենք:

— Սանկ ըսէ, մենք կարծեցինք, որ չոգենաւին գլուխը նստեր ես:

— Աղէկ որ Ղազարոս աղային խօսքը մտիկ չես բրած. անմիտ մարդուն մէկն է Ղազարոս աղան:

— Լուսահոգի եղբայրն ալ անանկ էր:

— Ատոր կինը ի՞նչ եղաւ:

— Կարգուեցաւ Համբարձումին տղուն հետ:

— Սա Մանուկին աներձագին հե՞տ, որ տուն մը ունէր:

— Ան տունը չէրեցա՞ւ մի եա:

— Շատոնց էրեցաւ, գետինը մոսիո Անթուանը առաւ:

— Անթուանը ի՛նչ աղուոր աղջիկ մը ունի:

— Շատ ալ աղուոր կը հագուի թչուառականը:

— Անցեալ չաբթու ամազոն մը հագեր էր որ... ֆիտանի պէս:

— Ամազոնները քանիի՞ կու տան կոր:

— Խումաշը գիտէ, կէս ոսկիէն բռնէ ու գնա:

— Ղալաթիա Բերիայէն աժան է:

— Այո՛, ես զգեստներս միշտ Ղալաթիայէն կը գնեմ... սա փանթալոնս հինգ մեճիտիէի առած եմ:

— Ես ալ բաճկոնս երկու մեճիտիէի առած եմ:

— Բարտըսիւիս ուժը մեճիտիէ տուի, բայց չատ ա-ղէկ ապրանք է: Թող որ ապրանքը ճանչցող բարեկամի մը հետ գնեցի:

— Թող տուէք, սա մարդը լմնցնէ խօսքը... խօսեցէք, Զաքար աղա:

Զաքար աղան որոշած էր արդէն չչարունակել խօսքը, զոր կ'ընդմիջէին, ուստի պատասխանեց.

— Լմնցաւ իմ խօսքս, այսչափ էր...

— Չէ, չէ, այսչափ չէր:

— Ջրտնած եմ, կը մսիմ ըսիք ու վարի սենեակն իջանք նատեցանք ըսիք... ի՞նչ ըրիք նայինք վարի սենեակը:

— ի՞նչ պատահեցաւ վարի սենեակը:

— Ո՞վ կար վարի սենեակը:

— Լմնցուցի, աղբարներ, լմնցուցի:

— Ի՞նչ եղաւ վարի սենեակին մէջ, որ ականջիդ ցաւ մտաւ:

— Պատուհա՞նը բաց էր:

— Դռնէ՞ն հով կու գար կոր:

— Մէկը ականջի՞դ զարկաւ:

— Ինչո՞ւ չէք խօսիր, Զաքար աղա:

— Ցաւը պահողը դարման չի գտներ կ'ըսեն. մի՛ պահեր, ըսէ՛, թերեւս մենք ալ կրնանք քեզի դեղ մը յանձնարարել:

— Բանի՞ մը բարկացաք, որ չէք ուզեր չարունակել:

— Ամենեւին:

— Սիրով մտիկ կ'ընէինք կոր, ինչո՞ւ կտրեցիր մէկէն ի մէկ. չարունակէ, չարունակէ, ցաւդ ալ կը մոռնաս:

Ջաքար աղան վերստին ձեռք առաւ խօսքին թելը։

— Վարի սենեակն իջանք նստեցանք, մեր քովի պզտիկ պատուհանը բաց էր, նոյնպէս բաց էր դիմացի պատուհանին...

Դարձեալ ընդմիջում.

— Ֆուրան տ'էր... fուրան տ'էր...

— Աղբար, մէկ հատը գոցէիր...

— Ֆուրան տ'էրին մէջ կը նստուի՞ մի եա...

— Տղայութիւն է։

— Անմիջապէս գոցել տուի, չոգենաւէն ելայ, տուն գացի, գիշերն սկսաւ ականջիս ցաւը, ահա այսչափ,— ըսաւ եւ անուշ տեղը կապեց Ջաքար աղան, ծածկել ջանալով բարկութիւնը։

— Պաղեցուցած էք ձեր ականջը։

— Այո՛, պաղեցուցած է։

— Բան մը չէ, կ'անցնի։

Դեղագործը, որ դր[illegible] կեցած էր, աւետեց թէ բժիշկը կու գար։ Ջաքար աղան պատրաստուեցաւ եւ ամենէն առաջ ներկայացաւ բժիշկին, երբ դեղարանը մտաւ սա։ Բժիշկը բարեբախտաբար քիչ ընդմիջեց իր հիւանդին խօսքը, դեղագիր մը գրեց եւ վարձքը առաւ։

Ջաքար աղան պատրաստել տուաւ դեղը եւ բարկութեամբ, զոր կը ջանար միշտ ծածկել ներկաներէն, դուրս ելաւ ինքնիրեն խօսելով.

«Աս ի՞նչ գէշ բան է թող չտալ մէկուն, որ խօսքը լմնցնէ, ամէն կողմէ դիտողութիւն մը, հարցում մը... մարդս ըսածն ալ կը մոռնայ, ըսելիքն ալ։ Ձղջացի, բարով խէրով չըսէի, որ ականջի ցաւ ունիմ։ Մեր գիտցածը՝ մէկուն խօսքը մտիկ կ'ընեն, վերջն ալ իրենք կը խօսին։ Խօսողը իբր թէ ես էի, ինձմէ աւելի խօսեցան ուն-

կընդիրներս: Մա՛րդ Աստուծոյ, սպասէ, լմնցնեմ խօսքըս, վերջն ալ դուն խօսէ: Կարծես ականջիս ցաւը սաստկացաւ բարկութենէս... Տէր ողորմեա, բերան բանալու չէի, բայց ան ալ թող չեն տար»:

Ջաքար աղան բարկանալու իրաւունք պիտի չունենար, եթէ զգար, թէ ինքն ալ ունէր ուրիշին խօսքը ընդհատելու տկարութիւնը, տկարութիւն մը՝ որ պզտիկ բացառութեամբ գրեթէ ամէն հայու վրայ կ'երեւայ: Ազգային ժողովներու մէջ, յանձնաժողովներու մէջ, ընկերութեանց մէջ, մեր ընտանեկան եւ առեւտրական կեանքին մէջ ամէն օր ցոյց կու տանք այս տկարութիւնը, որ սովորութիւն դարձած է մեր մէջ:

Ես ալ անհամբեր եմ, չեմ կրնար ներել մէկուն, որ խօսքը չ'արուներակէ· յաճախ կ'ընդհատեմ անոր խօսքը խնդրէն դուրս այլ եւ այլ հարցումներով, մինչեւ որ խեղճը կը մոռնայ ըսելիքը եւ ինծի կը հարցնէ·

— Ի՞նչ պիտի ըսէի, ո՞ւր պիտի բերէի կապէի խօսքը... ճանըմ, ի՞նչ բանի վրայ էր խօսքերնիս, բան մը պիտի ըսէի, թոհաֆ տեղ մը պիտի բերէի կապէի...

Յետոյ կը սկսիմ իրեն օգնել, որպէսզի թոհաֆ տեղը գտնէ: Չի կրնար գտնել եւ կը մեկնի՝ խոստանալով, որ պիտի գայ զիս տեսնելու, երբ գտնէ խօսքին թելը:

Ըսել է, թէ ընդմիջող մըն եմ առաջին կարգի, բայց անանկ ընդմիջողներ կան, որոնց քով բնաւ նչանակութիւն չունիմ: Ասոնց քով մարդս ո՛չ միայն խօսքին թելը կը կորսնցնէ, այլեւ ինքզինքն ալ:

Աստուած պահպանէ զձեզ եւ ձեր զաւակները այս տեսակ ընդմիջողներէ (տես ազգային ժողով)...

Հանդիպած էք անշուշտ մարդոց կամ կանանց, որ իրենց վերաբերեալ տխրահռիթ կամ բերկրահռիթ նոր դէպք մը պատմելու բնաւորութիւն ունին որոնց որ հանդիպին: Իրենց բարեւ տուողին ձեռքէն կը քաշեն եւ «եկուր քեզի հետ քիչ մը տեսնուինք» ըսելով նախ զբօսարան մը կը տանին զայն եւ յետոյ անոր գլուխը կ'արդուկեն: Շատ անգամ ալ իրենց ծանօթներուն կամ բարեկամներուն տուները կ'երթան միմիայն իրենց պատահած դէպքը պատմելու նպատակաւ:

Այս նկարագիրը չէ մեղադրելի, որովհետեւ մարդըս, ինչպէս կ'ըսեն, կը բացուի ուրիշի պատմելով իր վիշտերը, ինչպէս նաեւ ինքզինքը երջանիկ կը զգայ բարեկամին հաղորդելով ուրախութիւնը: Բայց ինչ որ մեղադրելի եւ քիչ մըն ալ աններելի է, սա է թէ այս մարդիկ կամ կանայք, առ ի չգոյէ յիշողութեան, միեւնոյն դէպքը հազար անգամ կը պատմեն քեզի, միշտ իբրեւ թէ առաջին անգամ: Եւ ինչ որ ցաւալի է, ամէն անգամ այնպիսի ձեւով մը կամ այնպիսի սկզբնաւորութեամբ մը կու գան քեզի պատմելու, որ լեզուդ կը բռնուի եւ քաղաքավարութեան հակառակ կը գտնես կտրել անոնց խօսքը անմիջապէս եւ ըսել· «ինծի պատմեցիր ատիկա»:

Երբեմն ալ, կարծելով թէ ուրիշ բան մը պիտի զրուցեն, թոյլ կու տաս, որ սկսին պատմել: Սկսան անգամ մը պատմութեան, կաշխէ դէմք պէտք է իրենց ըսելու համար, թէ «գիտեմ, պատմեցիք»:

Մարգրիտ հանըմ իր աղջիկը. Թագուհը, նշանած է Մանուկ աղային տղուն՝ Բարթամին հետ: Թագուհ պարկեշտ աղջիկ մըն է, քիչ մը կարդալ, կտոր մըն ալ գրել գիտէ: Իբրեւ օժիտ, բացի հանդերձեղէնէ, սիւն մը տուն ունի:

Բարթամ երկաթագործ է, աշխատասէր երիտասարդ մըն է. գինովութիւն չունի, խաղամոլութիւն չունի, ստակ չունի, տուն ալ չունի: Իր ապառնի կնոջ նստած տանը մէջ պիտի բնակի կնոջը հետ: Անանիա աղան, ազգական Մարգրիտ հանըմին, միջնորդութեան դեր կատարած է այս նշանախօսութեան մէջ:

Մարգրիտ հանըմ, օր մը չուկայ իջնալով, գրասենեակս կու գայ զուարթաղէմ: Հազիւ կը նստի աթոռին վրայ, ձեռները ծունկերուն կռթնեցնելով կը ծռի եւ կ'ըսէ.

— Ջիյտես, Թագուհն ալ նշանեցինք Մանուկ աղային տղուն՝ Բարթամ էֆէնտիին հետ: Ինըսմէթը աս է եղեր: Աղջիկս, իմին աղջիկս է տէյի չեմ ըսեր, պարկեշտ աղջիկ մըն է, քիչ մը կարդալ գիտէ, կտոր մըն ալ կը գրէ: Տունին մէկ սիւնն ալ իրենն է, ան ալ տանք պիտի, մեր կարողութեանը համեմատ հանդերձ ալ պիտի տանք: Ի՞նչ ընենք: Բարթամ էֆէնտին ալ աշխատասէր տղայ մըն է, կնիկ մը կրնայ պահել: Գինով չէ, խաղամոլ չէ, եւ ասիկա մեծ հարստութիւն է երիկ մարդու մը համար: Ստակ չունի, տուն ալ չունի. թող չունենայ, աշխատութիւնը միշտ ստակ է, միշտ տուն է: Աստուած Անանիա աղային գործերուն յաջողութիւն տայ. ան ըրաւ աս գործը, հոդ բունէ ոսկի դառնայ: Ի՞նչ կ'ըսէք դուք:

— Գոհ եմ:

— Մնաք բարով:

— Խահուէ մը:

— Ժամանակ չունիմ: Ուրիշ օր մը կը խմեմ: Մնաք բարով:

— Երթաք բարով:

Օր մըն ալ Ղազարոս աղան երեսները կախած կու գայ գրասենեակս: Բազմոցի մը վրայ կը նստի տխուր:

— Բարի եկաք, Ղազարոս աղա:

— Բարի տեսանք,— կը պատասխանէ հազիւ լսելի ձայնով մը:

— Աղէ՞կ էք:

— Աղէկութիւննիս մի՛ հարցներ,— կ'ըսէ եւ մէկ մեթրօ երկարութեամբ հառաչանք մը կ'արձակէ:

— Ի՞նչ ունիք:

— Ի՞նչ պիտի ըլլայ, ամիս մըն է, որ պառկած էի, այսօր ելայ, բայց քալելու ուժ չունիմ. սոսկալի թանչք մը, այնչափ արիւն գնաց, որ արիւն չմնաց վրաս: Գործերս երեսի վրայ մնացին: Գործելու կարողութիւն չունիմ, միւս կողմէն ծախք... ի՛նչ ընեմ չիյտեմ:

— Բան մը չէ, կ'անցնի:

Ղազարոս աղա առած դեղերուն վրայ, բժիշկին այցելութեանց վրայ, կրած ցաւերուն վրայ մանրապատում ճառ մը խօսելէ ետք կը մեկնի:

Երկու չաբաթ ետք չոգենաւի մէջ կը հանդիպիմ Մարգրիտ հանըմին, որ տիկնոջ մը քով նստած կը խօսի: Իրենց դէմը գացի նստեցայ:

— Ո՞ւր էք, չէք երեւար կոր,— ըսաւ:

— Ինչո՞ւ չերեւանք:

— Քովս եկուր, քովս, քեզի ըսելիք ունիմ, չատ գոհ պիտի ըլլաս:

— Նստելու տեղ չկայ քովդ։

— Ես տեղ կը բանամ քեզի, եկուր, հրամէ։

Եւ կը սկսի ինծի տեղ չինել։

Քանի մը տիկիններ եւ պարոններ ալ քիչ մը կը սըղմըւին կամ, աւելի բացայայտ կերպով բացատրելու համար, կը սղոսին եւ կ'երթամ Մարգրիտ հանըմին քով նստիլ, ներում խնդրելով իրմէ, եւ անոնցմէ որ քովն էին, իրենց անհանգստութիւն պատճառած ըլլալուս համար։

— Դուն խելացի մարդ մըն ես,— կ'ըսէ Մարգրիտ հանըմ,— չիտակ ալ զրուցող մարդ մըն ես, սիրտդ ինչ է նէ բերանդ ալ ան է· քուկին բնաւորութեանդ չատ հաւնած եմ։ Էֆէնտիմ, մեր Թագուկը նշանեցինք Մանուկ աղային տղուն՝ Բարթամ էֆէնտիին հետ։ Ինըսմէթը աս է եղեր։ Աղջիկս, իմինս է տէյի չեմ ըսեր, պարկեշտ աղջիկ մըն է, քիչ մը կարդալ գիտէ, կտոր մըն ալ կը գրէ։ Տունին մէկ սիւնն ալ իրենն է, ան ալ տանք պիտի, մեր կարողութեանը համեմատ հանդերձ ալ պիտի տանք։ Ի՞նչ ընենք։ Բարթամ էֆէնտին ալ աչխատասէր տղայ մըն է, կնիկ մը կրնայ պահել։ Գինով չէ, խաղամոլ չէ, եւ ասիկա մեծ հարստութիւն է էրիկ մարդու մը համար։ Ստակ չունի, տուն ալ չունի· թող չունենայ, աչխատութիւնը միշտ ստակ է, միշտ տուն է։ Անանիա աղային գործերուն Աստուած յաջողութիւն տայ, ան ըրաւ աս գործը, հոդ բունէ ոսկի դառնայ... ձեր կարծիքն ի՞նչ է։

— Շատ աղէկ ըրեր էք, չատ աղէկ։

— Ի՞նչ ընենք, ամէն մարդ իր կարողութեանը համեմատ։

— Գոհ եմ, չատ աղէկ ըրեր էք։

— Բարթամ էֆէնտին չատ երջանիկ պիտի ըլլայ։

— Այո՛, այո՛։

Քիչ մըն ալ խօսեցանք։ Շոգենաւը սուլեց։ Ելայ շոգենաւէն։

Զիս իր քովն առնելու այնչափ աղաչանք ընող եւ ինծի տեղ բանալու համար թէ՛ ինքզինքը եթէ քովիններըը անհանգիստ ընող կնոջ խօսքը կրնայի՞ ընդմիջել՝ ըսելով, թէ «անցեալները հաղորդեցիք ինծի այս ուրախալի լուրը»։ Մանաւանդ թէ կրնայի՞ ընդմիջել, երբ զիս շողոքորթող յառաջաբանով մը սկսաւ՝ ըսելով, թէ «խելացի մարդ մըն ես, չիտակ զրուցող մարդ մըն ես, սիրտդ ինչ է նէ բերանդ ալ ան է· քուկին այս բնաւորութեանդ չատ հաւնած եմ»։ Ինծի այսչափ գովեստ կարդացող տիկնոջ մը խօսքը ի՞նչպէս կրնայի ընդհատել։

Հետեւեալ օրը, Ղազարոս աղան դէմս կ'ելլէ։

— Եկուր,— կ'ըսէ,— հոս քեզի խահուէ մը հրամցընեմ։

— Ժամանակ չունիմ։

— Ոտքդ պագնեմ, խահուէ մը։

— Գործ ունիմ, սիրելիս։

— Խաթերս համար։

— Շատ աղէկ։

Կը մտնենք զբօսարան մը։

— Մեզի երկու հատ աղէկ խահուէ բեր։

— Նոր ի՞նչ կայ, Ղազարոս աղա։

— Ի՞նչ պիտի ըլլայ, մեր գործը Աստուծոյ մնաց։ Քեզ չտեսայ, որ ըսէի· ան օրէն ի վեր չերեւցար, որ պատմէի··· չէ նէ ըսի մի քեզի··· չէ, չէ, չըսի, փառք Աստուծոյ, խելքս գլուխս է տակաւին։ Չէ նէ ըսի մի, հէ՞··· չըսի կարծեմ, չըսի։ Ըսի, էֆէնտիմ, չըսի,

ցնդած չեմ ա՛: Էֆէնտիմ, ամիս մը առաջ, ամիսէ մը քիչ մըն ալ աւելի, թանչէք մը կը բռնէ մեզ, անկողնոյ մէջ կը պառկեցնէ: Արիւն մըն է կը սկսի վարէն: Այսօր կը դադրի, վաղը կը դադրի ըսելով վարէն պաղ ջուրեր կը զարնենք, գաղջ ջուրեր կը զարնենք, տաք ջուրեր կը զարնենք, վերէն դեղահատ կը կլլենք, փոչի կ՚ուտենք· վերջապէս վարէն դեղ վերէն դեղ, չապ ալ դըրինք, դարձեալ օգուտ մը չըրաւ: Աղբիւր կտրած էր կարծես, կը վազէր ու կը վազէր: Ա՛յսչափ արիւնհեղութիւն պարապ տեղը... Վերջապէս արիւնս հատաւ եւ հոսումն ալ դադրեցաւ: Հիմա վրաս ուժ չկայ, որ քալեմ, կարողութիւն չունիմ, որ գործեմ· տունը ծախք կ՚ուզէ, չուարեր մնացեր եմ: Ահա ասանկ փորձանք մը եկաւ գլխուս: Պատմա՞ծ էի ասիկա քեզի:

Այս վերջին հարցումը առաջ կու գար այն անտարբերութենէն, որով ունկն դրած էի իր խօսքերուն: Ան կը կարծէր, թէ պիտի յուզուէի իր պատմութենէն, եւ երբ իր պատմութեան ընթացքին յուզման նշան մը չտեսաւ վրաս, իրաւունք ունեցաւ քիչ մը կասկածելու իր յիշողութեան սրութեան վրայ: Ուստի հարցուց, յետ աւարտման պատմութեան·

— Պատմա՞ծ էի ասիկա ձեզի:

— Ո՛չ,— պատասխանեցի:

Ոչինչ պիտի չահէի, եթէ այո ըսէի, վասն զի նախ՝ երկրորդ անգամ մտիկ ընել տուած էր արդէն ինծի իր արիւնահոսութեան պարագաները, երկրորդ՝ այո ըսելով պիտի հասկցնէի իրեն, թէ յիշողութիւնը չատ տկարացած է թանչքին պատճառով, որ մեծ տպաւորութիւն ըրած է իր վրայ· երրորդ՝ ցաւ պիտի զգար պարապ տեղը խահուէի ստակ վճարելուն համար· չորրորդ՝ պզտիկ

նեղութիւն մըն ալ պիտի զգար իմ գլուխս ցաւցուցած ըլլալուն համար: Եւ այս ամէնը նկատողութեան առնելով պատասխանեցի.

— Ոչ:

— Կարծեմ քեզ տեսայ օր մը, բայց մոռցայ պատմելու, անանկ կը կարծեմ կոր... ինչ որ է, պատմեր եմ կամ չեմ պատմեր, խնդիրն ատոր վրայ չէ. սա դըժբախտութեան ի՞նչ կ'ըսես:

— Ցաւալի բան... համբերելու է:

— Գործէդ չմնաս, չնորհակալ եմ:

— Մնաք բարով:

— Երթաք բարով:

Տասնըմէկ օր ետքը, Ուրբաթ երեկոյ մը, դէպ կը լինէր ինձ հեռուանց տեսնել Մարգրիտ հանըմը Բերայի կերպասու վաճառատան մը դրան առջեւ: Խնդաց զիս տեսնելուն պէս եւ ձեռքով նշան ըրաւ, որ իրեն մօտենամ: Անմիջապէս զգացի, թէ պիտի սկսէր իր պատմութեան երրորդ հրատարակութեան: Ո՛վ մտիկ պիտի ընէր: Հնարք մը կը խորհէի գլխու ցաւէ մը ազատելու համար: Եւ գտայ: Պէտքը մարդս հնարագէտ կ'ընէ կ'ըսեն: Մօտեցայ իրեն եւ ձեռքը թօթուելով.

— Իմացայ, իմացայ,— ըսի,— չատ գոհ եմ, չատ աղէկ էք ըրեր:

— Ի՞նչ իմացար:

— Նշանը, նշանը... Աստուած թամամին հասցնէ:

— Ուսկի՞ց իմացար:

— Իմացայ:

— Հոգիդ սիրես, ո՞վ ըսաւ:

— Ինչո՞ւդ պէտք... չատ ուրախացայ. մնաք բարով:

— Արեւուդ մեռնիմ, ո՞վ գրուցեց։

— Մէկը գրուցեց... բարեւ ըրէք։

— Սուտ կ'ըսես կոր։

— Ինչո՞ւ սուտ ըսեմ, կեցէք բարով։

— Ո՞վ պիտի ըսէ քեզի։

— Ո՞վ ըսաւ նէ ըսաւ... Բարթամ էֆէնտիին ալ բարեւ ըրէք։

— Շնորհակալ եմ... չըսիր վերջապէս ըսողին անունը։

— Օր մը կ'ըսեմ. մնաք բարով։

— Խըեանէթ, մերաք տուիր ինծի. ո՞վ կրնայ ըսած ըլլալ... Մարիամ տուտուն ըլլալու է, կամ Ըսկուվ տուտուն, կամ Սողոմէ տուտուն, կամ Քաթիկ տուտուն... ըսողը կը ճանչնա՞մ ես։

— Կը ճանչնաս, կը ճանչնաս... կեցէք բարով։

Շարունակեցի ճամբաս։

Կիրակի առաւօտ մը եկեղեցիէն ելած դէպի տուն կ'երթայի։ Զայն մը ետեւէս գիս կը կանչէր։ Ետիս դարձայ։ Ղազարոս աղան էր, որ գաւազանի մը կռթնելով յամրաքայլ կու գար։

Խօսելու ժամանակ չտուի իրեն։

— Իմացայ, աղբար, իմացայ... աս ի՞նչ մայասըլ է եղեր, որ այսչափ տկարացուցեր է քեզ... ինչո՞ւ դուրս կ'ելլաս կոր, քիչ մը հանգիստ ըրէ. մնաք բարով։

— Տոքթո՞րը ըսաւ։

— Ոչ։

— Դեղագո՞րծը։

— Ոչ։

— Աւագերէ՞ցը։

— Ոչ։

— Ժամկո՞չը:

— Ոչ:

— Ո՞վ ըսաւ հապա:

— Քեզի պէս մէկէ մը իմացայ, ինչո՛ւդ պէտք... քանի մը չաբաթ դուրս մ՛ելլեր, որ ինքզինքդ գտնես:

Մեծ եւ արագ քայլերով հեռացայ:

Ամիսներ անցան: Օր մը դարձեալ հանդիպեցայ տիկին Մարգրիտին: Ուրիշ օր մըն ալ նորէն տեսայ Ղազարոս աղան: Աստր ցաւակցութիւնս յայտնեցի, անոր խնդակցութիւնս, ինքզինքս ազատեցի եւ կրցայ ազատ չունչ մը առնել, փառք տալով Նախախնամութեան, որ աստանկ կարճ եւ ազդու հնարք մը ներշնչեց ինձ գլխու ցաւէ փրկուելու համար: Ուրիշ օր մը նորէն տեսայ տիկին Մարգրիտը: Թէ այս անգամ ի՛նչպէս վարուեցաւ հետս, յօդուածիս վերջը պիտի ըսեմ:

Թերեւս բնախօսաբար կամ հոգեբնախօսաբար արդարանան տիկին Մարգրիտը եւ Ղազարոս աղան, բայց յայտնի է, թէ իրենց արդարանալովը ինծի գլխու ցաւ չտուած չեն ըլլար, եւ գլխու ցաւը միշտ անտանելի ցաւ մըն է, ուսկից ալ առաջ եկած ըլլայ ան, արեւէն կամ բնախօսութենէն, մարսըխէն կամ հոգեբնախօսութենէն:

Սակայն ատենէ մը ի վեր քիչ մը աւելի յանդուգն, աւելի կարճ եւ անկեղծ ճամբայ մըն ալ գտայ մտիկ չընելու համար ինչ որ գիտեմ արդէն: Երբ պատմողը այնպիսի անձ մըն է, որմէ չահ չեմ ակնկալեր պարզապէս կ՛ըսեմ.

— Գիտեմ այդ պատմութիւնը, եղբայր, պարապ տեղը մի՛ յոգնիր:

Եւ խեղճը կարմրելով կը հեռանայ: Ինչո՞ւս պէտք,

խղճմտանքով վարուէր թող… ինծի ալ մեղք է, քիչ մըն ալ գթութիւն պէտք է։

Իսկ երբ խօսողը ազդեցութեան տէր կամ հարուստ ըլլայ, այն ատեն խնդիրը կը փոխուի եւ կ'երթայ մտնել մեր «բարոյական ախտաբանութեան» մասին մէջ Շողոքորթ *անուամբ, որ պիտի երեւայ «Խիկար»ի յաջորդ թիւերէն միոյն մէջ։*

Բայց երբ գտնուիմ ընկերութեան մը մէջ եւ մէկը սկսի պատմութիւն մը, զոր գիտեմ եւ երկու ժամուան մէջ հազիւ կրնայ լմննալ, փորի ցաւ կ'ունենամ եւ կը մեկնիմ։

Իսկ այն պարագային, ուր քեզի կը ներկայանայ մարդ մը, որ, հակառակ քու յայտարարութեանդ, թէ պատմելիքը գիտես, կը սկսի ձեւով մը չարունակել իր պատմութիւնը, յուսահատութիւն կու գայ վրաս եւ թոյլ կու տամ, որ պատմէ, միայն երբեմն երբեմն ըսելով·

— Մանրամասնութիւնները անցիր։

Շատ անգամ ալ ամէն ջանք կը դնեմ, որ պատմութիւնը կարելի եղածին չափ կարճ ըլլայ։

Ահաւասիկ տիկին Մարգրիտին հետ վերջին տեսակցութիւնս, զոր յիշեցի քիչ մը վերը։

— Վերջապէս չըսիր, թէ ուսկից իմացար։

— Բաւական է, որ իմացայ։

— Ասանկ եղաւ, ի՛նչ ընենք, թագուկն ալ նշանեցինք Մանուկ աղային տղուն՝ Բարթամ էֆէնտիին հետ։

— Շատ գոհ եղայ, չատ գոհ եղայ։

— Իմին աղջիկս է տէյի չեմ ըսեր, դուն ալ կը ճանչնաս թագուկը…

— Հարկաւ կը ճանչնամ, չատ աղէկ ըրիք, չատ աղէկ… ուրիշ ի՛նչ կայ չկայ նայինք։

— Բան մըն ալ չկայ... պարկեշտ աղջիկ մըն է, քիչ մը կարդալ գիտէ, կտոր մըն ալ կը գրէ... մեզի պէս մարդուն աղջիկը ի՞նչ կրնայ սորվիլ:

— Անցիր ատոնք, ես չիյտե՞մ... դրացիդ ի՞նչ կ'ընէ:

— Ի՞նչ ընէ... մեր տունին մէկ սիւնը թագուկին է, գիտէ՞ք ասիկա:

— Գիտեմ, ճանըմ, գիտեմ, մի՛ յոգնիր պարապ տեղը: Տեսնուինք նորէն:

— Տեսնուինք... ստիպողական գո՞րծ ունիք... մեր կարողութեանը համեմատ լաթ ալ պիտի տանք... չտա՞նք մի եա, տունին մէջ բաժին ունենալուն համար աղջիկս առանց օժիտի՞ կու տամ, Բարթամ էֆէնտիին ալ մեղք է:

— Կիրակի օրը տո՞ւնը պիտի ըլլաք:

— Այո՛... Բարթամ էֆէնտին ալ աչխատասէր մէկն է, կը ճանչնաք զինքը:

— Մնաք բարով:

— Հապա Անանիա աղա՞ն... հող բռնէ ոսկի դառնայ:

— Բարեւ ըրէք:

— Թող չտուիր, որ պատմէի... կ'աճապարես կոր. գնա անանկ է նէ, գնա, գործիդ արգելք չըլլամ: Օր մը մեր տունը հրամէ, խահուէ մը խմէ, քեզի մէկիկ մէկիկ պատմեմ ինտոր եղաւ այս գործը...

— Կու գամ, կու գամ:

Է՛օֆ, երիցս էօֆ:

Գթութի՛ւն, գթութի՛ւն, տիկին Մարգրիտ... ո՛վ գիտէ քանիներ ինծի պէս չարչարեցիր ու կը չարչարես:

Ա՞ս ալ բնախօսական է... այս բնախօսութիւնը

պարզապէս անկրթութիւն է։

Շուտ ընենք վերջացնենք յօդուածը, որովհետեւ ձայն մը կը լսեմ, որ կ'ըսէ.

— Ջիս չի հարցներ, չի փնտռեր ա՛...

Ղազարոս աղային ձայնն է։

Գոցենք մեր գրասենեակն ու փախչինք։

ԺԸ.

— Բարի էք եկեր, Բարսեղ աղա, ո՞ր հովը փչեց զձեզ ղէպի մեր գիւղը։

— Պզտիկ այցելութիւն մը ունէի ընելու։

— Ընելու է, ընելու է... երբեմն երբեմն այցելութիւն ալ ընելու է... չատ աղէկ, չատ աղէկ... այս գիշեր հո՞ս էք։

— Ոչ, կտոր մը հաց ու պանիր կերայ հոս, պիտի դառնամ, որովհետեւ տունը մինակ են։

— Դառնալու է, դառնալու է, քանի որ տունը մինակ են, ես ալ ըլլամ նէ կը դառնամ։

— Դուրս մնալու սովորութիւն չունիմ։

— Ունենալու չէ, ունենալու չէ, դուրս մնալու սովորութիւնը աղէկ սովորութիւն մը չէ։

Այս խօսակցութիւնը, որ նոր սկսած էր Պոլսոյ թաղի մը նպարավաճառ-գինետան մէջ, երեկոյեան ժամը տասնըմէկին, ընդմիջուեցաւ երիտասարդի մը կողմէ, որ գինետունը մտնելով Բարսեղ աղային վազեց եւ անոր ձեռքը թօթուելով.

— Ի՛նչ բախտ, ի՛նչ բարեբախտութիւն, ի՛նչ երջանկութիւն,— ըսաւ,— այս իրիկուն զձեզ հոս գտնելը։

— Բախտ է հապա՛, բարեբախտութիւն է հապա՛, երջանկութիւն է հապա՛,— կրկնեց Բարսեղ աղայի առաջին խօսակիցը, որուն անունը Գաբրիէլ էր կարծեմ:

— Պզտի՛կ, սըկէ չիշ մը օղի բեր մեզի,— պոռաց նորեկը:

Ցետոյ Բարսեղ աղային դառնալով.

— Իրիկուն է,— ըսաւ,— քանի մը հատ կը խմուի:

— Կը խմուի, կը խմուի,— կրկնեց Գաբրիէլ աղան:

— Ես օղի խմելու սովորութիւն չունիմ,— պատասխանեց Բարսեղ աղան:

— Մէկ երկու հատը չի վնասեր:

— Երկու հատը բան մը չ'ըներ:

Գինետան սպասաւորը բերաւ օղին եւ անոր վերաբերեալ աղանդերը:

— Ասանկ հէ՞, Բարսեղ աղա. կեցիր ձեռքովս հատ մը հրամցնեմ ձեզի:

— Հրամցնելու է եա՛, հրամցնելու է եա՛... Բարսեղ աղան մերն է:

— Ես չեմ կրնար խմել, ներեցէք

— Շատ պիտի չխմենք:

— Գիտեմ, բայց խմած չունիմ:

— Մի՛ մերժէք, կ'աղաչեմ:

— Ջեմ կարող խմել:

— Հատ մը, չես թունաւորուիր:

— Մէկ հատը չի թունաւորեր:

— Չի թունաւորեր, բայց վարժուած չեմ, խելքս կը դառնայ:

— Միհրանի՛կ, մի՛ ստիպեր, խելքս կը դառնայ կ'ըսէ կոր:

— Այս օղին թեթեւ է:

— Բարսե՛ղ աղա, հատ մը խմէ, այս օղին թեթեւ է կ՚ըսէ կոր։

— Ոտուըններդ պագնեմ, մի՛ ստիպէք։

— Անանկ է նէ մի՛ ստիպեր, Միհրանի՛կ, ոտուըններդ պագնեմ կ՚ըսէ կոր։

— Մէկ հատով ի՞նչ կ՚ըլլայ, եղբա՛յր։

— Ան ալ չիտակ է, Բարսեղ աղա, դուն ալ հատ մը խմէ, մէկ հատով մարդ չի մեռնիր։

— Կարող չեմ տանելու նոյնիսկ մէկ կաթիլը։

— Միհրանիկ, ա՛լ կարճ կապէ, մէկ կաթիլն անգամ խմելու կարող չէ եղեր։

— Մէկ գաւաթը ախորժակ կը բանայ, օգտակար է։

— Եկուր, Բարսեղ աղա, գաւաթ մը խմէ, ախորժակ կը բանայ։

— Ջկրցինք հասկցնել ձեզի, նեղութիւն կու գայ կոր վրաս։

— Միհրանիկ, ա՛լ կրկնելու չէ։

— Լսել է, որ մեր բարեկամութիւնը կեղծ է եղեր, Բարսեղ աղա։

— Այդ խօսքը չեմ ընդունիր։

— Ջ՚ընդունիր ա՛, Բարսեղ աղան անանկ մարդ չէ։

— Վնաս չունի, գաւաթ մը օղիին համար այսչափ դէ՛մ դնել··· չիտակը չէի յուսար· թող անանկ ըլլայ։ Թոյն ըլլար նէ բարեկամութեան սիրոյն համար մարդ կը խմէր։

— Բարսեղ աղա, գաւաթ մը խմեցէք, որ վերջանայ խնդիրը։

Բարսեղ աղա կը հարկադրուի խմել եւ երեսը ծռմռտակելով՝

— Ինտո՞ր ալ կը խմեն,— կ՚ըսէ ինքնիրեն,— կար-

ծես սիրտս էրեց:

— Ձուկէն չառնէի՞ք կտոր մը, Բարսեղ աղա:

— Կ'առնեմ, պարոն Միհրան:

Երեք բարեկամները սկսան ազգային վարժարանաց վրայ խօսակցիլ: Ցայտնի է, թէ մեր մէջ մէկ կամ երկու գաւաթ օղի խմուելուն պէս խօսակցութիւնը ազգային վարժարանաց վրայ կը դառնայ: Ջանոնք բարեկարգելու համար երեքն ալ մէյմէկ տարբեր ճամբայ ցոյց տուին: Երեքն ալ իրարու ճամբաները սխալ գտան, զիրար համոզել աշխատեցան, չյաջողեցան, յուսահատեցան:

Միհրան չիչը առաւ եւ սկսաւ գաւաթները լեցնել:

— Ա՛լ չեմ խմեր,— պոռաց Բարսեղ աղա,— կ'ելլեմ կ'երթամ:

— Բարսեղ աղա, խնդիր մի՛ յարուցաներ, Աստուածդ սիրես, ամէն գիչեր կը խմենք կոր սըւիկա եւ, փառք Տիրոջը, երկաթի պէս եմ, քեզմէ ալ քաջառողջ եմ: Բանն ան է, որ մարդս տկար չստեղծուի, չէ նէ օղիէն մեռած մարդ չկայ:

— Վարժուած չեմ կ'ըսեմ կոր, եղբայր:

— Վարժուէ քիչ մը, ի՞նչ կ'ըլլայ:

— Ջէ, չէ, չէ, չեմ կրնար խմել:

— Մէկ հատ մըն ալ, լմնցաւ գնաց:

— Այս գաւաթն ալ կը խմեմ, ուրիչ չեմ խմեր:

— Մի՛ խմեր:

Երեք բարեկամները իրարու կենաց խմեցին:

— Մեծապէս չնորհակալ եմ, Բարսեղ աղա, որ խօսքըս չկոտրեցիր,— ըսաւ Միհրան պատառաքաղով կտոր մը ձուկ երկնցնելով Բարսեղ աղային, որ օղին վար իջեցնելու կ'աշխատէր:

— Բարսեղ աղան սիրտ կոտրող մարդ չէ,— աւելցուց Գաբրիէլ աղան:

Եւ չիչը ջուրի բաժակին զարնելով՝

— Պզտի՛կ, լեցուր սա չիչը,— պոռաց:

— Ատ ի՞նչ է... մնաք բարով, ես կ'երթամ:

— Կ'երթա՞ք,— ըսաւ Գաբրիէլ աղան լուրջ դէմքով մը,— չիտակը աս չվայլեցուցի ձեզի, Բարսեղ աղա:

— Ինչո՞ւ:

— Ըսել է, թէ ես պարզապէս չողոքորթ մըն եմ հոս, որ ուրիշին ստակով օղի խմելու եկած եմ. ես բնաւորութիւն մը ունիմ, որ ինծի մէկ խմցնողին չորս կը խմցնեմ:

— Ես չխմցուցի:

— Դուք հիւր էք եւ որովհետեւ մեր թաղը գտնուած էք, մեր պարտքն է զձեզ յարգել մեր կարողութեան չափ: Կը խնդրեմ, տեղերնիդ նստեցէք:

— Գաբրիէլ աղան իրաւունք ունի, ի՞նչ ըսեմ:

— Մեր գիտցածը սա է, որ մարդ մը իր բարեկամաց թաղին մէջ գտնուի նէ ինքզինքը իր բարեկամաց տրամադրութեան տակ կը դնէ:

— Գիտեմ, բայց...

— Հրամեցէք,— ըսաւ Գաբրիէլ աղան օղիի գաւաթը Բարսեղ աղային երկնցնելով:

— Շնորհակալ եմ,— պատասխանեց Բարսեղ աղան ակամայ ընդունելով գաւաթը:

Ցետոյ գաւաթները պարպեցին իրարու կենաց:

Բարսեղ աղան, որուն աչքերը կարմրիլ սկսած էին, հազիւ յաջողեցաւ ըմպել երրորդ գաւաթը, հազար անգամ անիծելով այն այցելութիւնը, որուն պատճառաւ հանդիպած էր այս փորձանքին:

— Ջես կրնար խմել հա՞... ի՞նչ սատանայ եւս դուն, մեզմէ աղէկ կը խմես կոր. եւ ինչո՞ւ չխմես, կնի՞կ ես, աղբար... թող որ կնիկները հիմա մեզմէ չատ կը խմեն կոր:

— Ա՛լ ըսելիք չունիմ, որովհետեւ չէք հաւտար կոր: Ժամը քանի՞ եղաւ արդեօք:

— Հոգ մի՛ ըներ, քանի ըլլայ նէ ըլլայ. ձի կայ, կառք կայ, թրամուէյ կայ:

Գիտենք արդէն, թէ մեր մէջ երբ երեք չորս օղի խմուի, «խնդրոց կարգ»ին երկրորդ խնդիրը կ'ըլլայ թաղականներու ընթացքը. ուստի երեք բարեկամները ձեռք առին այս խնդիրը, որուն վրայ եւս քառորդի մը չափ վիճաբանեցան, առանց գիրար հասկնալու,— անմե՛ղ վիճաբանութիւն: Միայն թէ Բարսեղ աղան, որուն, ինչպէս կ'ըսեն, գլուխը ցատկած էր օղին, կիրքով կը խօսէր: Երբ կարգը չորրորդ գաւաթին եկաւ, Բարսեղ աղան, որուն գլուխը դառնալ սկսած էր, բնաւ ընդդիմութիւն չըրաւ, հաճութեամբ խմեց եւ սկսաւ ցած ձայնով «սֆահան»ի վրայ հին «պեսթէ» մըն ալ երգել:

— Կը լսե՞ս կոր, պարոն Միհրան, ի՛նչ աղուոր կ'երգէ կոր Բարսեղ աղան:

— Սքանչելի:

— Բարսեղ աղայէն չէի յուսար ասանկ հրապուրիչ ձայն մը:

— Ես ալ չէի կարծեր, որ Բարսեղ աղան այսքան աղուոր ձայն մը ունի:

Բարսեղ աղային հաճոյ թուեցան բարեկամներուն այս խօսքերը. ծիծաղեցաւ, Միհրանիկը չոյեց եւ Գաբրիէլ աղային ուսին զարկաւ: Յետոյ վրան «երկար»

դրուած զգայնական ձայնարկութիւն մը արձակեց եւ սպասաւորը կանչեց, որ չիշը լեցնէ:

— Շատ կ'ըլլայ, Բարսեղ աղա,— ըսին բարեկամները:

— Ես չհրամցնե՞մ:

— Շատ լաւ, կ'ընդունինք:

— Անանկ ալ եղաւ, անանկ ալ, չիշ մըն ալ կը խըմենք կ'երթանք, ուշ մնացի:

— Երթալու համար դեռ կանուխ է. ձի կայ, կառք կայ, թրամուէյ կայ,— ըսաւ Միհրան:

— Այո՛, այո՛, ձի կայ, կառք կայ, թրամուէյ կայ,— կրկնեց Գաբրիէլ աղան:

Երրորդ չիշն ալ խմեցին: Օղիի չոգին զուարթացուցած էր Բարսեղ աղան. մինչեւ ականջները կաս կարմիր կտրած՝ չարունակ կը խնդար եւ կը խօսէր: Նստած տեղը երկու կողմը կ'երերար, հաւասարակշռութիւնը կորուսած էր, սակայն խելքը գլուխն էր եւ կ'աշխատէր այնպէս ցոյց տալ, թէ ինք իր կամօքը կ'երերար:

— Միսաք աղայէն,— ըսաւ սպասաւորը, չիշ մը օղի դնելով ստոնց սեղանին վրայ:

— Քովերնիս եկուր, Միսա՛ք աղա,— պոռաց Բարսեղ աղան:

Միսաք աղա իր օղիին չիշն ու գաւաթը առնելով եկաւ:

— Միսաք աղա, աս իրիկուն ալ ասանկ եղաւ, մեր բարեկամները մեզի օղի խմցուցին:

— Շատ աղէկ ըրին, աշխարհս ունայն աշխարհ մըն է, բարեկամներու հետ խնդալու, զուարճանալու է:

— Խմենք ուրեմն:

Չորրորդ չիշն ալ պարպեցին: Այնուհետեւ «հատ մըն ալ ինէ, չէք մերժեր ա՛» ըսելով չորսն ալ վերջստին մէյ մէկ չիշ բերել տուին եւ բաւական տաքցուցին իրենց գլուխները: Հինգերորդ չիշէն ետք Բարսեղ աղան հեծկլտալով կը զբաղէր: Վեցերորդին, ա՛լ չնկարելով նստիլ, ընկողմանած էր: Եօթներորդ եւ ութերորդ չիշերուն ձեռնպահ մնաց:

Ժամը գիշերուան երկուքին կը մօտենար: Միհրան սպասաւորը կանչեց, խմուած օղիին հաշիւը հարցուց: Գաբրիէլ աղան խնդրեց, որ կէսուակէս վճարուէր: Միհրան մերժեց եւ հաշիւը մաքրեց:

— Բարսեղ աղան ի՞նչ ընենք,— ըսաւ Գաբրիէլ աղան,— տունը հիւանդ չունենայի նէ տունս կը տանէի: Տունս մօտ ալ է, դիւրութեամբ կ՚ըլլար:

— Գիտէք, որ ասանկ բաներէն չեմ փախչիր ես,— յարեց Միհրան,— բայց ի՞նչ ընեմ, որ պառկեցնելու սենեակ չունիմ:

— Շիտակը ես կ՚առնէի տունս կը տանէի,— յարեց Միսաք,— եթէ այսօր տախտակ չփած ու յոգնած չըլլային տունը:

— Բարեկամ մը տուն տանիլը բա՞ն մըն է, բայց եկուր տես, որ հիւանդ ունիմ տունը:

— Զախորդութիւն... ի՞նչ կ՚ըլլար թէ որ սենեակ մը աւելի ունենայի:

— Մերիններն ալ այսօր ելեր են տախտակ չփելու:

— Սենեակ մը աւելի ունենայի նէ...

— Չէ՞ք կրնար մէկտեղ պառկիլ:

— Կարելի՞ է... դուք կրնաք տանիլ, տախտակները չփուած են եղեր, ի՞նչ վնաս ունի:

— Իրաւունք ունի Միհրան:

— Դուք տարէք, աղբար, հիւանդին ի՞նչ չարիք կրնայ հասցնել խեղճը, ձեր տունը մօտիկ ալ է, հոս է:

— Փափուկ կէտ մը կայ... ամէն բան չ'ըսուիր:

— Մնաք բարով,— ըսաւ Միհրան եւ մեկնեցաւ:

— Գիչեր բարի, Գաբրիէլ աղա:

— Երթաք բարով:

Գաբրիէլ աղա գինեպանին յանձնարարեց Բարսեղ աղան եւ աղաչեց, որ պառկելու համար տեղ մը պատրաստէ անոր: Գինեպանը խօսք տուաւ, որ հարկ եղած խնամքը կը տանի իր հիւրին:

Երբ պարպուեցաւ գինետունը, գինեպանը Բարսեղ աղային քովը գնաց, որպէս զի ձայն տայ անոր եւ վերի յարկը տանի պառկեցնելու. իսկ երբ գարչելի հոտ մը առաւ եւ երբ տեսաւ, որ Բարսեղ աղային դէմքը թաթխուած էր դեղին բաղադրութեամբ մը, որուն մէջ կը տեսնուէին վարունգի, ձուկի կտորներ, ծամուած լուբիայի խմորներ, ետ ետ գնաց գանելով, սպասաւորը կանչեց:

— Բռնէ սրուր ոտքերէն,— հրամայեց:

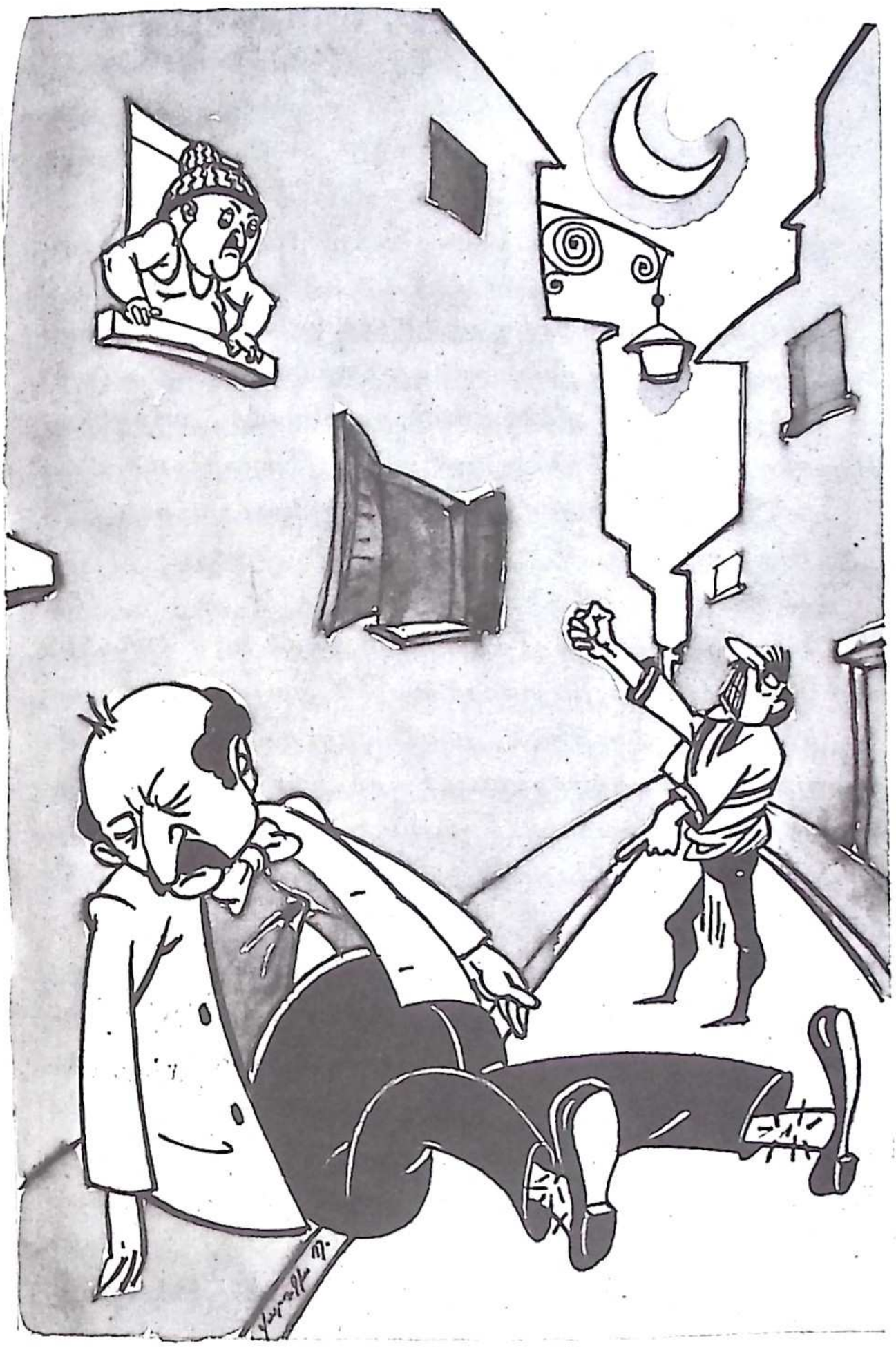
Սպասաւորը վեր առաւ Բարսեղ աղային ոտքերը, ինքն ալ ձեռքերէն բռնեց եւ մէկէն ի մէկ թողուց պոռալով.

— Գարչելի՛ մարդ...

Բարսեղ աղային թեւերն ու ձեռքերն ալ ծեփուած էին այդ գարչահոտ բաղադրութեամբ:

Սպասաւորը հրամանի կը սպասէր, Բարսեղ աղային ոտքերը բարձրացուցած:

Գինեպանը, քիթը բամպակով թխմելով եւ ձեռքերը ջնջոցով փաթթելով, Բարսեղ աղային ձեռքերէն բռնեց: Վերցուցին Բարսեղ աղան եւ գինետունէն դուրս ելլելով փողոցի մը անկիւնը ձգեցին: Մէկուկէս ժամու չափ

խորդաց Բարսեղ աղան եւ յետոյ ինքզինքը կանգուն գտաւ պատին կռթնած եւ ղէմը մարդ մը, որ ձեռքով գինքը բռնած կը հարցնէր.

— Որո՞ւ հետ էիր:

— Անոր հետ:

— Ան ո՞վ է:

— Ան...

— Անո՞ւնը:

Ձայն չկայ. Բարսեղ աղան չէր կրնար աչքերը բանալ, ոտքի վրայ կը քնանար, գլուխը կուրծքի՞ն հակած:

Գիշերապահը մեծ դժուարութեամբ յաջողեցաւ Բարսեղ աղային բերնէն յափշտակել Գաբրիէլ անունը:

— Գիտեմ, գիտեմ,— ըսաւ գիշերա յահը:

Յետոյ.

— Քալէ նայիմ հետս:

Անշուշտ դիւրին չէր Բարսեղ աղան այդ վիճակին մէջ Գաբրիէլ աղային տունը տանիլ, բայց գիշերապահը, ի սէր մարդկութեան, յանձնառու եղաւ ամէն դըժուարութեանց եւ յաջողեցաւ Բաքոսի այս տկար աշակերտը յանձնել Գաբրիէլ աղային, որ ապշած ստիպուեցաւ ընդունիլ այս հիւրը եւ իր սենեակը տանիլ պառկեցընել:

Քանի մը ժամ ետք Բարսեղ աղան արթնցաւ: Ծարաւ էր: Հասկցաւ, որ իր տունը չէր: Կանգնեցաւ, խարխափելով գտաւ սեղանը. լեցուն բաժակ մը ձեռքը անցաւ, խմեց զայն ի մի ումպ, երեսը քիչ մը թթուեցուց եւ պառկեցաւ վերստին: Առաւօտուն կանուխ արթնցաւ: Զհանուած պառկած էր: Տեսաւ, որ բարձը, որուն վրայ դրած էր գլուխը, եւ վերմակին վերի կողմը դեղնած էին: Թիկնոցին թեւերուն, բաճկոնակին նայեցաւ.

կարմրեցաւ: Ընչացքը չտկել ուզեց, ձեռքերը օտար նիւթերու դպան: Ձեռքերը գլխուն զարկաւ: Չհամարձակեցաւ արթնցնել Գաբրիէլ աղան. վար իջաւ, դռնէն դուրս ելաւ յարմար ու առանձին տեղ մը գտնելու եւ լըւացուելու համար:

Միհրան եւ Միսաք, նոյնպէս կանուխ արթնցած, գինետուն գացած էին Բարսեղ աղային վրայ տեղեկութիւն առնելու համար: Գինեպանը յայտնած էր անոնց, թէ չատ խնամք տարած էր իրենց հիւրին, թէ մաքուր անկողնոյ մը մէջ հանգիստ պառկած էր Բարսեղ աղան, թէ առաւօտուն ելած մեկնած էր չնորհակալութիւններ յայտնելով այն բարի ծառայութեանց համար, զորս մատուցած էր իրեն: Գինեպանը չէր մոռցած նաեւ յաւելուլ, թէ ինք, իբրեւ գինեպան, պարտաւոր էր իր յաճախորդները ամէն կերպով գոհացնել, թէ որեւէ պատիւ պիտի չզլանար Բարսեղ աղային, եթէ յանձնարարուած իսկ չըլլար:

Միհրան եւ Միսաք չնորհակալութիւն յայտնելով մեկնած էին գինետունէն եւ փողոց մը դարձած, երբ տեսան Բարսեղ աղան, որ աղբիւրի մը առջեւ կեցած թաչկինակովը երեսը կը սրբէր:

— Բարի լոյս, Բարսեղ աղա, գիշերը ի՞նչպէս անցուցիք:

— Շատ հանգիստ: Շնորհակալ եմ, պարոն Միհրան:

— Ես քեզ թող չէի տար երէկ գիշեր, բայց չատ պնդեցիր, գալ չուզեցիր նէ ես ալ ձգեցի:

— Շնորհակալ եմ, Միսաք աղա: Կ'երեւի, որ Գաբրիէլ աղան թող չէ տուած գիս:

— Ի՞նչ...

— Երէկ գիշեր ո՞ւր մնացիր:

— Առտու ինքզինքս Գաբրիէլ աղային տունը գըտայ... չատ գէշ աւրուած եմ եղեր, Գաբրիէլ աղային տունը ինտոր երթալս չեմ գիտեր կոր... վրաս գլուխս ալ աղտոտած եմ:

— Ստամո՞քսդ աւրուեցաւ:

— Այո՛:

— Գաբրիէլ աղան ալ կու գայ կոր:

— Իրաւ որ մարդուն երեսը նայելու կ'ամչնամ կոր. վերմակը, սաւանը, բարձը լուացուելու են այսօր:

— Բարեւ ձեզ:

— Աստծու բարին, Գաբրիէլ աղա:

— Ներեցէք, Գաբրիէլ աղա, չեմ գիտեր ի՛նչպէս ներումն խնդրել:

— Ներման բան չկայ, միայն թէ անձիդ վնաս մը չգայ, մեզի համար բան չկայ. չես կրնար վերցնել նէ մի՛ խմեր, եղբայր, մեղք չե՞ս:

— Անանկ չէ՞, Մի՛հրան աղա:

— Անանկ է:

— Էշը, կ'ըսեն, չկերած խոտն ուտէ նէ գլխու ցաւ կ'ունենայ,— ըսաւ Միսաք աղան խնդալով:

Ցետոյ ներումն խնդրեց, թէ իր կամքէն անկախ պարագաներով բերնէն փախցուցած էր այդ նմանութիւնը:

— Մենք օղին քուկին կոկորդդ ի վար չթափեցինք ա՛, չեմ կրնար խմել կ'ըսես կը լմննայ:

— Բռնի ո՞վ կրնար խմցնել քեզի:

— Իրաւունք ունիք:

— Ես,— ըսաւ Միհրան,— մէկու մը վրան չեմ իյնար, որ խմէ:

— Ես ալ այդ բնաւորութիւնն ունիմ։

— Քու աղէկութեանդ համար կ'ըսենք կոր մենք։

— Անանկ է եա՛, կ'ուզես նէ տակառ մը օղի խմէ։

— Դուք չէի՞ք, որ ստիպեցիք զիս խմելու։

— Մենք ի՞նչ գիտնանք, որ դուն վարժուած չես։

— Մատուրնիս չպիտի հոտուրտայինք ա՛։

— Աս բան մը չէ, անգամ մը կը գինովնայ մարդ, ուրիշ անգամ կը զգուշանայ· ցաւալի կէտն այն է որ...

— Բարձը, վերմակը, սաւանը աղտոտեցի...

— Ան ալ բան մը չէ, կը լուացուին, կը սրբուին· հօրս հետ, որ հիւանդ է, քեզի համար կռիւ ընելու ըստիպուեցայ։

— Հայրդ իմացե՞ր է որ...

— Իմացեր է հապա՛· դուն գիշերն ելիր ու խմէ խեղճ մարդուն... մէզը։

— Մէ՞զը մի...

Բարսեղ աղան կը թքնէ։

— Մէզը հապա՛... թքնելու բան չկայ, ինչ եղաւ նէ մեզի եղաւ· բժիշկները պիտի քննէին այսօր այդ մէզը, երեք օր է, որ խնամով կը պահէի սենեակիս մէջ, սեղանիս վրայ, այս առտու բժիշկներուն ցոյց տալու համար։ Ա՛յնչափ բարկացայ, ա՛յնչափ բարկացայ որ... իմ գիտցածս՝ մարդ մը օղի չի կրնար տանիլ նէ խմելու չէ, քու անձիդ ալ կը վնասես, եղբայր։

Բարսեղ աղան կը չարունակէ թքնել։

— Իրաւունք ունի Գաբրիէլ աղան։

— Ջէ նէ եկուր տունս պառկէ, չաբաթներով կեցիր, գլխուս վրայ տեղ ունիս։

Միչտ կը թքնէ Բարսեղ աղան։

— Իմ ալ գլխուս վրայ։

— Ինչ որ է, եղածը եղած է, քալենք. հո՞ս պիտի կենանք:

Թքնելէ չի դադրիր Բարսեղ աղան:

Մինչեւ չուկայ մէկտեղ գացին չորս բարեկամները, յետոյ իրարմէ բաժնուեցան:

— Թո՛ւ անկիրթ մարդ,— պոռաց Բարսեղ աղան, երբ առանձին մնաց,— բռնի օղի խմցուցին. ստամոքսս աւրեցին, մէզ խմելու պատճառ տուին եւ հիմա, փոխանակ ներումն խնդրելու, ինծի խրատ կու տան, որ մէյ մըն ալ օղի չխմեմ: Այդ գարշելի մէզը խմե՞լս հապա... ո՛վ գիտէ ինչ բաներ կայինն մէջը... թո՛ւ... միայն մէզին համար կը ցաւին կոր, իբրեւ հօրը հաղարջի օշարակը խմած ըլլամ... թող նորէն միզէ, էֆէնտիմ, աս ալ դժուար բա՞ն մըն է... ի՛նչ երես... չ'ըսեր կոր, որ «այս ի՛նչ պզտիկութիւն եղաւ, խեղճ մարդուն մէզ խմելուն պատճառ եղանք, աս ի՛նչ ամօթ բան եղաւ». ամենեւին, հօրս մէզը կ'ըսէ կ'երթայ... այսչափ անկրթութիւն չէի կրնար երեւակայել: Թող հօրը մէզը յախճապակեայ ամանի մը մէջ լեցնէր ու վարդի փունջեր ալ դնէր այդ ամանին մէջ ընդունելութեան սրահը, մեծ հայելիին առջեւ դնէր անպիտա՛ն...

Եւ թքնելով չարունակեց ճամբան:

HAGOP BARONIAN

THE INCONVENIENCES OF POLITENESS

هاكوب بارونيان

مضار السلوك

Printed in SYRIA

مكتبة ودار كيليكيا للنشر

حلب، السليمانية – هاتف : ٤٦١٥٨٥ – ص. ب. ٦٥٢٣

ԿԻԼԻԿԻԱ
ՄԱՏԵՆԱՇԱՐԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1. Քաղաքավարութեան վճասները, Յ. Պարոնեան
2. Ազգային բարերար եւ այլ պատմուածքներ, Ե. Օտեան

ԳՐԱՏՈՒՆ-ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱՏՈՒՆ ԿԻԼԻԿԻԱ

Հալէպ Սուլէյմանիէ Հեռ. : 461585 Փոստարկղ 6523

«CILICIA» LIBRARY & PUBLISHING HOUSE

Aleppo - Suleymanieh Tel. 461585 P.O.Box 6523